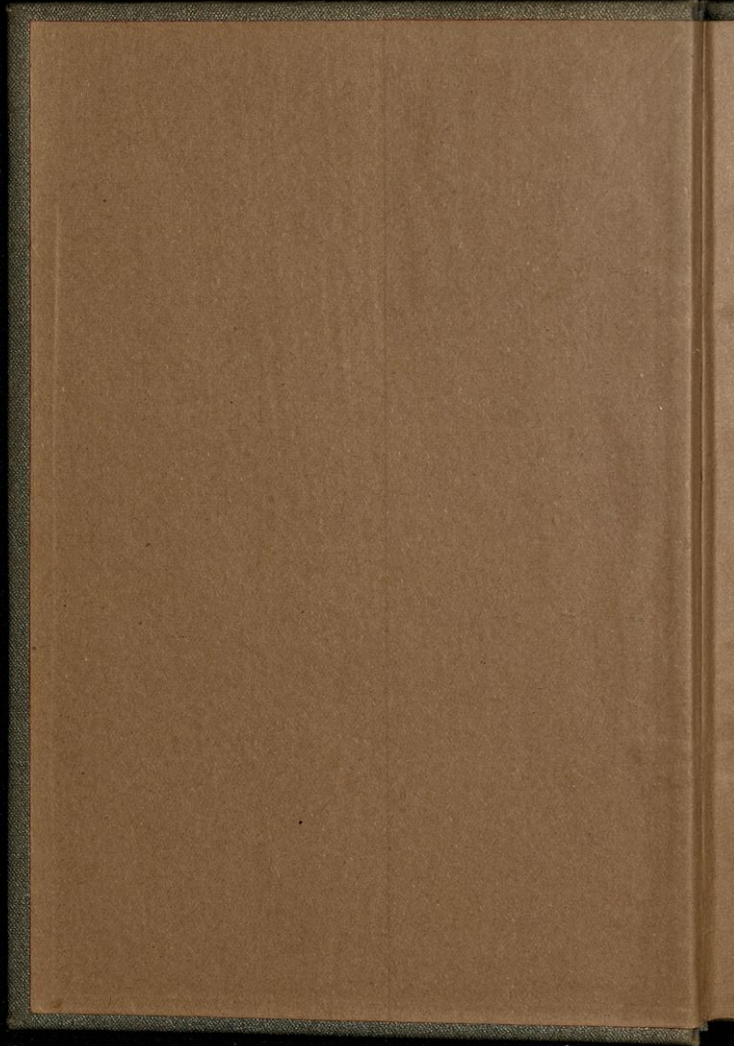
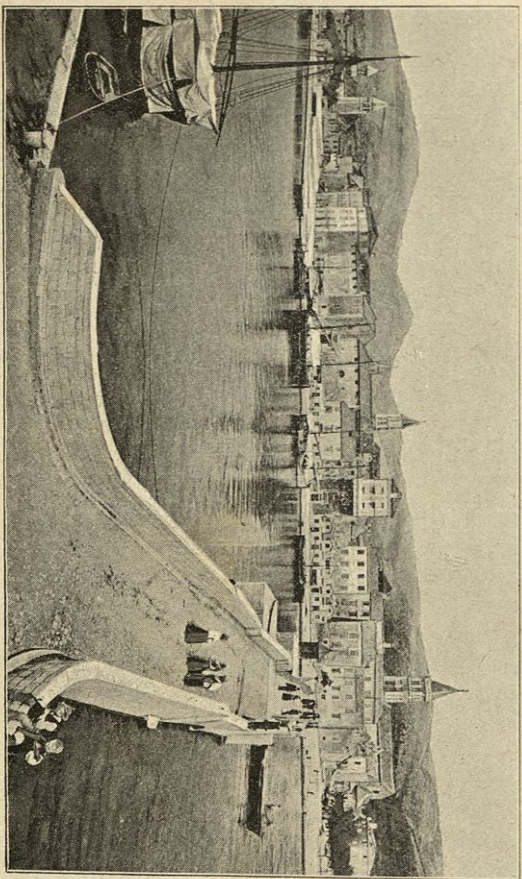

II
35.909
B9

Materina žrtev.

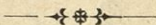

Trogir v Dalmaciji.

MATERINA ŽRTEV.

Pripovedka iz Dalmacije.

Poslovenil P. M.

S tremi slikami.

V Ljubljani 1899.

Založil in prodaja Anton Turk, knjigar.

Tisk J. Blasnika naslednikov.

II B, 35.909,9

(25,4,35)

I.

Duma Slavora, žena ribiča Jovića, bila je v mestu Trogiru že zarano v jutro na nogah, ko je šla iskat pomoči za Milico, svojo štiri tedne staro hčerko, ki je bila bolna na smrt.

Mestnega zdravnika so že ob petelinovem petju pozvali v Pančevico k nekemu prijatelju, ki je moral urediti svojo hišo, ker je smrt s koso že stala na njegovem pragu; modra gospa pa, ki je znala zagovarjati vse bolezni, ni imela danes toliko prostega časa, da bi se ukvarjala z našo znanko.

Ko je revna ribičeva žena potrkala na njena vrata, devala je uprav svoji Marici, ki bi se imela poročiti čez jedno uro s topličarjevim sinom, poročni venec na sijajno spletene lase. Čutila se je torej z njenim obiskom nekako razžaljena. Saj smrt lahko počaka, dokler ne napoči ugodni trenotek jo zagovoriti, ali, ako se ne dá več odpraviti, naj vsaj stopi nekoliko na stran ter dá nečakinji priložnost: sprejeti jo s primernim tarranjem, seveda proti plačilu v znesku jednega srebrnega goldinarja. Obrnila je Dumi svoj široki hrbet ter ponavljala med slavnostnim praskotom poročnega venca:

„Pojdi! pojdi! Spravi se od tod! Pozneje — drugokrat. Ali pa se oglasi pri mojem prijatelju in tastu

Vicku Suboliću, topličarju pred vratmi. Toda ne zadržuj mi ga predolgo, zakaj on je oče starešina, da veš.“

Zaslišavši takšen odgovor, krene Duma izpred vrat ter se napoti k Vicku Suboliću, topličarju pred vratmi. Temu pa je še zrlo rujno vino, s katerim je od sinoči svojega sina, ženina napajal, le preveč očitno iz zarudelih očij. Jezik se mu je zapletal in glava se mu pobešala z jedne strani na drugo.

„Čemu si napravljaš stroške, meni pa greniš veseli dan, žena?“ jo ogovori ter si odpne nekoliko srebrnih gumb na telovniku, ker ga je sapa nekako dušila. „Naj se razlije na-me srd božji, če sem že videl kedaj bolj revnega črvička od tvojega! Najbolje je, da mu pustiš živeti ali umreti, kakor se to poljubi njegovemu angelu varhu —“

„Ali nimaš kakih zdravil, kakega obliža, za na žličico? Saj ti plačam,“ reče revna žena z zamolklim glasom, izvleče izza povoja papirnat bankovec, ki se je komaj še nekoliko držal skupaj ter ga s solznimi očmi pokaže topličarju.

Topličar se namrdne ter gleda po strani bankovec, toda sin ga pocukne za rokav, rekoč: „Čas je!“

„Prav, prav!“ odvrne topličar ter smukne z obema rokama nakrat v svojo „kapor“, dolgo suktnjo, ki je bila od spredaj rudeče izšivana in obrobljena. „Čemu stojiš tu?“ vpraša ženo ter ji vzame bankovec iz rok. „Zamuda, katero mi povzročáš, je več vredna, nego jeden goldinar; vsekako pa hočem biti velikodušen ter ti celo polovico dam nazaj. Ali imaš kaj drobiža pri sebi, Pero, moj sin? — Nà, vzemi in kakor sem ti rekel: Vdaj se, ženska, v božjo voljo, naši dnevi so bili sešteti, še predno smo jokajoč pozdravili svet. Umreti mlad pa tudi ni najhujše. Ako ti imam za tvojih petdeset krajcarjev dati kak svet, pa ti svetujem, da se napotiš k mizarju tu v tretji ulici za vratmi. Dobro se imej — dobro jutro!“

„Dobro jutro,“ odvrne revna žena z dušljivim glasom ter se žalostno splazi skozi dražestno opremana vrata nazaj v mesto, med tem ko je spravila polovico goldinarja zopet pod trdi povoj. Otroče je bilo ž njim povito do prsij tako trdo, da je stalo v njem kakor leseni hlod, ko jo je mati držala v rokah. Gol, mali gorenji del života in vele ročice so mu otrplo visele, a črnolasa glavica na medlem vratu klanjala se je onemoglo na materine prsi, podobno medli glavici uveneले cvetice. Ob enem se mu je kremžil obraz, kakor bi ga prijemal krč.

Poleg molčeče matere z lahkim bremenom je capljaj Pavel, njen šestletni sinček, oblečen v samo srajčico, prepasano z rudečim pasom, po bodečem uličnem tlaku s svojimi trdimi, bosimi nogami.

Bil je to krepko vzrasel, dasiravno še majhen deček, z velikimi, kakor oglje črnimi očmi in z enako črnimi lasmi, ki so se mu vsipavali izpod oguljene, rudeče kapice na nizko vzbokano čelo. Na tilniku bili so mu lasje spleteni v šegavo kitico, od čije konca visel mu je navzdol črni motvoz. Sicer pa je bilo njegovo obličje prikupljivo na prvi pogled. Lici sta mu bili mehki kakor puh, mične ustnice sveže in rudeče, z globokimi koticiki, vstvarjenimi kakor nalašč za kujanje in kljubovanje. Poleg tega pa sta raztegneni, zeló pre-mični nosnici, napovedovali bodočo strast, krepak tilnik, noseč okroglo glavo, pa je kazal moč.

* * *

Mati je prišla s svojima otrokoma od ostroga Sukurac, iz jedne od sedmerih z ribiči obljudenih vasij, ležečih med prastarim slovanskim Trogirom in rimsko Solono, od katere so ostale sedaj samo razvaline. Od gradičev, pozidanih ob času beneške ljudovlade v varstvo zoper roparske napade Turkov, ostal je le tu pa tam kak osivel ostanek na panogah Kabanskega gorovja,

ali pa se nahajal kot preperel kršec vzdan v obzidje, ki je obdajalo vsako revno kočico izmed sedmerih ribiških vasij. Te so podedovale zvoneča svoja imena po teh gradičih in rajska lepota je obkoljevala njih uboštvo in nesnago.

* * *

Poletni dan je bil nenavadno vroč. Bil je to po pratiki zadnji dan meseca junija, ko se obhaja spomin sv. Pavla, 1819. leta, ko je stal še cesar Franc I. na krmilu. Častiti Trogir ležal je mirno v svojem gladkem, modrikastem morskem zalivu, kakor da je on izvoljena domačija večnega miru. Veter je pihljajl proti Spletu, ki je napel jadra na ribiških ladjicah. Beli prah je pokrival zelenje po okolici, a vsekako je izgledala vsa krajina v nepopisljivi krasoti, kakor bi plavala v trepetajoči poletni sopari.

Samo pod pustimi, začrnelimi, obokanimi hodniki mestnih ulic nahajalo se je nekoliko sence in težak, po sopari duhteč hlad.

Na teh z oboki prepreženih ulicah bilo je tiho in prazno, kakor bi bile začarane. Pod oboki so visele daleč vsaksebi na medenih verižicah petelinu podobne svetiljke s suhimi stenji, ki se samo v zimskem času znovič napolné z oljem. Njihova starodavna oblika te je spominjala časov vestalij in starih bogov, pod čijih vodstvom so zmagovalne rimske kohorte prekoračile mestno obzidje vtrjenega Trogirja.

Duma je le tu in tam srečala kakega človeka, toda nobenega takega, katerega bi se drznila ogovoriti. Kdor ni imel zunaj kakega nujnega posla, raztegnil je rajše ob času paleče vročine svoje ude v sobi po klopi. Tudi gibanje na obali je skoro povsem prenehalo ob tej uri.

Duma sama ni znala, čemu je tako tavalala naokrog. Nemara se je bala hude vročine na poti, nemara jo je

držal nazaj na pol živinski nagon: biti v bližini človeških stanovanj. Toda pomoči, na katero je s topo vdanostjo čakala, ni bilo iz nobene iz molčečih hiš k njej na ulico.

Raz sramežljivih potez njenega lica, iz nežnih, preprostih očij čitala se ji je plašljivost. Ni ji manjkalo mnogo do štiridesetih let in razun pokorščine do svojega soproga ter ljubezni do svojih otrok, ni poznala vse življenje nič družega nego trdo delo.

Slavo Jović, njen soprog, bil je ribič in krmar, kakor tudi njegovi sosede. Pravcati Morlak. Bil je orjaške rasti, neveden kakor dojenček, praznoveren kakor stara baba, nasilen tam, kjer se mu je njemu enak postavil po robu, proti tujcem pa ter proti onim, katere je smatral za močnejše, bil je kratkobeseden in plah, akoravno se je ta plahost lahko zamenila z ošabnostjo ter ni bilo lahko pogoditi njeni vzrok. Pred vsem drugim se je vendar smatral vladarjem svoje soproge in ona je trepetala pred njim, dasiravno je ni prepogostoma tepel ter njej in otrokom v potu svojega obraza zvesto prideloval vsakdanji kruh. Za to pa mu je Duma služila kot pokorna sužinja ter si družega kaj niti ni želela.

Na tihem pa je do najnovejšega časa vendarle mrmrala. V pet in dvajsetih letih njenega zakona želela si je neprestano hčerke, ki bi ji lajšala težo njene starosti, toda vedno zamán. Naj si je tudi kupovala za skromno svoje prihranilo vlita srebrna srčica in proseče, kvišku dvignene roke ter jih darovala Madoni na Prednici, visoko zgoraj na strmoli na otoku Bua — vse je bilo zamán. Dečke, nič družega nego dečke ji je prinašala Smilja Nikova, babica iz Sukuraca, dokler jih ni bilo sedem na številu.

Dva od njih je ribič Slavo prepustil svojemu cesarju in deželnemu očetu za vojno mornarico, dva sta vozila za Zaderčane ladije iz jednega konca sveta na

drugega. Jefto in Stojan, od katerih je bilo prvemu štirinajst, drugemu pa dvanajst let, sta pomagala doma očetu, a poslednji, ki pa se je dokaj zapoznil, bil je Pavlek. To je bil ljubček in zenica materinega očesa, dokler ni dospela v revno kočico toliko zaželjena hčerka, tako ljubka in nežna, kot drobni Jezušček v božičnih jaslicah v Predniški cerkvi.

Oh, komaj jeden mesec delala je svojim domačim veselje, potem pa je vzbolela in sedaj je hotela zopet umreti, ker so nebeški angeli zrlí čez obzidje nebeškega raja na njo ter ji migali, govoreč: „Pridi nazaj k nam!“ To je bilo znano Pavleku iz otročje legende in zelo rad bi bil ta zlati zid za najvišjimi oblaki enkrat zagledal.

Nevtrudljivo je trkala Duma s svojo izdelano desnico bolnega otroka rahlo po hrbtu. Njegove zamodrele ustnice so se bolestno stiskale, oči obračale se mu kvišku, dokler se konečno niso skrile pod trepalnicami, ali pa zrle otrplo v praznoto. Pri tem je dete plakalo kakor revni psiček, katerega je kdo surovo sunil z nogo. Pavleta je nekoliko spreletavala groza pred sestrico s tako sestradanim obrazom.

Hodil je kakor pijan od utrujenosti ter imel zaspane oči. Časih pa časih so se mu razširile prsi za tih, potlačen vzdihljej. Na to pa je nakrat pozorno pogledal pod noge materi, ki je še krepko korakala v svojih močnih opankah, pa zopet obličje svoje sestrice, počivajoče na materinih rokah. Sedaj je bila podobna onemu odurnemu Jezuščku, ki je zgoraj v Predniški samostanski kapelici jezdaril sv. Krištofu na hrbtu. Tjekaj gori se je bil potrudil Pavlek z materjo dva dni pred rojstvom sestre Milice. O, kako težavno je bilo to potovanje po skalovju v vročih, opoludanskih solčnih žarkih! Poslednji kos poti morala je mati svojega trščatega dečka med zdihovanjem in stokom kar naravnost vleči. Pred Madono pa vendar ni občutila več

vtrujenosti. Vneto je molila in prosila za angelčka za njihovo hišo. Zdelo se ti je, da je radi odrečenega blagoslova izčrpana vsa njena potrpežljivost po trpljenju, ki ga je imela s svojimi sedmerimi sinovi.

Pavleku je postajalo čimdalje tesneje pri srcu. Ni mogel več poslušati žalostnega mrmljanja svoje matere: „Dušica moja! moja ljubica! moja najzalša!“ Krčevito je pograbil rob materine debele janke ter nakrat skrnil v njej svoj obrazek, vlečoč jo ob enem na vso moč k sebi ter jel pri tem glasno ihteti.

Kmalu na to sede Duma s svojima otrokoma na nizko stopnjico zalega starodavnega stebričja, ki je stalo, krušeč se brez naglavnika, sredi ulice, obraščeno z modro-zeleno ovijačo, katera je ob tem letnem času žareče cvetela. Položila si je ječeče dete na krilo ter ga gugala semtertje na kolenih. Potem stisne Pavleka z jedno roko tesno k sebi ter se razjoče ž njim vred brezupno in bridko, akoravno pri Morlakinjah jok ni ravno v navadi.

* * *

Med tem pride po ulici naravnost k stebričju častivredni župnik Don Bazil Smichia. Čital je ravnokar v stolni cerkvi tiho sv. mašo svetemu Pavlu na čast ter se počutil kaj ugodno v svoji novi, lahni sutani, v svetlo-modrem ovratniku in starem trioglatem klobuku. Zložno je sklenil roke, držeč v njih molek in molitveno knjigo in v prostorni klobukovi senci ga solnce ni preveč nadlegovalo. Njegovo desno oko je ležalo slepo in posušeno v svoji jamici, iz levega pa so mu vsaki hip kapljale solze, vendar pa je zrl razborito in živahno čez zarumenelo, mrklo lice. Osiveli lasje so se mu v izobilju vsipavali na ramena, pritrjeni z okroglim glavnikom nazaj proti tilniku.

Pred zalim stebričjem vstavi svoje korake ter vpre svoje vidljivo oko, iz katerega je strkljala debela solza,

na jokajočo ženo z otročičema. Zdelo se mu je, da je to preprosto obličje že nekje videl.

Zares, sedaj jo je spoznal. To je Duma Slavora, žena ribiča Jovića iz ostroga Sukurac, mati sedmerih sinov. Tega krepkega dečka poleg nje, ki se tako bridko joče, je celó on krstil v sili ter mu dal ime Pavel, ker je bilo to uprav na dan spreobrnjenja svetega Pavla, pred šestimi leti. Takrat je on nadomeščal vzbolelega duhovnega brata v trdnjavici in še dokaj nadložnejši se mu je zdel takrat ta novorojenec, nego ta mala hči, radi katere se mati danes tako bridko joče.

Nekako karajoč gleda jo nekaj časa, ponudivši ji med tem svojo mehko roko v poljub.

„Duma Slavora,“ reče ji, „že drugič te vidim tako obupno stati pred seboj!“

Ona pritisne svoje ihteče ustnice vneto na njegovo roko ter jo porosi z vročimi solzami.

„Gospod — oh gospod! Moje dete mi umira!“

„Naj Izveličar pokrepča tvojo nevero s potrpežljivostjo ter te nauči vdanosti, Duma Slavora. Kaj ti pomaga pritoževati se čez trnje in mrmrati pod križem? Naj vidim: ali je to hči?“

Po teh besedah se skloni k slabo plakajočemu otroku ter mu položi roko krepko na vročo glavico. „Spomni se, žena, Jairove hčerke ter sedmerih muk najsvetejše matere; čakaj v srčnem zaupanju na čudežno moč Gospodovo. — Ej, glej ga no: ali je to Pavlek, katerega sem krstil pred šestimi leti, ko se je tudi že nahajal v poslednjih zdihljajih? Za katerega si tudi že imela pripravljeno rakvico poleg zibelke? Poglej kviško, Pavlek, podaj mi ročico. Obodri se, Duma; pomisli, kako je sveti Pavel osramotil tvojo nevero na tem tvojem sinu! Pravcati Golijat je postal iz njega. Torej, čemu preливаš zopet solze radi svoje hčerke? Ali je to verno-kristijansko, Duma? In kaj

hočeš početi tu v mestu z otrokom? Zdravnik Spiro Matjević danes ni doma.“

„Vem to, gospodine, moj oče. — Slišala sem to. Oh, oh! pomagaj mi vsaj ti!“

Duma se joče čimdalje huje. Le s težavo se dvigne. Udje so ji otrpneli ter jo boleli. Skoro bi ji bilo dete ušlo iz rok. Sedaj jo drži na desni roki župniku nasproti, z levico pa prime rob njegove fine suknje, nese ga k ustom ter ga pokorno poljubi.

„Oh, pomagaj mi, gospodine, moj oče!“

„Nekoga večjega moraš poprej pozvati na pomoč; gospodarja poprej, nego njegovega služabnika. Ali si že učinila to? Ali si Ga prosila vneto pomoči?“

„Pozabila sem, gospodine —“

„Kako? Kaj? Nobene Češčenemarije? Nobenega Očenaša? Nobenega vzdihljeja k Bogu za vsmiljenje?“

„Nič, gospodine —“

„Hm, hm! Tako, tako! In ti zahtevaš pomoči od zgoraj za prazen nič? Kje imaš molek?“

„Oh, oh, jaz ne vem gospodine, moj oče!“

Majal je grajalno semtertje z glavo. Ona pa je iskala med tem, otroka krepko k sebi držeč, z levico po svojem širokem, s svincem ozalšanem „litaru“, to je usnjatem pasu, od katerega so viseli navzdol ključi, škarje in igle na motvozu. Toda namesto moleka najde med pasom in srajco le oni popisan talisman, kateri je prejela od turške Bosnjakinje v zahvalo za požirek kozjega mleka na potovanju. Prestrašena porine Duma oni popisan listič nazaj, izvleče izza pasu prazno, trepetajočo roko ter mrmlja s pobešeno glavo:

„Pozabila sem svoj molek doma vsled skrbi za otroka, gospodine.“

„Ali se to ni zgodilo radi lenobe srca? Ali govoriš čisto resnico?“

Duma pokima dvakrat zaporedoma, ne dvignivši pri tem glave in oče Bazil strogo gleda njo, ki stoji v svoji ponižnosti in revščini pred njim.

„Gospod, tvoj Izveličar, ki je trpel za té, ti je bolj milostno naklonjen, nego ti to zaslužiš, Duma Slavora,“ reče ji čez nekaj časa ter vzame previdno ščepec duhana iz svoje tobačnice. „K dobri sreči za tvojo bolno hčerko sem se zdaj-le vspomnil, da se neka usmiljena sestra iz samostana nahaja ravnokar pri moji gospodarici spodaj v mojem stanovanju, hoteč nakupiti potrebne reči za samostan. Sora ti bo z milostljivo pomočjo najsvetejše matere bolje svetovala nego Spiro Matjević, h kateremu ve avše v svojih telesnih slabostih najpoprej dirjate. Vedi: življenje in bolezen, zdravje, smrt in sprebujenje od mrtvih so božje delo in Bogu samemu gre za to čast. Pojdi sedaj za menoj, Duma.“

S temi besedami prime župnik brez obotavljanja Pavleko roko, velí mu, naj si obriše solze raz lica, kjer so mu napravile dolge brazde ter ga pelje naprej od ulice do ulice.

Molcé, držeč svoje bolno dete na prsih, sledi za njima s težkimi, spotakljivimi koraki mati.

Prizadevala si je neprenehoma obodriti svoje otožne misli. Hotela je moliti ter s tem potolažiti milosrdnega, a vendar srdečega se gospoda župnika. Toda oh! — ni našla besed za molitev, marveč pošiljala samo zdihljejev brez števila k Onemu, brez čega volje ne pade noben las iz njene glave. V svoji preprostosti smatrala ga je Duma za nekakega malika poganov, kateremu se mora nekaj dati za to, kar on dáje. In ona mu nima ničesar dati, ona jedna izmed najrevnejših.

In znovič se jame boriti z vzdihljeji v svojem suhem grlu, težko stopajoč za župnikom in Pavlekom.

II.

Pavlek je menil, da potujeta na konec sveta.

Župnik ga je držal krepko za ročico ter ni spregovoril nanj ni besedice. Sedaj pa sedaj mu je strkljala po licu kaka solza, vendar pa mu obraz ni bil tako otožen, kakor njegove sopotnice. Nasprotno: nekekrati se je celo prijazno nasmehnil, brisajoč si sled solzâ skrbno raz lica s svojim velikim, rumeno-svilnatim robcem ter večkrat glasno kihnil vanj, ker je zeló rad nosljal. Pavlek se ga sicer ni ravno bal, toda nekako tesno mu je postalo v njegovi družbi. Nikdar si ni drznil temu svetemu možu, čegar orlov nos je za rumenim nosom tako trobental, odreči pokorščino.

Konečno zapusté temno ulico za seboj ter korakajo skozi mestna vrata. Tu se jim odpre nov, veseli svet, kateri je danes rano Pavlek komaj zapazil. Na levo se je nahajal visok drevored, z grbi ozaljšana palača na z lilijami obsajenem vrtu in široka cesta v srce dežele. Na desni se je nahajalo plavo morje, v katerem so se ogledovale mogočne razvaline beneškega pristaniškega gradú z narožnikom in okroglim stolpom; pred njim z zelenjem obraščen otočič in v ozadju obširen polúkrog trdnjave tik belo-osvetljenega Spleta. Srebrno-belo se lesketajo tudi gore naokrog. To so vam sami skalnati velikani: tu v bližini Blaskan in Karban; tam dalje vrhovi Kozjaka in še dalje na vshod zobčasti Mosor, katerega ljudje „zlatega“ imenujejo, v čegar sedlu je tičal star rimljanski grad Klisa (Clissa), kot nekako orlovo gnezdo.

Vse to je brlelo nekaki dozdevni sliki v pravljici enako, skozi zaslepljujoč pajčolan žarkov poldanskega solnca. Naši bedni popotniki iz Sukuraca so se čutili srečne, ko so naposled začuli zaškripati vrata ter stopili z očetom Bazilom na obzidan vrt, kjer so v solnčni vročini zorele smokve in limone. Takoj na to so stopili

v hladno vežo župnišča, kjer je bilo vse lepo pometeno in snažno.

„Anka!“ zakliče župnik. „Anica!“

Pri vratih obokane kuhinje, v kateri je viselo vse polno leskečega se bakrenega kuhinjskega orodja, se prikaže gospodarica in za njo mlado ličice redovnice v okvirju finega pajčolana.

„Pripeljal sem ti goste v hišo, Anica; prosim te, pomolzi takoj kozo,“ reče oče Bazil, ki je imel svojo godrnjavo gospodarico zeló v čislih, z nežnim glasom. Na to se obrne k redovnici ter ji pokaže na otroka, ki ga je držala Duma v svojih rokah. Potrebujemo te, Sora. Upam, da se še pomudiš nekaj časa pri nas ter pomagaš temu črvičku.“

Redovnica pokima z glavo ter stopi z omahujočimi koraki in s pobešenimi očmi čez stopnjice, roke na prsih pobožno skupaj držeč.

Duma Slavora se ji globoko prikloni, kakor da je to sama Mati božja iz oltarja v lastni osebi. Prekriža se ter zamrmlja par nerazumljivih besed. Na to jo nakrat zapusté moči. Prevzeta od hladu tukaj v zidovju po dolgem tavanju v unanji vročini, omahne onemoglo na v veži se nahajajočo klop in njeno shujšano lice se pokrije s sivo barvo, podobno ometu na zidu, h kateremu se je prislonila z zaprtimi očmi in odprtimi ustmi.

Redovnica ji urno vzame plakajoče povito dete iz rok. Gospodarica odrine Pavleka osorno na stran ter oplazi na pol nezavestno ženo z metlo iz mirtovega protja po zaprašenih opankah. Na to namoči ono metlo globoko v nek bakren kotliček z vodo ter poškropi ž njo ženski obraz, da ji kar sapa zastane ter se ji vrne zavest. Vsa osupla skoči na noge tipajoč z roko naokrog, dokler jo Anica s svojo debelo roko ne objame okrog pasu ter jo brez daljših okoliščin odvede v kuhinjo.

Redovnico, ki jima je hotela slediti, pridrži oče Bazil za trenotek v veži.

„Sora,“ reče ji, ko stokajoče dete nekoliko vtihne, „naj ti gre Anica na roko. Ti veš, da je ona privajena k upor in kregu. Ne pobrini se samo za nedolžno dete, ki je imaš na rokah, marveč tudi za žensko, njegovo mater. Ona potrebuje hrane, telesne in duševne. Nedostaja ji najboljšega, pravega zaupanja v veri; — topa je kot nekaka slaboumnica. Ravnaj ž njo tako kakor s spavajočo dušo, Sora, katero prebuditi je kaj zaslužilno delo pri Bogu. Dečka vzamem jaz s seboj v sobo. Naj mi prinese Anica zanj par odrezkov kolača.“

„Dobro, dobro, moj oče, razumela sem,“ odvrne redovnica ter se poda z omahujočimi koraki nazaj v kuhinjo.

Tukaj in v bližnji sobani, kjer je bivala kuharica, se je kmalu na to razširjala vonjava karmelitnega cvetu in rožmariuove vode, ki se je dobivala na bližnjem otoku Lesini ter bila tukaj močno v čislih. Med tem, ko je redovnica, izurjena v delih usmiljenja, se z znano skrbjo in tihim ravnanjem pobrinila za mater in otroka, odšla je Anka, neprestano nekaj momlajoč, vèn na prosto molzti kozo, kakor je bil gospod Bazil zapovedal.

Pavel je med tem stal ter si drgnil gole, prašnate noge drugo za drugo ob debelo dolgo srajco, dokler ga oče Bazil ne prime lahko za ramo ter ga rine pred seboj v dolg, nizek prostor, ki mu je služil ob enem za stanovanje, obednico in delavnico, v katerem je vladala hladna, mračna tišina.

Na dečka je napravil ta prostor radi velikosti in tajnosti polne krasote nepremagljiv vtis. Okusne preproge, zeleno pobarvana stena, na kateri je visela v pozlačenih okvirjih slika poleg slike, široka peč z levjimi nogami v jednem kotu ter visoko razpelo v drugem — to se mu je vtisnilo za zmerom v njegovo mlado srce, zlasti pa razpelo. Tu visi Izveličar, oblit

s krvjo na črnem križu, pred katerem se nahajajo tri obrobļjene stopnjice, na čije spodnji se blišči napis „Mons Golgatha“. Na to pa odkrije Pavlek še novi čudež, namreč kletko iz pletene žice po kateri je skakal njen bivalec, snegobeli kakadunj s svetlorumenim šapeljem marljivo semtertje.

Toda ni smel dalje gledati. Don Bazil mu pokaže nek podnožnik pred mizo, ki se je nahajal na sredi sobe. Več nego za polovico bila je miza pokrita s knjigami; manjšo polovico pa je zakrivala prižasto izšita namiznica. Tu je obedoval župnik in danes bi imel obedovati pri njem tudi njegov mali gost. Komaj sta se vsedla, prinesla je Anica močnato testenico, začinjeno z oljem, okrogel kruh in sveže sardele ter steklenico dalmatinskega vina. Za dečka je prinesla vrč mleka in kos kolača; toda mleko ji porine oče Bazil nazaj, govoreč:

„On je vtrujen. Kapljica vina vtegne mu bolje tekniti, mislim jaz. Prinesi še jedno kupico, Anica. Nù? Kako se počuti mati z otrokom?“

Anica pomigne z rameni do ušes ter napravi čmeren obraz. Ne odgovorivši gospodarju, odide z od-slovljenim mlekom skozi vrata ter molcé prinese zahtevano kupico za razcapanega vaškega pobalina, kateremu skazuje njen častivredni gospodar toliko časti.

Don Bazil se za to niti ne zmeni. Potegne skledo k sebi ter naloži fantu jed na krožnik. Ko pa ta takoj poseže z roko po krožniku, pogrozi mu z dvignenim prstom.

„Nù, nù: kaj je to? Počasi, moj sin!“

Pavlek ga pogleda s svojimi črnimi očmi ter drži svojo debelo sardelo krepko za rep.

„Ali si kak pogan, ljubi moj sinko? Kaj stori vsako krščansko dete pred jedjo?“

Pavlek se jame plašno ozirati okrog; na to pa mu uidejo oči nazaj na krožnik, napolnen s kolačem in ribo.

„Nù, kaj stori krščansko dete pred jedjo, Pavlek?“

Oče Bazil sklene roke, a tudi Pavlek zloži svoji zagoreli ročici skupaj.

„Prav tako — dobro Pavlek. Sedaj pa skloni glavo ter se prekrižaj. Ne znaš? Ali te tvoja mati tega ni učila?“

Pavleku se naježijo nenavadno goste obrvi nad otročjim širokim nosekom in njegovo rujavo ličice pokrije rudečica, med tem ko je urno sklonil glavo. Gledajé spoštovanje vzbujajočemu gospodinu naravnost v oči, napravi, po opičje ga posnemajoč, po obrazu križ, uporabivši levi palec v ta namen.

Na to moli župnik glasno in počasi očenaš v hrvaškem jeziku in Pavlek, pozorno ga gledajoč, šepeta molitev rahlo za njim. Pri peti prošnji pa nakrat umolkne. Živahne in radovedne njegove oči jamejo se ozirati po sobi ter konečno obstanejo na čudnem tiču. Ta je zapustil svojo kletko ter zletel proti stropu. Od ondot je zletel proti koritu, pa zopet k napustniku pri peči.

Oče Bazil pomežika s svojim solznim očesom porine naprej spodnjo ustnico in vse lice dobi nekak grajalen izraz. Takoj pa si domisli nekaj družega. Brez obotavljanja prične priganjati nepobožnega dečka k jedi, da si poprej potolaži glad in žejo. Na to izmoli zahvalno molitev, obriše si z robcem snažno usta in brado ter vzame navadni ščepec duhana. Čakajoč na njegov blagodejni učinek, gre tiho premišljajoč nekekrati semtertje po sobi, držeč sklenjene roke čez želodec.

Prepuščen sam sebi, nekako v sanjah, omahne mali mirni gost dobrega župnika na vogel svojega sedeža. Toda zaspati ne more, navzlic temu, da se mu je pobesila glava, ker beli tič le vse preveč razburja njegovo radovednost. Žival nakrat dvigne svoj čop, našopiri perje ter zleti z glasnim šumom proti Pavleku na podnožnik in ga jame ščipati, uprav kakor včasih

župnika. Na to odpre široko svoj krivi kljun ter zakriči s hripavim glasom Pavleku na uho:

„Laus Deo! — Laus Deo!“

Pavleka spopade zona; na misel mu pride, da se je nekak star možicelj spremenil v tiča ter sedaj kriči nanj.

Ko poleg tega strahú še oče Bazil glasno kihne, zbeга ga to tako, da se prevrne s stolom vred. Tu leži sedaj na obrazu raztegnen in miren, potlačivši si obe roki na oči. Vsled strahu ne more izreči ni besedice.

Župnik obstane za trenotek pri njem, dene navskriž roke ter maja z glavo.

„Saule! Saule! Exuat te Dominus veterem hominem cum actibus suis!“ reče kakor sam sebi. Da — z božjo pomočjo hočemo sleči s tebe starega Adama v njegovih delih ter obleči ti novega človeka. Da — Pavla hočemo napraviti iz tebe.“

Po teh besedah se sklone, pograbi dečka pod pazduho ter ga dvigne s tal. Toda Pavlek se odločno brani sneti si roke izpred očíj. Župnik mu jih mora s silo odtrgati.

Česa se bojiš, ljubi sinko,“ reče mu nežno. „Ti, kot človek, pa se boš bal nespametnega tiča?“ Na to zapre kakaduja, ki se je dal privabiti ter pobožati po vratu, zopet v kletko, katero zagrne s preprogo, da je ostal tič miran. Potem se vsede, izvleče svojo tobačnico ter si postavi dečka med kolena.

„Ali ti naj povem, kaj ti je zaklical modri tič iz jutrove dežele?“ ga vpraša, ko zravna temno dečkovo glavo po koncu ter ga sili, da mu mora s svojimi črnimi očmi zreti v njegovo vidljivo oko. „Hvala Bogu!“ je zaklical modri tič, pa vendar še ni dobil hrane kakor ti. Ti pa ne čutiš potrebe in veselja zahvaliti Boga pred jedjo in po jedi. Pomisli le, dragi sinko, ako že nerazumljiva žival hvale svojega Stvarnika za prazen nič, koliko več hvale si dolžan še ti, ki si se

dobro nasitil in si ugasil žejo, svojemu nebeškemu Očetu za toliko darov? Govori, Pavlek.“

Pavlek odpre usta, odpre pa zopet zapre trepalnice ter si drgne kakor poprej jedno nogo ob drugo pod prašnato debelo srajco. Naposled si domisli, kako sta se njegova brata doma radovala, ko se njima je posrečilo vjeti z ostjo v jedni noči devet velikih „brancin“. Radi tega reče zaupljivo: „Devetkrat — gospodine!“

„Prav tako, to je pameten odgovor. Ali hočeš moliti devet Češčenihmarij v hvalo božjo, Pavlek?“

Pavlek odmaja z glavo ter živo zarudi. Pa stisne svoje ročice krepko skupaj ter si ne zna pomagati.

„Češčenamarija mi je pretežka,“ reče odkritosrčno. „Mati moli Češčenomarijo za nas.“

„O, o, dragi, kaj naj še vse čujem? To nikakor ni dopadljivo Bogu, dragi moj sin. Moliti mora vsak kristijan, predno se nauči klicati očeta in mater. Nu — pa Očenaš, tega vendar znaš?“

Pavlek oveseljen pokima z glavo. Oči se mu zopet zalesketajo. Brez odloga jame momljati molitev Gospodovo, dokler ne dospé do pete prošnje. Tu pa nakrat izreče „Amen“ ter se prekriža s palcem tako nerodno kakor poprej.

„Da — jaz znam moliti! pohvali se Pavlek ter si prizadeva oprostiti se župnikovih kolen, ki so ga krepko držale. Toda, naj se je tudi vrtil, kakor je hotel, one so ga vsekako le tiščale skupaj, kakor ne-kake klešče.

„Jaz te hočem naučiti tri poslednje prošnje, moj sin, ki so dokaj odličnejše in mnogo bolj potrebne, nego prošnje za vsakdanji kruh,“ odvrne oče Bazil. „Polniti si želodec, dobro jesti in popivati, to ni po kristijanski in tega tudi delati ne smeš. Ali veš, da pride jeza božja nad vse one, ki ne znajo moliti, marveč ravnaajo pred njim kakor nagnusni Turki, ali pogani?“

„Toda Turki so dobri ljudje,“ seže mu Pavle živo v besedo ter gleda častivrednega župnika naravnost v oči. Mislil je pri tem na Rumenila, pohišnega krošnarja iz Krševe, ki mu je zadnjič podaril nožič s kositrom okovanim držajem, ko si je oče nov handžar in pipo (čibuk) kupil od njega.

Župnik jezno pomežika z levim očesom ter zabrani Pavleku seči za pas in izvleči dragoceni dar kot dokaz za svojo neovrgljivo trditev. „Turki so naši smrtni sovražniki, dokler ne molijo kakor mi kristjanje. Pazi le na to, kar ti bom narekoval.“ Razločno in živo moli zopet v Pavlekovem materinem jeziku:

„Odpusti nam naše dolge, kakor tudi mi odpuščamo svojim dolžnikom.

In ne vpelji nas v skušnjava.

Temuč reši nas vsega hudega. Amen.“

Na to razloči kratko, jedrnato in razumno svojemu učencu te prošnje, katere je smatral za najvažnejše, pojasnujoč jih z vsakdanjimi vzgledi, za kolikor jih je mogel razumeti šestletni deček, ter dostavi:

„Ali bi rad postal pravi otrok božji, Pavlek?“

„Pavlek, ki si je s pojmom božjega detinstva bržkone mislil neomejeno uživanje dobrih kolačev in z vodo pomešanega dalmatinskega vina ter po vrhu še belega čarobnega tiča z rumenim čopom v zlati kletki, odvrne z leskečimi očmi „da!“ ne da bi le trenutek poprej pomislil to stvar.

Na to mu naroči oče Bazil tri poslednje prošnje ponavljati tako dolgo, dokler jih rudeče otročje ustnice niso izgovarjale brez vsake ovire.

Potem izpusti Pavleka, vstane ter ga pelje k visokemu razpelu tam v kotu, katero je večna luč turobno osvetljevala. Tukaj pred Golgato naroči dečku pasti na kolena ter nove prošnje marljivo moliti, dokler on nazaj ne pride.

Precej, ko je zaprl župnik vrata za seboj, obrne Pavle svoje obličje od Križanega tje proti pokriti mizi. Črne njegove oči so se poželjivo obračale po ostankih kolača in po vinu v debelotrebuščnati steklenici. Mali grešnik tiho vstane ter se prikrade k onim mičnim rečem. Strah ga je bilo samo pred onim belim čarobnim tičem, ki je tleskal za pogrinjalom v svoji kletki ter vreščal z jeznimi, hripavimi glasovi.

Sladkosnedež vzame dva debela kosa kolača in potegne par požirkov iz steklenice. Pomirjen, se potrka z obema rokama po prsih, vzame zopet jedno drobtinico raz krožnika, neprestano se ozirajé tje proti kletki ter konečno smukne nazaj k razpelu.

Tu se pozorno dotakne svetega trupla, močno oblitega s krvjo, s svojimi umazanimi rokami in še le sedaj jame pomirjen pokorno moliti. Toda pri molitvi vsikdar obtiči pri peti prošnji; poslednje tri mu je neprivajen vinski duh že prognal iz spomina. Toda to mu ne dela skrbi; saj sme še tem pogosteje reči „Amen.“ To mu je delalo zabavo; urno je žlobodral besede molitve ter se zabaval s tem tako dolgo, dokler mu niso postale trepalnice težke in mu glava ni omahnila proti gori Golgati.

Med tem je začel župnik z Dumo Slavoro dolg razgovor. Dalje nego jedno uro jo je pustil, že vso sključeno, klečati na klečalniku ter stal pred njo, odprto knjigo s podobo Križanega v roki držeč. Potrpežljivo in presunljivo je govoril preprosti in vtrujeni ženski na srce. Na njenih prezgodaj zvetrelih potezah na licu se je odbijala notranja borba. Nežne oči so se ji povečale, ozke ustnice se odpirale, pa zopet zaprle in njeno čelo ter žuljave roke je zalival pot. Hotela je stresati glavo, toda pri plamtečih, prepričevalnih besedah župnikovih se ti je zdelo, da mu le prikimuje.

„Dati Bogu hvalo — blaženi, nemadeževani materi našega Gospoda, ki je dala svojega jedinca za ta

grešni svet, svojega jedinorojenega sina večnega Očeta — tej le jeden del svojega imetja darovati: le jednega sina od sedmerih sinov — ali je to tako težko, Duma Slavora.“ Ali ni preblaga božja Mati stegnila svojo roko nad glavo tvoje bolne hčerke ter ji čudovito pomagala?“

Duma Slavora ga je topo gledala z odprtimi ustmi in sklenjenimi mokrimi rokami, ki so se ji krepko stisnile.

Redovnica ji prinese spavajoče dete. Povsem mirno ji je ležalo na krilu; blede, upadlo ličice se ni več kremžilo. Krč mu je prešel.

Oče Bazil je dejal, da mu je molitev redovnice pomagala. Z zadovoljnostjo v srcu je opazil vesel obraz, ki se je pojavil na topem licu omahovalke. Božja volja je kar očitno pospešila svoje delo. Kaj pa je tudi bolj zasluživnega, nego pridobiti nebesom jedno dušo že v teh telesnih ostankih?

„Poglej pa tudi druga znamenja od zgoraj, Duma Slavora“, nadaljuje župnik. „Na dan spreobrnjenja sv. Pavla sem krstil tvojega sina, danes pa praznujemo spomin sv. Pavla. Ali zahtevaš še kakega večjega spričevala za namene tvojega Boga?“

Še za minuto časa se je obotavljala žena, na to pa je dvignila žuljevo roko počasi od povojev spavajočega otroka kviško ter jo položila na sliko Križanega v knjigi, ki jo je oče Bazil držal v roki.

„Zaobljubim ga Bogu,“ reče ter prikima z glavo, na kateri so ji lasje jeli že siveti.

„Amen“, doda oče Bazil, jo prekriža ter ji poda knjigo, da jo poljubi.

Kmalo na to odide, spremljana od očeta Bazila, zopet k Pavleku, svojo mirno dihajočo hčerko na rokah držeč. V podvihanem predpasniku ima stekleničico zdravila, kos belega kruha in nekoliko sladkih pomaranč za na pot. Na pasu med škarjami in iglo ji visi dar

dobre redovnice: nov molek s presnimi koravdami ter cinastimi jagodami, ki je bil blagoslovljen v Predniški cerkvi.

Ko pa zagleda svojega dragega Pavleka, krepko spavajočega, kako je položil kodrasto svojo glavico na nižjo stopnjico pred Golgato, z rudečim licem in stisnjenimi trepalnicami — takoj se ji prikaže na obrazu izraz upora in debele solze ji strkljajo po shujšanem licu.

„Bodi potolažena in ne obupuj, Duma Slavora; napoči dan, ko se boš smatrala srečna pred drugimi“, tolaži oče Bazil jokajočo ženo ter položi svojo veliko belo roko na njeno skozmigajočo ramo. „Jaz hočem, kolikokrat bom le vtegnil, pogledati v Sukurac k tebi in tvojemu dečku, ki je sedaj božji. Stopi nekoliko na stran, da ne bo videl tvojega joka. Hočem ga zbuditi.“

Rahlo in počasi zbudi dečka, govoreč mu prijazne besede; na to ga blagoslovi ter prinese zlato se leskečo sveto podobico, ki je živahnega dečka zelo razveselila.

Pozorno jo prime s palcem in kazalcem za rob ter zdirja ž njo v vežo. Ne more se nagledati dovolj zelenega plašča svetega Pavla in rožno-rudeče spodnje obleke, s katero je bil ogrnjen. Oh, in kak širok zlati sij ima okrog glave, oči pa tako plave, kakor morje v pristaji!

Pri tem zapazi mater, ki se mu bliža iz župnikovega stanovanja. Zdirja ji nasproti in podobica mu sfrči iz roke, ker mu jo je veter odnesel. Ni pa se zmenil mnogo za svojo zgubo od veselja, da sme končno domov. Svetega Pavla v zelenem plašču mu je odnesel prepih skozi odprta hišna vrata. Tu ga najde Anka, ga pobere ter spravi skrivoma v svoj molitvenik. Taka stvar prinaša srečo.

„Sporočim ti, kedaj napoči čas, da naznaniš svojemu soprogu obljubo, ki si jo storila danes pred Križanim, Duma Slavora“, reče ji župnik pri slovesu, spremljajoč jo do vrtnih vrat. „Ne pozabi, kaj sem ti

naročil. Za sedaj pa molči in mirno vstrajaj pri tem, kar si danes spoznala za namen in prst božji. Sedem let časa ti še pustim; dobro jih porabi! Sedaj pa pojdi v miru. Milostna Mati nebeška naj ti ohrani tvojo hčerko ter jo blagoslovi radi tega dečka Pavleka, čegar življenje upam obrniti v vaš blagor in v njegovo popolno združitev z Bogom.“

S temi besedami spusti mater z otrokoma na težavno pot proti domu.

Duma vzame Pavlekovo rujavo ročico v svojo ter ogleduje njegovo mično otročje lice kot nekak čudež, ki se ji je šele sedaj razodel.

„Pavlek — moj zlati sinček!“ zamomlja parkrat z otožnim glasom ter obrne svoje oči strani od njega, kakor bi bila pogledala kako prepovedano sliko ter joka znovič bridke solze, ki ji kapljajo na hčerko, katero nese na rokah.

Ljubljeni otrok ji je postal tujec, pravcati Benjamin med sinovi; otrok, na katerega ni smela več navezovati svojega materinega srca in vendar ga ima po svojih najboljših močeh negovati in odgojiti. Toda za nekega drugega, večjega, nego je bil avstrijski cesar; za vsemogočnega Boga, ki sedi visoko tu gori nad zvezdami ter vlada svet.

Njemu, ki je znovič podaril njeni hčerki življenje, obljubila je danes svojega Benjamina za samostan.

Pavel, po hrvatski Pavao imenovan, postal je „otrok božji“, ne da bi bil o tem slutil.

III.

Za sedaj se torej Pavlek še ni zavedal svojega poklica.

Bil je kaj živahen dečko, kakor so sploh zdravi otroci. Navzlic uboštvu in skromni hrani je rastel in

uspeval, kakor čvrsto mlado drevo v rodovitni zemlji. Česar ni imel sam, podarila je njemu in njegovim bogato oblagodarjena okolica. Smokve in klocki, pomaranče in kuruza, črno grozdje in rujavi margarani z rudečim, duhtečim mesom, koparka in zelene olive, iz katerih se je stiskalo olje, na kojem so se potem cvrle ribe, katerih je gomazilo vse polno v plavi globeli jadranskega morja — vsega je bilo v izobilju.

Dečku torej ni bilo treba stradati. Od ranega jutra do poznega mraka je najrajše prebil na prostem; ostal je nepoškodovan, dasiravno ga je včasih vrgla burja na tla, ali hotel ga napoditi domov mornik z nalivi deža. Kar igraje se je seznanil s širokim morjem. Ako je namočil kazalec v ustih ter ga dvignil visoko v zrak, znal je natančno razločiti od katere strani piha veter. Jutranji hlad mu je napovedovalo skalnato čelo zlate gore Mosorja, večerni žar pa vrhovi Kozjeka. Znano mu je bilo, kam jadrajo oblaki, kam leté golobi; večkrat je opazoval orla, krožečega ob slemenu gorâ nad svojim plenom; sploh seznanil se je bil z živalstvom, živečim na vodi in na suhem. Sila in nadzor zdeli sta se mu, drobnemu možičku, kot nekaj groznega, a mati ga je vendar v obeh vežbala, ne da bi povedala zakaj.

Nekako čmerno je sprejelo Pavlekovo veselo otročje srce prepričanje, da ona dokaj pozornejše nadzoruje njegovo dejanje in nehanje, nego obeh starejših bratov, ki sta še stanovala v domači hiši, a vendar je bil on zdrav in drzen kakor ona! Dostikrat je čul divjega Jefta z ropotom odhajati ter videl mirnejšega Stojana ljubko majati z glavo, ko mu je mati odločno branila vzeti ga s seboj na malo Zirono k Gregorju Pandupolu, lovečemu gosi, ali k močno zaraščenemu obrežju pri Skolji, ki je štrlelo kot nekaka groblja iz vode. In vendar kako srečen bi se bil čutil, ko bi mogel pomagat vleči mrežo, ali ko bi mogel položiti

svojo drobno ročico na držaj močnega trizoba na kateri so po noči pri svetlobi ognja nabadali v vijoličkasti svetlobi dregetajoče ribe.

Ribič Slavo se je nad to preveliko skrbjo večkrat razjezil in med zakonskima je vsled tega nastal prepir.

„Ali imaš res slamo v možganih, žena? Ali mar ima obličje iz voska, ki se stopí na solncu in roke iz cunj, katere veter raznese? Zavijaj v ovčjo volno svojo hčer, ne pa mojega sina!“

„Pusti mi Pavleka za manjše opravke doma“ jame ga ona pokorno prositi. „Izmed vseh, katere sem ti rodila, zapoveduj s šestimi kakor sam hočeš; toda božja volja je, da ima nekoliko pravice tudi mati za velike bolečine, katere ima prenašati z otroci. Pusti mi Pavleka, prosim te.“

„Pravice — pravice! Kaj je tvoja pravica, neumnica?“ odgovarja ribič Slavo na to prošnjo. „Ženska nima nikake pravice in da mora trpeti, to je zakrivila usoda. Hči imaš ti; uči jo presti in tkati. Sinovi pa so moja last in jaz jih učim svojega posla ter ravnam ž njimi kakor mi najbolje ugaja.“

Na te besede Duma umolkne ter zre čez kamenit nasip, ki je obkoljeval okolico, kako je korakal zavit v rujav plašč in z rudečo kučmo na levem ušesu med svojimi tremi sinovi. Pravcati velikan med pritlikovci, katerih najmanjši bil je še v sami srajčici. Časih je stala tako za celo pol ure z mračno, skrivno tesnobo v srcu in v njenih lenih možganih se ji je prevračalo semtertje vprašanje:

„Kako naj povem njemu, pred čegar trdo pestjo kar strepetam, da sem sklenila proti njemu zvezo z župnikom v Trogiru brez njegove vednosti? Da — kako? O, ko bi me vsaj vprašal ter mi vzel mojo težo od duše?“

Toda on je ni vprašal. On sploh ni hotel imeti opravka z duhovniki. To je zakrivil slučaj, ki se je

pripetil pred desetimi leti, ko mu župnik v Sukuracu ni hotel dati odveze, ker si je s handžarom sam naredil pravico.

„Okó za oko, zob za zob, kri za kri!“ Ta običaj je že od dedov in pradedov v rabi v deželi, kateri je bilo tudi s pomočjo duhovščine težavno odstraniti, naj so tudi pošiljali najstrožjih v tem oziru med Morlake.

Tako je mislil Slavo Jović in tako so mislili mnogi drugi ž njim. Toda za kljubostjo, ki je nosila prevzetno po koncu svojo glavo, skrivali sta se še dve reči, ki sta bili še močnejši nego kljubovanje. Jedni izmed teh bilo je ime praznoverje, njena tovarišica pa je bila bojazen. Pri slehrni priložnosti stopili sta ti dve pred ošabno kljubost, porinili jo nazaj ter se vrgli na svoje blede obraz, da po hlapčevsko poljubita tla, kjer je poprej stopila noga duhovnika, razsevajočega svoje seme.

Našega ribiča sovraštvo do duhovščine bilo je le pomilovanja vredna stvar, donda s pezdirjem nabasanimi pestmi.

* * *

Dasiravno je bila Duma Slavora kaj priprosta ženska, čuvala se je v svoji priprostosti vendar na vso moč pred tem, da svojega zdražljivega soproga ne bi spravila prezgodaj v jezo. Najpoprej se naj očetovo srce prav krepko naveže na mlado hčerkico, da se mu ne bo zdelo tako težko žrtvovati jednega otroka samostanu.

In zares, Milica, najmanjša izmed otrok, bila je zenica očesa, pravi solnčni žarek v revni kočici. Da bi jo odičila, je pletla in tkala Duma marsikatero prižasto oblačilce za nežno stvarico, mazala ji lase z oljem ter jih spletala vsak teden enkrat. To pa je bil že pogrešek zoper vaški običaj in Smilja Nikova, modra babica, je radi tega napravila krič pri sosedinjah.

Pa tudi Pavleku je posvetila revna, nečimurna mati, čim starejši je bil, tem večjo skrb. Brata sta ga vsled tega že dražila ter ga imenovala podložnika, toda Duma se radi tega ni dala motiti. Priprostost pa v gotovih mejah ni samo zvita, marveč pred vsem drugim ostroumna. Duma je hotela svoje božje dete imeti v vseh rečeh popolno, da si s tem pridobi in obrne ná-se naklonjenost Boga Očeta. Radi tega ni smel več razcapan dirjati naokrog. Saj se je vendar z vsakim dnevom bolj približal k meji svojega novega, svetega življenja: samostanski šoli, katero bo moral obiskovati, brž ko doseže svoje trinajsto leto. Gospod župnik ji je dejal, da upa pridobiti svojemu varovancu brezplačno stanovanje.

Celo nekaj, kar s pobožnimi načrti ni bilo v nikaki zvezi, je kupila mati svojemu Benjaminu: novo rudečo kapo od Moška, trgujočega žida. Ko pa vidi, kako si jo je mali, mičen dečko del na glavo ter odšel ž njo po vasi na sprehod, postalo ji je nakrat zelo tesno pri srcu. Vest jo je pekla, toda novemu mlademu župniku v Sukuracu, ki se je vsakemu prijazno nasmehnil, te svoje tesnobe le ni mogla zaupati. Njemu se je spovedovala svojih vsakdanjih grehov, katerih se je večkrat komaj zavedla; o tem pa, kar je smatrala za krivdo in zaslugo ob enem, ni se hotela z nikomur drugim posvetovati, nego z očetom Bazilom.

V Trogir si ni več zašla in pretekli so meseci, jeden za drugim, ne da bi se častivredni župnik bil dal le enkrat v Sukuracu videti, kakor je bil obljubil.

Dumi Slavori bilo je precej dolg čas za njim. Vsekako pa ni slutila, da mu je vso jesen in zimo močno nagajal protin, da je moral radi tega sedeti brez posla v svoji mirni hišici na vrtu ter zavijati si noge z volneno odejo in da mu je škof iz Spleta moral poslati pomočnika.

Še-le v toplih dnevih spomladi jelo se mu je vračati zdravje in po letu, ko je preteklo že jedno leto

od onega časa, kar je šla v Trogir iskat hčerkinega zdravja, je vstopil nekega dne proti večeru v kočo ribiča Jovića.

Komaj za četrť ure je prebil v koči in svojega varovanca niti ni dobil pred oči. Bog sam vé, kje je tičal s svojimi brati in tovariši. Tudi Duma ni mogla nobene besedice ž njim na samem spregovoriti. Kajti na nesrečo je ribič Slavo ostal uprav danes doma ter tudi nalašč ni hotel zbežati iz koč. Čepeč na strani preplašene ženske, je drgnil z lokom po neotesanih goslih, katerih trebuh bil je popet z zajčjo kožico. Med vneto govorico duhovnikovo glasilo se je nepretrgano poluglasno petje pevčevó, spremljano z glasovi godbenega orodja. Navzlic temu pa je vendar zvesto poslušal vsako besedo govorečega župnika ter svojemu nepričljubljenemu gostu s pogledom le prerazložno pokazal vrata.

Ne opravivši ničesar, moral je oče Bazil zopet oditi od tod. Prenočil je pri svojem tovarišu po poklicu v ostrogu Abladesi, ker župnik v Sukuracu ni bil doma ter se ni kmalu več prikazal. Sklenil je počakati ugodnejšega časa.

Odslej se je Duma Slavora povsem zatopila v pobožnost, da si potolaži skrb, ki je neprestano glodala njeno dušo: skrivnost, ki jo je skrivala pred svojim, ničesar ne slutečim soprogom. Kakor môra je ležala večkrat na njej njena obljuba; nasprotno pa, ko je pri slovesni maši videla iti dušnega pastirja v mali cerkvi k oltarju, spoštljivo podpiranega od svojega mladega strežaja, takrat se je napolnilo njeno materino srce z brezmejnim ponosom, kateri njena kratkoumnost ni mogla nadvladati. Pri takih priložnostih si jo videl, z malo hčerkico na roki in s Pavlekom na svoji strani, klečati kolikor le mogoče blizo oltarja pred tabernakeljem. Tu je pred povzdigovanjem razprostrla svoje sklenjene roke ter šepetala molitve, kakor bi bila

zamaknjena, ali velika grešnica, ki neprestano potrebuje pokore. Vse sosedinje so se čudile veliki spremembi, ki so jo zapazile na naši znanki.

Doma je učila Pavleka moliti rožni venec ter mu polnila njegov otročji razum z čudeži svetnikov, za kolikor je sama vedela o njih, med tem ko je drobna Milica jela gibati svoje drobne rožice ter plezati po revni koči naokrog med ukanjem, blebetanjem in drugim rahlo donečim brbljanjem.

Marsikateri dan, ko je zunaj pihal mornik in so valovi hruščali ter oče in brata niso vzeli Pavleka s seboj na široko morje, prebil je on z materjo v koči za ognjiščem, čegar dim je grizel oči in pljuča, plavo pobarval stene ter naposled srečno našel izhod skozi odprta vrata.

Takrat je pustila mati svoje vreteno skakati ob niti, ali pa je spustila snovalnico med napete trakove ter pripovedovala svojemu Pavleku legende, jednozvočno in pojoče, da si je ta že drgnil rudeče oči ter zeval od zaspanosti.

Posebno pogostoma moral je čuti legendo od svetega Pavla, svojega krstnega patrona, kateremu se je na Jadranskem morju razbila barka, ko je enkrat pred mnogo, mnogo tisoč leti tukaj potoval (Duma Slavora ni razločevala dobro računa). Jedno celo zimo je prebil sv. Pavel kot gost na otoku Meleda ter poganske Dalmatince, ki so pobijali drug drugega kjer so le mogli, spreobrnil v pobožne kristijane in zlobne strupene gade, katerih je bilo dokaj na Meledi, storil pohlevne črvičke, to se pravi one, katerim ni s svojim mečem posekal glave. Škoda pa, da ti gadje niso dalje časa tako pohlevni ostali, kajti oni pikajo in zastrupljajo ljudi kakor poprej ter se veselo množijo.

Strupeni gadje so Pavleka najbolj zanimali. Svetega Pavla gadje, svetega Jurija zmaj ter kača-zapeljivka v rajju, ki je spregovorila na Evo raz drevesa

spoznanja — vse to si je naslikala Pavlekova živa domišljija kot nekake orjaške škodljivce.

„Jaz hočem postati sveti Pavel!“ zaklical je enkrat ves navdušen ter odprl nakrat svoje zaspane črne oči, da so mu zalesketale kakor dva goreča oglja. „Meč hočem dobiti, velik, kakor je oni očetov na steni, ki ga imajo za volkove, potem pa pojdem v Meledo pobijati strupene gade — trikrat toliko po številu nego sveti Pavel. Na tak način postal bi junak.“

„Sveti Pavel ni bil junak, marveč tkalec,“ popravi vestna mati, „a pozneje, kakor ti je znano, postal je svetnik in tvoj krstni patron.“

„Toda to ni res! Svetniki so v cerkvi, a sveti Pavel je imel svoj meč ter pobijal gade v Meledi,“ zakliče Pavel vneto. „On je bil junak in takšen hočem biti tudi jaz — ne pa svetnik!“

„Nemara pa vendar kak župnik, moj dragi? Kaj? Pomisli na njegovo dragoceno hišo, na vrt s pomarančami ter na dobro hrano, ki jo ima župnik.“

Mati mu je hotela nekoliko prigovarjati, toda dečko energično potrese svojo kodrasto glavico:

„Ne, ne — župnik ne. Oče Bazil se imenuje župnik, jaz pa se hočem imenovati sveti Pavel!“

Dumina modrost se je vrtela ž njo vred naokrog. Vzdihnila je ter pomirjala svojega božjega deteta neprestano naraščajočo nepotrpežljivost.

To pa je jelo med najlepšimi pripovedkami vedno bolj nujno in jokajoče popraševati:

„Kedaj se vendar vrnejo domu, oče in bratje? Čemu so izostali danes tako dolgo?“

* * *

Kakšna radost pa je zavladala takrat, ko se po dolgem čakanju na noč vsi trije pricapljali v kočjo in ž njimi vred dragocena solna vonjava, kapljajoča v obliki morske vode od njihovih težkih plaščev! Kako

mično je zvonel očetov surovi smeh in veselo pričkanje bratov o tem, kateri je bil pridnejši pri razpenjanju jader, ali pri ribolovu.

Veselo se poroga oče vsakokrat poležalcem pri ognjišču, na to pa sune z ного med zakajene oljkine čvrže, da se kar prah skadi v zrak ter sestrica Milica glasno zauka.

Sedaj vtihnejo materine legende. Oče počene s sinovoma k nizki mizici ter jé s polnimi ustmi kruh in sir, srkajoč k temu v daljših požirkih kozje mleko. Sinova — naj sta bila še tako gladna kakor volka — se ne dotakneta poprej jedi in pijače, dokler se njun zapovednik popolnoma ne nasiti.

Po jedi se zopet začuje glasno pripovedovanje ali petje v tesnem prostoru. Brat Jefto vzame v roke gosli ter lahno vleče po njih preprosti locenj; Stojan svira na svojo piščalko, na „sviralo“, ali zapoje s čistim, visokim glasom in tudi očetov globoki bas se začuje vmes. Ako je v svetilnici zmanjkalo olja, svetijo si s tresko. Godci vzamejo drobno Milico na sredo, se ji vklanjšajo, da jim kar šapelji pri rudečih kapah poska-kujejo ter zapojó znano národno pesem :

Čija li je taraba, ¹⁾
Čija li su vrata,
A čije je ono luče, ²⁾
Što kroz pendžer ³⁾ guče?
Mamina je taraba,
Tatina su vrata,
A moje je ono luče,
Što kroz prozor guče. ⁴⁾
Preskočiču tarabu,
Razvaliču vrata,
Poljubiču ono luče
Što kroz pendžer guče.

1) plot, 2) golobica, 3) okno, 4) grgota.

Povsem drugo pesem pa zapojó navadno koncem večera, ko se je Pavlek že vlegel na z lupinami od koruze natlačeno vrečo ter hotel zaspati.

Njegovo srce je začelo vsikdar močno vtripati, ko je jel Jefto s trepetajočim zamolklim glasom gosti po jedni struni ter sta oče in Stojan jela hohnjaje pročitavati „novo pesem“. Župnikov brat, blede samostanski učenec Rado, jo je pri poslednjem obisku v Sukurac prinesel ter pel vsaki večer na obrežju.

S pravim tugovanjem je začel :

U petak se djace razboljalo,
U subotu bolest болоvalo,
U nedelju Bogu dušu dalo.
Lepo ga je majka opremila :¹⁾
Sanduk²⁾ mu je zlatom okovala,
A krst³⁾ mu je biserom kitila,
Kod glave mu bunar⁴⁾ iskopala,
A kod nogu ružu posadila,
Oko groba klupe⁵⁾ pogradila ;
Koj' umoran, ⁶⁾ neka se odmara,
Ko je žedan, neka vode pije,
Ko je mladjan, nek se ružom kiti. —
Često majka sinu dolazila :
»Sine Jovo, je l' ti zemlja teška?«
»Nije meni crna zemlja teška,
Već su teške devojačke kletve :
Kad prokune, do Boga se čuje,
Kad zaplače, celom svetu teško.«

Brezzvočna tišina. Dolgo je še donel trepetajoči poslednji bolestni glas in struna brnela.

Potem je začvrčal plamen, ker je oče pljunil vanj raz svojega sedeža.

„Naj jih Bog vse ugonobi, samostane in njihove učence!“ čuje ga Pavlek reči in kakor na okrepčavo povedanega sune še s handžarom med goreče glavnje.

¹⁾ pokopala, ²⁾ trugo (krsto), ³⁾ križ, ⁴⁾ vrelec, ⁵⁾ klopi, ⁶⁾ truden.

„Slavo, soprug — čuvaj svoj jezik in svoje misli!“ posvari ga mati s slabim in trepetajočim glasom. „S tem si potrojiš muke v vicah ter si ogreniš večno življenje!“

Oče se surovo nasmeji.

„Pst! Ti bogomoljka, čuvaj svoja usta ter ne razkrivaj svojih bedastih mislij pred menoj in mojim dečkom. Ako ti s svojimi duhovniki ne boš podpihovala svetega Petra, pa mi niti ne bo treba v vice. Kar nebo mi bo moral odpreti, ti neumnica!“

„Ne izgovarjaj takih besed!“ prosi ga z dvignenimi rokami „neumnica“. Toda on je bil gospodar v svoji hiši in nihče ni smel mu ničesa prepovedati pod njegovo streho!

Takšni opomini in ugovori so tako globoko pretresli Pavlekovo srce, da se je obrnil na svojem ležišču k steni ter skrnil svojo glavo med kvišku dvigneni roki od zone.

Potem si je vsikdar domislil, da na svetu ni nič strašnejšega, nego biti samostanski učenec, kakor na pr. oni bleđi Rado; da je njegov patron in vzor bil junak, ki je ugonobljal kače ter se vozil čez široko morje, kakor to delajo njegov oče, brata in ostali ribiči.

V temni noči je koprnelo njegovo otročje srce znovič po mladem jutru in plavem morju. Pojma „samostan“ in „smrt“ pa sta se mu zlila v jeden sam brežličen strah.

IV.

Zopet je minila v ostrogu zima. Čimdalje bolj redki so bili dnevi, v kojih je žvižgajoča burja napolnila ozračje z ledenimi iglicami ter ogulila vrhove dreves. Namesto burje jel je pihati mornik, spremljan z nalivi dežja. Takrat je rjovel morje kakor razdražena

levinja proti strmemu obrežju ter sikalo kakor kača iz gnezda.

Napočil je čas, ko je Duma Slavora od jutra do večera prebila v družbi svojega moža, spletajočega mreže ter s težkim srcem premišljevala, da mu je še nekaj dolžna, česar pa vendar ne more izraziti z besedami. Poleg nju se je igrala nežna hčerkica, ki je v svoji rani mladosti prinesla toliko strahu in trepeta v očetovo hišo ter se sedaj, ne zmeneč se za to, razvijala kot pomladna cvetka v solčnih žarkih.

Naposled je napočila zopet prijetna pomlad. Ru-deči tulipani z belimi listki, duhteče levkoje in narcise so se razcvetele po pašnikih, med nasadi oljk in vinogradi. Vijolice in zlatoglavke so pokrivale skromne travnike po pred vetrom zavarovanih rupah, razprostirajočih se navzdol k Biokovu in navzgor k trdnjavi Klisi, z brkastim Ogrom v cesarskem plašču na nasipu in pred vratmi. Vrtnice so že bujno poganjale svoje popke ter jele v zelenju žareti; mirta v svoji beli opravi je stala na skalnatem rebro v kupu grmičja; dvakrat na leto odpre ona svoje okrogle popke, in vinska trta je kazala grozdič pri grozdiču med bujnim zelenjem. Še par toplih nočij in popki grozdičja se razcvetó, a duh vinske trte napolni ostrog s svojo duhtečo vonjavo. Dnevi postanejo dolgi in vroči. Ribji lov jame donašati lep dobiček in Slavo Jovič, kot dober hišni oče, je jadrал vsaki teden enkrat na somenj v Spljet in Trogir s svojim plenom.

Potem so se končale vaje vojnega brodovja med Zadrom in Sebeniko, pa med Boko Kotorsko in Novim gradom. Pavlekova dva starejša brata so pričakovali domu na dopust. Tretji in četrti brat sta se nahajala daleč na polineških vodah. Bog sam jedini vé, ali se in kedaj se še vrneti domu. Jeft, peti v vrsti, je bil že gotov z opravo ladije sebeniške mladine (tudi pri-ljubljene gosli niso smele manjkati) in sedaj sta uživala

z bratom Stojanom zlato prostost ter doprinesla marsikatero drzo neumnost, katero pa je bilo treba pripisati večinoma starejšemu bratu Jeftu na rovaš.

* * *

V jutro nekega majnikovega dneva, nekoliko pred časom, ko je imela napočiti druga obletnica, odkar je Duma Slavora obiskala očeta Bazila, je Slavo že z jutranjo zarjo odveslal v Trogir na somenj ter je hotel radi neke neprijetne pravde bližnjo noč tam prenočiti. Vreme se je borilo s solncem in ko je poslednje proti poludnevu zmagalo, jeli so ribičevi trije sinovi proganjati dolgi čas v malem zalivu kakor so znali. Rezko je sijala nebeška luč, toda okolo solnca je vendar-le visel nekak temnikast oblak, preprežen s fino izčesanimi franžami, med tem ko je na zapadnem obzorju ležala bleda megla ter se polagoma širila proti zenitu. Mornik se je zopet pripravljal.

Kadar gre solnce k počitku, takrat valovi mično brizgajo. O kaj bi dal Jeft, ko je že sedaj izgledal kot nekak mladi korzar, za jedno tako vožnjo! Samo da bi smel biti enkrat sam svoj gospodar, da bi samostojno vodil ladijo predno ko napoči tudi zanj čas, da bo moral stopiti v cesarsko službo, kjer ga stlačijo z drugimi tovariši vred v tesen prostor.

Med tem ko si je to želel, je sedel na neki skali na obrežju, katero so neprestano spirali valovi na kar objame vneto Stojana okrog pasu, zažvižga mu glasno na uho ter se pri tem sklone, da se mu zamajajo košati kodri, ki imajo kmalu priti pod škarje. Cesar in papež ne trpita na svojih služabnikih nikakih kodrov.

Pavel je stal razkoračen poleg nju; njegovo mično ličice je kar žarelo. Ni sicer vedel, za kaj tu pojde, vsekako pa je dobro pogodil njuni namen ter prosil:

„Pustita tudi meni biti poleg! O, govorita vendar glasneje, povejta mi! Tudi jaz hočem biti zraven, brata!“

„Kaj še? To ne gre! Mlada tičica naj ostane v gnezdu, nežni materni srček pa v njenem krilu!“ odvrne Jeft. Pavel ki takšnega roganja ni mogel prenesti, se razjezi, Stojan pa, ki je bil mehkejšega srca nego Jeft, se potegne zanj.

„Čuj brat“, reče, „ne porivaj mlajšega zmerom na stran, moj dragi! Mlade tičice se morajo učiti letanja in tudi midva hočeva učiniti enkrat našemu po volji.“

Predno je bil njuni prepir končan, začujejo nakrat materin glas.

„Pavel — Pavelček — pridi, pridi!?“ kliče ga od daleč. Zares je tudi stala pred kočo ter mu migala z dvigneno preslico.

„Sladki sinček dobi sladkorja,“ nadaljuje nepoboljšljivi Jeft, toda Pavel ni imel časa, da bi se branil.

„Čakajta le!“ zakliče nazaj ter zdirja materi naproti.

Ko priteče k njej ter skrije svojo glavico v gube njene janke, obriše mu ona urno s svojim trdim predpasnikom žareče lice ter mu popravi s prsti kodre na glavi. Na to ga poljubi na lice, stisne k sebi ter ga vzame urneje, nego je bila njena navada, s seboj v temno kočo.

Tamkaj, na materinem podnožniku, v na pol temnem kotu, je sedel župnik iz Trogira, v dolgi suknji in visokih škornjih. Škrice od suknje si je potlačil v krilo, a čez kolena je imel razgrnjen rumen svilnat robec. Svojo tobačnico je držal odprto v levi roki ter tako pričakoval Pavleta.

Ta se je priklonil ter prekrižal brez graje, poljubil duhovnikovo desnico, katere palec in kazalec sta držala ščepec duhana, ter nameraval urno zopet oditi. Toda župnik ga prime tudi danes tesno med kolena izprašuje ga raznih molitvic ter se kaže zelo zadovoljen nad gladkim izgovarjanjem dečkovim. Ni žlobodral

molitev več kakor poprej ter je izmolil zlasti poslednje tri prošnje s posebno gorečnostjo.

Oče Bazil ga potrka po rami ter obsuje s pohvalo.

„Prav je tako, izvrstno, moram te pohvaliti, moj ljubi sinček! Žarek od zgoraj je že zadel Savlovo srce, kmalu ima iz njega postati Pavel in to je vseč Bogu in njegovim svetim angeljem. Tudi s teboj, Duma Slavora, sem močno zadovoljen in kakor vidim, ti je blagoslovil Gospod tvoj trud na tvoji hčerki. Zalo dete, mično dete, pazi le, da ostane čistega srca. Sedaj, mislim, je napočil čas, da razkriješ svojo zaobljubo njemu, ki še ima tu poleg izreči svojo besedo tvojemu soprogu.“

„Oh, gospodin, moj oče — oh — jaz se ga bojim!“ odvrne Duma ter dvigne skljenjene roke kvišku.

On odmaja z glavo, med tem pa vščipne Pavleka v polno rudeče ličice, nato vzame ščepec ter potegne iz kozarca krepak požirek rujnega domačega vina, ki ga mu je Duma donesla.

„Človeški strah!“ odgovori. „Človeški strah moraš premagati kot nekako zlodjevo zanjko, ako hočeš prnesti Bogu žrtvo, Duma Slavora in ako te tvoj pozemeljski gospodar tudi nabije radi tega, prinesi vse to radi Boga ter pomisli, da s tem pripraviš svojemu sinu neminljiv blagor.“

Pavlek je radovedno zaslišal vsako spodbudno besedo, ki jo je izrekel župnik, toda on ni vedel, na koga so one merile, kar mu je močno mrzelo. Nakrat pa se ojači ter vpraša po onem belem tiču v zlati kletki: „Ali še govori zmerom kakor nekaj brezzobni možicelj: Hvala Bogu!“

„Glejte ga — torej še veš to, Pavlek, moj sin! Da hvala Bogu! — druge boljše besede si ne moreš vtisniti v spomin,“ meni župnik ter pripoveduje Pavleku marsikaj spodbudnega o svojem belem tiču. Ko pa še izvleče iz globokega žepa svoje suknje kos kolača, spomne se

Pavlek svoje sladkosnednosti v župnikovi sobi pred križanem Izveličarjem.

Nakrat se iztrga župniku iz rok, sune sestrico Milico na stran ter zdirja od hiše s kolačem v roki k bratoma v zaliv.

Jeft je ravnokar izvlekel najboljši očetov čoln, med tem ko je Stojan privezaval jadra ter skril pod sedež poleg steklenice torbico s kruhom, ko sta zagledala prihajajočega Pavleka.

„Živio! Živio! Sedaj hočemo odriniti,“ klical je ves zasopljen od teka že od daleč. Jeft se mu glasno smeji naproti.

„Hočeš-li iti z nama, materni ljubček? Hočeš iti z mano v mali Drvenik, k ribičem, moj vljudni ptiček, moje nežno jagnjetce, he? Toda tvoja kapica vtegnila bi se poškodovati pri tem! In glej, ptiček, kako veselo pleše morje! Ko bi ti kak curek omadeževal tvojo kapico?“

Toda Pavlekova želja je bila desetkrat večja, nego njegova jeza nad bratovskim zasmehovanjem.

V hiši sedi župnik ter se razgovarja z materjo, vrhu tega ga tudi pričakuje šiba tako gotovo, kakor glas trombe na sodni dan, ker je Milico sunil ter jo spravil v jok. Ako torej sedaj brata odrineta brez njega proti malemu Drevniku ter pri ribiču Gregorju Pundopolu dobita koštrunovine s česnjem, kaj naj on počne sam, premagovan od zavisti? Jeft je bil sladkosnedež in Pavlek je ravnal previdno, ko mu je pomolil svoj kos kolača ter omenil:

„To-le vse ti dam, nobene drobtinice nočem sam, ako me vzameš s seboj. Ali hočeš? povej!“

Glas se mu je tresel in rudeče ustnice so se mu kremžile na jok, dasiravno ga je bilo še nekoliko sram.

„Ho, ho, hohoho!“ se smeji Jeft ter odriva brez besedice odgovora čoln od brega.

Veter je močno pihal od obrežja ter napel jadra. Stojan jih zviije. Globoko je namočil čoln svoj rilec v velike, temnosive valove ter jel naposled plesati na površju, tako lahko kakor žoga.

Pavlek, stoječ na obrežju, obupno zakriči. Na to vrže daleč od sebe proti čolnu svoj kolač, raztegne roke ter skoči kakor nor v valove. Toda morje je bilo globoko in divje. Kmalu mu zmanjka tal pod nogami in bele pene ga zakrijejo. Še ga nesejo valovi. Ker ni znal plavati, je mahal z rokami po zraku; morska voda mu je silila v usta, v oči, ter mu šumela v ušesih. Ko sta potem brata njega in njegov kolač, kateri je v borbi z valovi zopet dobil v roke, med truščem in ropotom srečno vjela ter potegnila v čoln, klical je on z zamodrelimi ustnicami in klepetajočimi zobmi svoj „živio“ najglasneje. Toda nobeden iz vasi tega ni slišal, kajti obrekje je bilo prazno.

Sedaj ga brata obsujeta s pohvalo; izžmeta mu vodo iz srajce in rudečega pasu, med tem ko je stal tu na pol nag v podobi amorja poleg jambora. Na to mu pomagata se obleči, božata ga ter ga kličeta „junaka“. Na to prereže Jeft z nožem, ki ga je imel za pašom, kolač na dvoje, vzame sam večjo polovico, manjšo pa da Stojanu z naročilom, naj dá košček od tega tudi Pavleku.

Sedaj so južinali vsi veselo pri svojem delu ter se zadovoljno zabavali, ne zmeneč se za to, da je dobil Pavlek z veslom bunko po očeh, ko se ni dovolj urno pripognil. Toda vsekako je smel konečno biti poleg nju; njegova brata sta ga smatrala za sebi enakega in njegovo mlado srce je ponosno utripalo.

„Da, danes si bil krščen v solnatem morju,“ reče Jeft. „Od današnjega dne moraš kaj boljšega pričeti, nego v cerkvi klečati, rožni venec moliti ter pustiti, da ti brada vsled molitve priraste k prsim. Poslušaj me, Pavlek! Jedno češčenomarijo zjutraj, zahvalno

molitv opoldne ter jeden očenaš na noč, s tem je zve-
ličar pri nas revežih zadovoljen in njegova pohvaljena
mati tudi. Stojan, na levo!“

„Saj jedno Ave Marijo kadar zvoní?“ vpraša
Pavlek bojazljivo ter pomaga vleči vrv s svojimi drob-
nimi rokami. Jeft v tem hipu ni imel časa, da bi mu
odgovoril. Čelo se mu nabere v gube, mlaskne z jezikom
po zdravih zobeh ter zapoveduje dalje.

Ker se je pa razgovor vršil baš o pobožnosti,
uporabi Pavlek to priložnost ter pove bratoma, da se
oče Bazil nahaja pri materi.

Jeft, ki je bil vsem pravi sin svojega očeta, odpre
široko oči, izpljune ostanek kolača v vodo ter zakliče
glasno :

„Strela ga udri! Ako da napraviti mati črnosukneža
in plažurja iz tebe Pavlek, pa te izrujem iz svojega
bratovskega srca, kakor sem izpljunil župnikov kolač
iz svojih ust! — Naj vaju oba požró ribe!“

„Ne — ne — ne!“ kriči mali vneto; „jaz ne
bom župnik! Jaz hočem biti junak kakor sveti Pavel!“

Pac! To je bil odmev vdarca, ki ga je dobil
Pavlek v drugič z veslom po glavi. Jeft pa je zapo-
vedoval zmerom glasneje in glasneje ter drvil čoln semtrtje
v svoji gorečnosti. Stojan pa pokuka časih skrivoma
na oblake, ki so se čimdalje bolj kopičile ter mrmra:

„Sveta Mati božja — Marija, morska zvezda, ne
kaznuj nas radi tega, da je moj brat izpljunil sladek
župnikov kolač v slano morje. Sveta Marija, prosi za
nas!“

„Ali boš molčal?“ seže mu Jeft jezno v besedo.
„Boš pazil na svoje krmilo ali ne?“

Tako so dospeli do nosa spletskega obrežja na
vshodnem koncu otoka, v spletski zaliv, tvoreč dolgo,
pred vetri zavarovano kotanjo ter jadrali z napetimi
jadri proti velikemu Drveniku, za katerim se je nahajal
mali Drvenik ter kočá ribiča Gregorja Tundopola.

Bratom je bila dobro znana očetova prepoved, da se ob času grozeče burje, ali mornika ne smejo podati na morje. Toda oče je imel, hvala Bogu, opraviti pri sodišču v Trogirju zastran pravde z barantančem rib, Markom Tociljem, ter nameraval še le jutri večer, ali celó pojuteršnjim, dospeti domu, ob tem času pa njegovim razposajencem, sinovom, srboritost ni dala miru.

* * *

Iz početka sta oba, Jeft in Stojan, zbijala šale z mlajšim bratom, ki je moker kakor skopana mačica ter na svoje modro (vdarjeno) oko niti ne marajoč, se motal okrog nju in pri tem blebetal vse, kar mu je padlo v glavo.

Toda z večerom vred je nastopila huda nevihta. Solnčnega zahoda niti ni bilo videti; za črnimi oblaki se je prikazala samo rudeča proga. Ta se je umikala zmerom dalje ter konečno zginila, toda po malim Drveniku ni bilo niti sledu. Pač pa se je prikazal nek drugi, nepoznan greben, obdan z meglo. Na zapadu in jugu so se prikazale iz razburkanih valov skale, ki so izgledale kot nekake sive morske pošasti, kopajoče se v peni.

Našim veslarjem so otrpnile roke od dela. Tema je pritislila in nastala noč brez meseca. S plavkasto svetlobo bliska se je pemešalo žarenje luči od svetilnika in migotanje lučic na obrežju. Voda je zamolklo šumela, grom pa je donel kot nekak božji glas in žvižgajoč veter, pihajoč na vso moč po zraku, ni pustil revni plesajoči orehovi lupini z neutrujenimi veslarji, dospeti v nobeno pristajo.

Pognal jo je iz spletskega zaliva proti jugu na vodo poleg velikega otoka in ono obrežje, ki jo je obkoljevala megla, je bilo rebro na strdi bogate Solte.

Sta li vedela pogumna veslarja, Jeft in Stojan, kam ju drvi nevihta? Smeh je njima zginil raz ustnic

in več se nista norčevala s Pavlekom, s tem materinem ljubljencem, ki ne zna nič drugega, nego v cerkvi klečati ter moliti rožni venec.

Sedaj mu zabičujeta, naj kliče Boga in presveto Devico ter Sinu presvete Device in vse svetnike na pomoč.

„Moli, moli!“ kličeta mu.

„Ne opusti tega, Pavlek!“

„Reši naju, Pavlek — ker sicer vtoneva!“

In bedni božji otrok je dvigal neutrujeno svoje drobne ročice proti oblakom ter molil s solznimi očmi očenaše in češčenemarije, drugo za drugo, s vso vnemo svojega trepetajočega, malega srca.

V.

Pozno zvečer po tej ujmi se vrne konečno ribič Slavo domu iz Trogira v Sukurac. Glava ga je bolela radi jeze na sodnika — krvopijca, ki ga je obsodil k plačilu odškodnine Marku Tocilju, njegovemu nasprotniku. Petnajst srebrnih goldinarjev, ves zaslužek meseca aprila, je moral naštetiti na zeleno mizo odvetnikovo! S čem hoče sedaj gospodariti? Resnica: ubiti ženo in otroke ter iti kot hajduk k prokletim Albancem in začeti tam roparsko življenje, to izhodišče se razkačenemu ribiču ni zdelo preslabo.

Komaj da v takem razpoložaju ter ničesar slabega ne sluteč, prestopi prag svoje koč, plane mu njegova žena naproti v znorelem obupu, z razkodranimi lasmi in izbuljenimi očmi.

„Soprog! moj soprog, pomagaj! Pomagaj iskati! Naši trije so zginili — tvoj najboljši čoln je zginil, mornik pa piha že dva dni in jedno noč čez morje in kopno!“

„Sinovi! Ti preklicani dečki!“

Slavo zaškriplje s svojimi močnimi, daleč vsaksebi stoječimi zobmi ter mahne s pestjo, hoteč si nad nedolžno ženo ohladiti svojo jezo. Duma pa se zgrudi pred njim na kolena ter kliče na vso grlo :

„Usmili se, soprog, ne tepi me! Dovolj je, da nosim smrt v svojem srcu in da se je božja jeza razlila čez me! Usmili se me — nekaj sem ti prikrivala dve celi leti — in sedaj — te prosim usmili se me!“

Predno mu je mogla vse izpovedati, vrže jo on na tla in ko mu ona, čimdalje bolj jecljajoče, pripoveduje, kako je brez njegove vednosti obljubila Pavleka župniku iz Trogirja za samostan, kar nakrat začuti, da se je božja jeza vtelesila v njegovi moški pesti. Ni pa tudi odnehal poprej, dokler ni obležala nema pred njegovimi nogami. Da, celó svoj handžar bi bil izvlekel iz nožnice ter jo prebodel za to, kar mu je napravila, ko bi ne bila mala Milica jokaje pritekla ter prijela s svojimi drobnimi ročicami očeta za roke, ki je z materino glavo čimdalje huje butal ob kamenje in grude.

Konečno zapusti svojo žrtvo ter sopihajoč in hropeč odstopi, zroč obe z ibuljenimi očmi. Potem zapre jokajoči deklici usta z debelo roko, ki ga je vsled tepenja sklela kakor ogenj.

Njegova jeza se mu isto tako urno shladi, kakor mu je zavrela. Sosedo in sosedinje, ki so pod vodstvom Smilje Nikove iz radovednosti prihitele skupaj, je pogнал Slavo čez prag svoje koč; samo Stanja Matjora, sestra njegovega najboljšega prijatelja Jurija Živkoviča, je smela natočiti mu iz sodčka v lonec nekoliko vina ter vzeti trepetajoče dete v svoje usmiljene roke. Svoje nezavestno ženo je odnesel sam na posteljo ter ji razpel s svojimi okornimi prsti obleko! kar se ni dalo raztrgati, to je razrezal.

Kesa ni začutil v svojem srcu. Saj je izvršil samo svojo pravico. Da bi mu umrla soproga, ki mu je porodila sedem krepkih sinov, ne, tega ni hotel.

Ne privoščivši ji kako dobro ali slabo besedo (kajti ona se je bila nevkretno zganila ter mu zrla topo v obraz), vlije ji polno žlico vina med krčevito skupaj stisnene zobe ter tako prinese okrepčilo njej, s katero je še pred kratkim ravnal tako surovo. Potem ji hladi s krvjo zalita mesta njenega telesa z vodo in jih povrhu še pomaže z oljem; obveže ji z robcem glavo ter pošlje Stanjo Matjoro domu, navzlic temu, da se mu je upirala. Vso deževno noč presedi sam poleg stokajoče žene, držeč spavajočo hčerko Milico na kolnih ter poslušajoč pri tem vršenje razburkanega morja in grozni piš vetra.

Še le proti jutru, ko revna žena zapre nekoliko oči, položi on spavajočo hčerko v njen navadni kotiček za roditeljevim ležiščem, prime se z obema rokama za kuštravo glavo, nasloni se z lakti ob kolena ter obrnen strani od žene, se globoko zamisli.

Pavlek naj bi bil menih!

Njegov prosti sin naj bi postal šuženj, postal pajek, ki prede mrežo duhovske moči, katere udje skriti in javni, so neštevilni, ki so prepredli s svojimi krepkimi nitmi vso deželo Morlakov ter jo sedaj drže v nevednosti in svetem strahu. One nepremagljive moči, ki ponižno in nežno delujejo v deželi po vzgledu Kristusovem, ki vsak pregrešek spozna ter vse skrivnosti vidi s po-bešenimi očmi; katera sama, namesto Boga, zna blagoslovljati in priklinjati, ter si drzne prostemu možu izviti njego orožje; ki si lasti pravico zapovedovat v njegovih hiši ter biti oče njegovim otrokom, prijatelj njegove zakonske žene.

Nerazločen glas se izvije pri tem ribiču iz prs; ne dvignivši svojega obraza, praskal se je z obema rokama po kuštravih laseh ter se pri tem gugal sem ter tje.

Kaj je mogel v svoji nevednosti pri tem zapopasti drugega, kakor to, da je bil gledé te moči popolnoma obnemogel. Lože bi mu bilo iztrgati si drobovje iz lastnega telesa, nego oteti sina duhovščini, kateri ga je bila nesrečna žena izročila. Nesreča bi prišla čez njegovo hišo, ko bi služabniku božjemu, katerega se je tisočkrat bolj bal, nego Boga samega, odrekel svojega sedmega sina. Obljuba, storjena pred podobo Križanega, se ne dá predrugačiti.

Toda čemu naj postane Pavlek menih? Radi malopridne hčerke, ki bo nekdam nosila ime tujega moža ter tujo deco rodila na svet. Kaj je njemu mar za Milico? Kako naj postane radi nje jeden izmed sedmerih sinov nerodovitna veja na drevesu? Kako mu sme župnik iz Trogirja oropati del njegovih vnukov, katerih si on želi toliko, kolikor je peska na morju?

Kaj, ko bi uporabil lastno pomoč — napadel župnika ter ga zabodel?!

Zaman! — Bog bi že skrbel, da bi zločinstvo prišlo na dan in kaj potem?

Potem bi zločinca vkovali v verige ter ga zaprli v obzidje koperske ječe.

Ali Bog, katerega duhovniki oznanujejo, res skrbi za reveže? Ko bi to res delal, čemu jih pušča revne in brez moči?

Brez upanja se vtopi v svoje premišljevanje ter toži v temni noči svoje razburkane zahteve svetnikom, tem posredovalcem med svojimi grešnimi brati in Bogom.

„Sveti Peter — sveti Jurij, dajta mi nazaj moja sinova, ona nepokorneža, da ju zamorem kaznovati, kakor se spodobi. Ali me čujeta? Ali imata odprta svoja ušesa? Ako ne, pa razbijem vajine kipe ter jih pomečem v ogenj!

Za tretjega — tega malega — pa vaju niti ne prosim. Vzemita njegovo dušo gori k sebi v večno blaženstvo, Čuj me, sveti Kozma, čuj, sveti Damijan —

čujte, vsi sveti mučeniki! Nočem imeti nobenega deleža na orodju črnih — jaz si ga izbrišem iz svojega srca! Prokletstvo vsem! Bog naj jih ugonobi s svojo roko!“

Tako je momljal in šepetal razjarjen pred sé ter se čimdalje bolj vtrjeval v prepričanju svoje onemoglosti v tej zadevi. Stiskal je svoje debele pesti ter se grozil ž njimi proti nebu. A kaj pomaga? Njegove pesti obnemagajo, njegovo šepetanje umolkne.

Ko se zdani, se zgane ter gre na svoje delo, pre-mišljajoč pri tem o kazni, katero hoče Jeftu in Stojanu naložiti, kadar se vrneti.

V malem zalivu, oddaljenim za lučaj kamena od koč, se je odpravljal Jurij Živković, navzlic vetru, ki je še močno pihal, na pot. On je bil s Slavo Jovičem že od mladosti zvezan z najkrepkejšo vezjo, ki jo Morlak pozna, s „pobratimstvom“, ki sta jo bila sklenila po nekem bojnem činu na Proložki gori.

S tem svojim pobratimom se jame razgovarjati Slavo zastran svojih starejših sinov. Pavlekovo ime mu ni prišlo čez ustnice, a uprav Pavlek je bil Jurijev ljubljenec.

„Tvojega najmlajšega, to nedolžno jagnetce, sta ti zapeljala, ta pobalina,“ reče, med tem ko naloži poslednje zavoje svojega tovara na ladijo. „Stanja Matjora bo zopet prišla oskrbovati tvojo ženo, nad katero si se bil toliko spozabil, za kar pa smeš pretepsti samega sebe, moj brat! Poprej pa hoče usmiljeni Materi prižgati svečo za našega Pavleka in bilo bi kaj primerno, ko bi ti, moj brat, tudi to isto učinil.“

Slavo ne odgovori ničesar. Molčé poda prijatelju roko, pobesi glavo globoko na prsi ter se vgrizne v doljno ustnico. Na to se obrne v stran ter gre počasi za dvajset korakov dalje proti mestu, kjer se je njegov čoln gugal na vodi.

„Bolje je vendar, da ga požre morje, bolje — bolje!“ si je mislil brez prenehanja. „A, če se pa

vendar-le vrne, se ne sme imenovati več moj sin, kakor resnično sem jaz njegov pravi oče!“

* * *

Uprav po polževo se je pomikal dan za dnevom. Duma Slavora je ležala brez hrane, skoro nepremično pod plaščem svojega soproga. Niti premišljevala ni o tem, kaj je hujše, ali tuga, ki je razjedala njeno revno dušo, ali bolečine, ki so mučile njeno telo. Pač pa je brez prenehanja prosila Boga za svoje zgubljene otroke. Nikomur ni pustila pogledati in potipati svojih ran, na si bi tudi Smilja Nikova, ki je novorojence donášala, bolnikom stregla ter mrličje omivala, po trikrat na dan prišla z mazilom in suhim žajbeljem. Le soprog sam je smel dvigniti plašč ter ogledati gnoječe se rane, kadar je dospel zvečer domu.

Ni pa se vračal z ribjega lova, marveč samo z obrežja. Tam je stal, kakor je bil dolg in širok, po cele ure v frfrajočem plašču ter s kučmo na glavi, da je sam izgledal kakor menih, katere je preklinjal. Tam je prežal in gledal med nalivi dežja za izgubljenimi po razburkanem morju.

Prišli so sosedge in sosede ter odšli zopet; govorili so pametno in nespametno. Slavo si je prihranil odgovor, stegnil je svojo pretečo roko proti nebu ter zamahnil ž njo pred kljubujočim čelom.

V koči pa je gospodinjala Stanja Matjora, oskrbovala ognjišče in hčerko Milico, stregla bolnici ter žrtvovala presveti Devici še drugo svečo za Pavleka in njegova brata.

Ko je že petokrat zažarila jutranja zarja čez ostrog Sukurac in oddaljeni Trogir, se je mornik (vihar) nekoliko polegel, morje se pomirilo ter se kazalo modro pod jasnim nebom in v ostrogn je duhtelo po cvetu vinske trte.

VI.

Nemara se je zgodilo res le božjemu detetu na ljubo, da je božja Previdnost dopustila, da jih je po oni strašni noči, polni groze, napora in vpitja, obsijala bleda jutranja zarja na razburkanih valovih, kajti njihov čoln je bil razbit, oni sami pa skoro na pol mrtvi.

Tam, kjer se pod Spletom deli morje v dva rokava, katerih jeden se raztega proti goratemu otoku Braču, drugi pa proti nežnemu Hvaru ter proti na gozdih bogati Kurčoli, se je konečno mimo jadrajoča briga (ladja) iz Zadra nepokornih pobalinov usmilila, vzela jih na krov ter jih odpeljala s seboj v Hvar, kamor je bila namenjena s tovorom na nekega grškega veletržca.

Cele štiri dneve, dokler se ni mornik polegel in se morje v svoji globelji popolnoma pomirilo, je Spiridijon Samahi oskrboval ter imel pod svojo streho svoje zale hiše malopridneže iz Sukuraca. Bogat, živahen Grk je bil močno vesel teh plahih gostov iz ostroga, ki so široko odpirali usta in oči, ter si domišljevali, da so dospeli v preddvorje raja. Kakor čreda ovac ob času ujme, so se stikali po kotih velikanskih soban, prepreženih s svilnatimi preprogami in naslonjači brž ko je vstopil gospodar ali Kirija Efrozina, njegova zala soproga, ter jih ogovoril. Nekoliko bolje so se počutili takrat, če so navzlic dežju in vetru smeli iti vèn na prosto.

Daleč po otoku si seveda niso drznili. Enkrat sta vzela starejša brata tudi Pavleka s seboj, toda to potovanje je bilo kaj dolgočasno. Vso pot sta ga morala držati za roke ter se plaziti počasi kakor želve, ker se je vsled slabosti in utrujenosti jokal.

Ves tretji dan je sedel bled in mrzliččen v kotu za zaveso nekega okna. Kirija Efrozina bila bi zalega dečka kaj rada sprejela za svojega kot nekak nebeški dar za njeno brezdetno hišo. Toda Pavlek ni razumil njene grščine, niti njene italijanščine, ter koprnel

čimdalje bolj po svoji materi. Kajti težko da bi kaj drugega pomenjal njegov klic, ki ga je začula Kirija Efrozina, ko se je tretjega dne približala po prstih k vratom, za katerimi bi imel Pavlek z bratoma spati. Toda on ni spal; z razbeljeno glavo je prebedel do polnoči ter klical žalostno:

„Majka! — Moja majka (mati)!“

Kaj je bilo početi? Ako nočejo da jim tičica, priletevska iz gnezda, ne umre od domotožja, pa jo je treba izpustiti iz pozlačene gostoljubne kletke. Tako je tudi Pavlek konečno odpotoval z bratoma. Briga iz Zadra je bila namenjena zopet nazaj proti severo-vshodu in njej je bila ta trojica vkupno s počenim čolnom, čigar špranja so se za silo zamašile, zopet izročena V Spletu naj se ti trije popotniki izkrcajo ter si sami pomagajo dalje; vendar pa je Kirija Efrozina pred odhodom še pozvala kapitana k sebi ter zlasti mladega bolnika posebno priporočila njemu in njegovim mornarjem.

Bahač Jeft je sedel ves čas te dolge vožnje ob ograji na ladiji, mencial z nogami ter ob lahnem guganju ladije godel na kapitanove gosli. Pri tem pa je še žvižgal nalik slavcu v grmovju ter momljal vedno bolj kljubovalno:

„Ako me bo oče tepel, pa mu vrnem; ako poseže on za pas, posežen tjekaj tudi jaz. Njegov handžar ni odstreji nego moj nož!“

Stojan se je držal zelo resno. Stal je nem pri krmarju z zgrbančenim čelom, ter zataknil obe roki za pas. On ni mislil na borbo z nožem — njegovo dušo je glodal kes.

Pavlek je ležal tih in reven na krovu med vrvmi in nakopičenimi verigami. Kos platna, ki ga je dal kapitan popeti na jambor, mu je delal senco. Ni mogel jesti, niti vstati; le silno žejo si je gasil neprestano. Jedno limono za drugo so posrebale njegove suhe

ustnice in starejši mornar mu je navezal mimogredé mokro cunjo na čelo, ki je izgledalo proti poldnevu prerudeče in prevroče.

Med počasnim jadranjem pri rahlem pihljanju vetra od jugozahoda, poleg otokov Brača in Solte ter naprej proti Spletu čez mirno, svetloplavkasto morje, je močno bolno dete imelo neprestano prikazni. Zdelo se mu je, da vidi obširne poljane ter gozd, z gibčnimi palmami, katerih vrhovi se prigibljejo pred vetrom. Pred njim pa je stal samostan, ki se je ogledoval v morju in skozi deževne oblake na nebu so sijali solčni žarki v njegova mala okna. Neka posebna, sploščnata cipresa je zrla čez vrtni zid, iz vrta pa je puhtela pri vsakem popihu vetra prijetna vonjava. Toda zala podoba je nakrat zginila pred Pavlekovimi zaprtimi očmi in sedaj je začul s krepkim, zamolklim glasom zvoniti samostanski zvon — radi česar mu je mlado srčice vtripalo od groze.

U petak se djače razboljalo

U subotu bolest bolovalo,

U nedelju Bogu dušu dalo.

Lepo ga je majka opremila:

Sanduk mu je zlatom okovala,

A krst mu je biserom kitila,

Kod glave mu bunar iskopala —

Tako sta pela brata, sedeča nalik ticam ob ograji, spremljajoča petje s kapitanovimi gosli. Nista pa pela skozi nos, kakor drugekrati, marveč glasno in presunljivo, hoteča se delati srčna, ker sta že gledala od daleč bele spletske hiše ter visok, temnorujavi zvonik. Nakrat pa sta sredi petja utihnili ter pomežikala drug drugemu. Oba sta bila čedno omita; lase sta imela lepo počesane, obleko in pasova ocedena ter opanke zadrngnjene. Pavleka, revno tičico sta pustila ležati mirno ter sta pela pesem o mladem učencu po dve-, trikrat zaporedoma.

Pavlek je tiščal svoje vroče lice k hladni železni verigi, poleg katere je ležal. Zdelo se mu je, da je to njegova krsta, „okovana s čistim zlatom“, o kateri sta pela brata.

Oh — kako je vendar otožna ta pesem! Kako je bil vesel, da mu ni treba biti učenec — ali kak mlad duhoven črno oblečen kakor Rado, podoben vranom, ki so v Sukuracu gnezdili po drevju, Vran — tako je imenoval oče pobožne ljudi. Ne — ostati hoče zmerom zunaj na vodi, gugati se, biti ribič v plavi srajci in rudečem telovniku — ter nositi na sebi dolg plasč — jeden ali dva noža za pasom, ter kapo s šapeljem na glavi. In zagorelo mu bo lice, močne roke, kajti Pavlekova mreža bo zmerom polna rib . . .

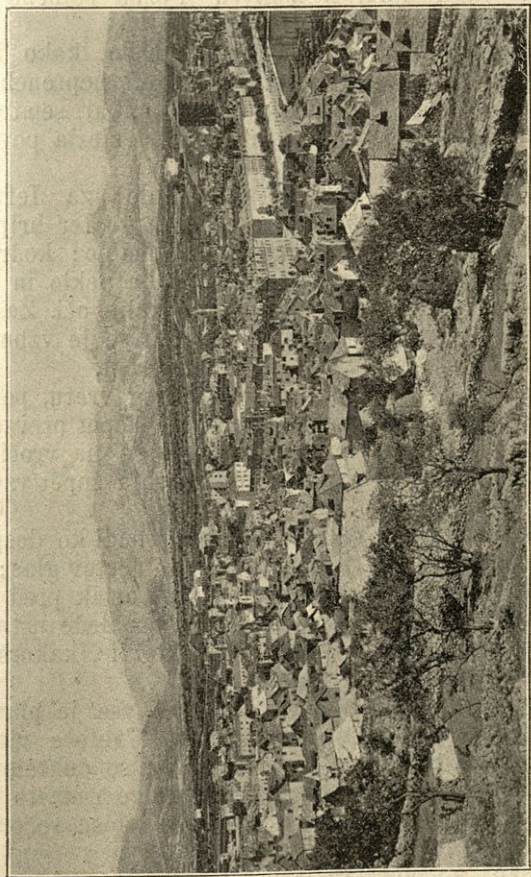
Bolno dete se zopet sprebudi iz svojih sanj. Takrat prime Jeft Pavleka nakrat za rame, dvigne ga kvišku kot peresce ter mu pomaga stopiti na noge. Stojan mu pa reče:

„Pridi, Pavlek, pridi! Sprebudi se, dragi. Z božjo pomočjo smo zopet dospeli v Splet. Vzdrami se ter izmoli jeden očenaš in jedno češčenomarijo za odvrnitev očetove kazni, kadar domu pridemo“.

Pavlek pa je gledal brata s steklenimi očmi. Danes ni znal očenaša niti češčenomarije. Samo spati je hotel ter dalje sanjati.

* * *

„Split“ imenujejo dalmatinski Hravatje Splet. Tam v zalivu pripravljaj se je plavec Prokljan na pot nazaj proti Branisi. Poklical je dečke ter jim naročil, naj veslajo ž njim; na to je privezal njihov čoln, čegar jambor je bil razcepljen, k svoji ladjici ter ga v Branisi izvlekel pred svojo koč na breg. Tu ga je hotel imeti in čuvati, dokler se Slavo Jovič ne odpelje.

Splet (zahodna stran).

Potem se podajo bratje na pot. Čez Salono se napotijo peš, tesno se držeč morsklega obrečja. Zvon se je glasil ter vabil ljudi k molitvi. Pozna solčna luč jela je rudeti.

Oba starejša dečka sta vendar čutila, kako jima srčnost polagoma upada, dasiravno je Jeft neprenehoma žvižgal na pamet. Pri tem pa je pomikal semtertje svojo oguljeno kapo, da mu je naposled zlezla povsem na levo uho.

Stojan je ostal radi Pavleka daleč za Jeftom. Mlajši brat je le s težavo prestaljal noge ter hripavo dihal. Lice je imel rumenkasto in ohablo; kodrasti lasje so izgubili svoj lesk, v dlani ga je peklo in trepalnice so mu sedaj pa sedaj zakrile kalne oči. Že čez malo časa se je jel opotekati tako, da se je vzbudilo v Stojanu sočutje ter ga je zadel na hrbet.

Sedaj mu Pavlek oklene roke okrog vratu, pobesi svoje lice proti bratovi glavi, na kar ga zopet prevzame spanec, oni globoki spanec, iz katenga se na vročinici bolehaljoči bolniki pri najmanjšem motenju zopet vzdramijo.

Tako se Pavlek tudi nagloma sprebudi ko dospejo v ostrog Sukurac ter tu začuje nakrat očetov glas; ko mu oče v vsej svoji velikosti stopi kot orjak pred oči. Ta velikan je imel s krvjo zalite oči ter blede ustnice, čez katere pa se mu je vsula ploha kletvic, kakoršnih otročje uho doslej še ni slišalo.

Domača vas, tiho morje in gore, vse je plavalo v toplem lesku zahajajočega solnca. Cvetoče vinske trte ter cvetice poleg koč in po kamenju so duhtele ter se kosale z vijolicami in baziljkami; dolge rudaste niti koprovega cvetja pa so se rahlo gugale v pišu večernga vetra.

Stojan, ko vidi razjarjenega očeta priti, spusti mlajšega brata takoj na tla, da ga očetova pest nedoseže in ne poškoduje. Jeft, v katerem se takisto vzbudi

strah za Pavleka, stopi naprej ter dobi prvi težki vdarec v lice. Kri se mu vlije iz nosa; on stegne naprej desnico, da bi se branil, toda oče ga prime za roko, brata Stojana pa za ovratnik telovnika tako močno, da jame kar grgrati kakor obešenec.

S kolenami in nogami brezzavestno cepetajoč, poriva oče svoja sinova semtertje pred seboj po tem lepem, malem svetu na obrežju pred očmi sosedov in pobratimov, ki so se po dokončanem delu zabavali pred kočami.

„Glejte ga no, rjovečo živinče — o sramota!“ so klicale druga drugi ženske ter vstavile plesajoča vretena. „Ali se mu res noben oče ne bo postavil po robu?“

Toda očetje so držali svoje zagorele roke za pasovi poleg orožja. Niso poslušali žensk, marveč so rekli glasno :

„To je oče — drugim za vzgled! Dá, tako jih je treba imeti v strahu!“

Samo Jurij Živkovič, neoženjenec, se ni soglašal z njimi. Obrnil se je v stran, šel v svojo kočo ter zaprl vrata za seboj.

Pavlek, ki je ostal nekoliko strani od stanovanj na tleh, je poskusil vstati. Jeftova kri, katero je videl teči, je napolnovala njegove občutke z grenkobo in grozo. V svoji onemoglosti prime slepo za bodoče trniče živega plota, ter glasno zakriči in pade nazaj na prašno cesto. Le s težavo se mu posreči, da zopet sede ter zre za očetom in za bratoma, ki drvé skozi vas. Bile so tri skupaj zrasle postave; dve od njih sta se mu zdeli brez glave; tretji pa se je močno podaljšal obraz ter se nakrat skrčil. Radi te prikasni jame Pavlekovo srce glasno utripati; tresel se je po vsem životu in dež mu je v debelih kapljah pršel pred očmi. Na to je zastokal v drugič, omahnil v pesek in trniče nazaj ter tu obležal.

Sedaj ga konečno zapazijo vašcanje. Kakih pet ali šest izmed njih prihiti k njemu, ki se sklonijo čezenj ter ga jamejo dramiti in izpraševati. On pa jih zre topo s kalnimi očmi, toda nakrat se spusti v ihteč smeh, vsled česar prišleci zbeže nazaj. Smatrali so ga za obsedenega.

Konečno se ga Smilja Nikova usmili. Prime ga za roko, otepe mu prah iz obleke ter mu prigovarja, naj bi poskočil.

Toda tega storiti ni mogel. Tresel se je kakor osikov list ter pograbil vrtoglav Smiljo Nikovo z obema rokama za krilo.

Na to je jezdil ali letel — kaj izmed obojega, to mu je ostalo nejasno, dotlej, dokler ni dospel tjekaj, kjer je ležala na nasipu razpeta dolga mreža, z mnogimi probkami in priveski, na večernem solncu.

Tu je razgrajala besnota, tuljenje in pretep in iz nekega kôta, v kateri Pavlekovo kalno oko ni moglo prodreti, je odmeval sestričin zvoneč jok ter visok glas Stanje Matjore, ki jo je zaman mirila.

Na pragu spusti Smilja Nikova Pavlekovo roko, porine ga naprej ter se sama otrese prahu. Pavlek pa tava ná smrt prestrašen pred divjem hrupom po neravnih tleh ob steni do mesta, kjer se je nahajalo materino ležišče; kajti nikjer drugje se ni čutil varnega. Tu zagleda ležati pod razcapanim plaščem molčečo postavo. Glavo je imela obvezano s starimi cunjami, lice, po katerem ji je tekla solza za solzo, nabuhlo in popačeno in roke skupaj sklenjene pod plaščem.

Poleg ležišča je stala Stanja Matjora v kratkem jopiču ter v srajci z dolgimi rokavi. Bila je uprav namenjena deti svežo pletivo v bratove opanke. Toda Slavovo razgrajenje ji je pokvarilo ravnodušnost, s katero je bila oblagodarjena v življenju.

„Ali si ropar? Ali si morilec? Ali nekaka žival? Bog te bo kaznoval — prenehaj, dovolj je! Nú, prenehaj vendar!“ zakriči pretepaču, toda brez uspeha.

Na to opazi Pavleka. „Ej, naše blagoslovljeno jagnetce — tukaj je, Duma Slavora!“

Po teh besedah vrže svoje delo iz rok, stegne opotekajočemu otroku obe roki naproti, sleče mu srajco ter mu pomaga, da zleze pod plašč k materi.

Na to se Pavlek vleže tesno poleg njenega razbitega telesa, toda kmalu se zopet zvije, ker ga je stresal mraz.

„Majka — moja majka (mati)!“ zakliče jo s težavo, klepetajoč z zobmi in ona mu odvrne ječaje, da jo je komaj slišal:

„O, moja dušica — Pavlek!“

Ves večer in še pozno v noč so se pogovarjali vaščanje o slučaju v Jovičevi hiši.

„Čemu zreš tako kislo, Smilja Nikova, uprav kakor bi Slavo, moj brat, imel opraviti s tvojim mesom, a ne s svojim?“ reče Juri Živkovič razumni gospodar, ko ta dospe pred njegov prag, kjer je on sedel ter krpal jadro. „Stanjini sveči sta dobro goreli. Pavlek je bil rešen nesreče in večja dečka, njegova brata? Ona dva sta danes prejela, kar sta zaslužila. Zapomni si, Smilja Nikova, besede: „Kogar ima oče rad, njega on kaznuje z močno roko!“ Pusti naj Stojan svoje izbite zobe požre in prebavi ter naj Jeft krvavi, kolikor zna in zamore. Dober je bil ta nauk za nepokorneže, dasiravno bi po mojem mnenju mogel biti nekoliko milejši. Pred petimi dnevi, ob tej uri, bilo bi bolj prilično se kislo držati, SmiljaNik ova. Kajti glej: ako soprog pretepava sramotno svojo ženo ter ji umori otroke pred časom, pa si prilasti za čevelj široko več pravice, nego mu je zapisana v postavi.“

„Postava sem postava tje; kaj vé neoženjenec govoriti o ženskah?“ odvrne mu Smilja Nikova prezirljivo ter hoče iti dalje svojo pot, toda Jurij Živkovič stegne svojo roko ter jo potegne za rokav nazaj.

„Počakaj še — pusti mi izvedeti resnico“, reče on ter odrine na stran popravljeno jadro. „Slavo Jovič je moj pobratim in njegova čast je moja čast. Stanja govori, da Duma Slavora ne preboli tega“.

„O, velika modrost!“ zakliče Smilja Nikova ter stresa glavo pod ogromno belo pečo. „Ali je mar stari devici znano, kaj vse zamore pretrpeti zakonska žena. Zlasti takšna, h kateri so me že osemkrat pozvali, ko je prišla njena ura? Takšna ne umre pod butaro palic, to ti povem. Jurij Živhovič! Ko bo trta jela roditi sad, hodila bo zopet po svojih nogah in kdo ve, če ji še deveto in deseto dete ne položim v njeno naročje. Lahko noč, dobro spi, Jurij Živkovič!“

„On je predaleč raztegnil svojo pravico,“ reče brodar za odhajajočo.

Nesrečni sinovi so ravnokar dospeli domu, toda Pavlek je ležal na smrt bolan poleg svoje bolne matere in tudi ostala dva sta močno trpela vsled očetove strogosti, dokler nista dospela domu starejša brata, dopustnika, Petrov in Ivo v zali mornarski opravi. Toda le kratke dneve sta to pot prebila pod očetovo streho. Na to sta vzela Jefta, tega kljubujočega puntarja, z njegovo prižasto pobarvano škrinjo s seboj v Šibenik, ko sta se vračala nazaj v Pulj.

Jeft si je slikal življenje na ladiji z živimi barvami.

Ivo pa se je smejal ter si žvižgal skozi bele zobe.

„Cesarska služba in nagajka te bo že ukrotila, da boš znal jesti iz roke, kakor je druge divjake,“ je dejal, ke so šli nekega jutra rano proti Trogirju.

VII.

Ribič Slavo Jovič si je naprtil svoje orodje na ramo, zataknil si najboljši samokres za pas, kamor je del tudi mehur s tobakom, mošnjiček za denar ter odhajal od doma jeden dan za drugim.

„Kaj učini on, ki ni več gospodar v svojem gnezdu? Takšen odleti!“ je dejal. „V mojem gnezdu sedi črni vran ter vali od leta do leta. Meni je on zopern ter nočem biti poleg, kadar njegova krila ob-senčijo moj prag!“

Kakor je ribič rekel, tako je tudi učinil. Bal se je srečati se z župnikom iz Trogirja in pri tem: kaj naj počne med svojimi štirimi stenami, kjer je njegova žena več tednov ležala bolna in Pavlek, to nesrečno dete, ž njo vred?

Vnetežše nego navadno se je vkvarjal čez dan s svojim poslom ter še-le zvečer šel večerjati k mlademu krčmarju pred Salono. Tu je postal Jovič nekako domač, kajti krčmar je imel v kleti še jeden sod rudečega vina iz devetnajstega leta in Slavu Joviču je bilo kaj všeč, ako mu je ta vinska kapljica pregnala skrbi oblake ter ga vrhu tega celó vpijanila.

Njegovi sosedje v Sukuracu so ga pisano gledali od onega časa, ko je v krogu svojih domačih razgrajal s pestjo tako, kod kaki ubijavec. Celó Jurij Živkovič, njegov pobratim, ga je pokaral rekoč:

„Svoje žene vendar ne smeš pustiti poginiti kakor nekako garjevo živinče, moj brat! Jaz položim svoj goldinar poleg tvojega ter odjadram v Trogir, da pripeljem zdravnika, ali vsaj Vicka Subotiča, topličarja. Mojo kumo, Smiljo Nikovo, si tudi zapodil skozi vrata. Ali si živina, ali kristijan, kaj?“

„Smilja Nikova naj ostane pri svojih porodnicah, ti pa tudi obdrži svoj goldinar, prosim te,“ odvrne Slavo ter se poda naprej.

Zavrelo mu je v prstih, kajti zoperno mu je bilo vsako vmeščevanje in pravi Morlak govori čim mogoče najmanj od takšne nečimerne reči, nego je žena. Toda svojemu pobratimu odpovedati zvezo, ki je bila posvečena in sklenjena celó pred oltarjem — to bi bilo huje nego prešestvo.

„Zdravnika — topličarja — ono pametno gospo!“ Ribič Slavo pomigne z rameni celó do ušes. Za poškodbe telesa, ki jih je naredila soprogova opravičena jeza, se ne podajo predpisana zdravila; marveč čas in kes.

Sedaj je bilo v koči tiho in pusto in vsa židana volja je zbežala iz nje. Mirni Stojan ni kazal več prejšnje živahnosti, odkar ga Jeft ni več drezal. Časih je res odrinil z očetom na ribji lov, toda še rajše je pomagal vinorejcem pri delu in zdelo se ti je, da hoče tudi on postati odpadnik od starodavnega posla na morju, kakor nedolžni Pavlek.

* * *

Poletno solnce je močno pripekalo na kočino streho ter pošiljalo svoje žarke celó v njeno notranjost skozi luknje in špranje v zidu. Postavil jo je bil Slavov ded pred šestdesetimi leti iz samih neoklesanih skal. Še od onega časa se drži skupaj, dasiravno ni zvezana z ilovico ali z mortom. Iz enakega kamenja je narejen tudi varstveni nasip, kateri pa je vezala skupaj popenjajoča se po njem brajda.

Znotraj v koči je bilo dokaj temno. Toda skozi ozka vrata je časih vendar-le pokukala dnevna svitloba ter osvetlila mirno počivajoče statve gospodinjine, na katerih je visel celó rožni venec. Časih je tudi osvetlila puško, ki je ostro nabita visela na steni. Druga puška je visela nad škaфом, napolnjen s zeljem iz katerega se je dvigala kislo-neslastna sopara ter se mešala s presunljivo vonjavo kozjega mleka, ki se je v napetem

mehu kisalo. Tretja in najboljša puška pa je ležala z gosli vred za razbrskano turščino slamo, na kateri je prenočeval ribič, kadar je navadno prišel domu, po enkrat v tednu.

Razun orožja, katerega je še več viselo po stenah, katero dobro ohranjeno in dragoceno, je gospodar poddedoval po očetu, ni bilo v koči ničesar, kar bi mikalo pogled. V jednom kotu se je nahajalo ognjišče, nekoliko na strani je stala nizka miza, okrog katere so gostje ob času obeda po turškem načinu le čepeli, tu pa tam kak panjač ali kos skale, ki je služila namesto stola. Celó gospodinji je služil za podnožnik pri statvah kos stare oljke, ki je leta in leta raztegala svoje sive veje čez revno kočico, dokler je ni podrla burja v poslednji zimi. Kamorkoli si pogledal, povsod si zapazil sledi orientalske brezskrbnosti in čez vse to nekako nenažno skorjo, katere si nihče ni prizadeval odstraniti, ker so je bili že nekako privajeni. Duma Slavora pa je sicer tudi imela dela več nego dovolj, dokler je bila zdrava.

To vse je izvleklo leskeče, južno solnce iz skri-vališča, samo oba bolnika, mati in dete, sta tičala v temi ter pozabila, da so imeli poletje.

Enako nemim živalim sta se tiščala drug k drugemu, sanjarila ter jadikovala, kadar sta začutila bolečine. Ko je pa zapel v stolpu večerni zvon, prišla je v kočjo Stanja Matjora, malo Milico z jedno roko držeč, z drugo pa vodeč na vrvi domačo kozo. V koči je potem žival pomolzla, mlada kozlička pa sta veselo poskakovala med tem, ko je ona pripravljala živež iz koruzine moke. Stanja je pekla tudi okrogel kruh in prvo, kar je Pavlek po dolgi brezzavednosti jel opazovati, je bila „pekka“, ali železen pokrov, kateri je Stanja pokrila čez testo na ognjišču ter ga zagrebla v goreče oglje, da je povsem zginil v žrjavici. Sedaj se mu je jelo zdravje boljšati. Premetaval se je

semtertja po ležišču, da so suhe koruzine lupine kar hruščale pod njem in nekega večera, ko je solnce pošiljalo svoje rudaste žarke skozi duri, je začul otožno pesem od bolnega učenca, ki mu je v njegovi vročinski bolezni prizadevala toliko groze.

Stojan je stal pred kočo ter sviral na piščalko. Ti glasovi piščalke (sviral) so bili tako rezki, da so prešinjali poslušalcu mozeg in kosti.

Pavlek si drgne z roko oči, da so ga jele skleti; se zlekne, da mu je kar udih zahreščalo ter prileze oprezno izpod plašča, da spavajoče matere ne bi zbudil.

Njegovi podplati so postali mehki in nežni da ga je neravni tlak takoj jel zbadati v noge. Le s težavo se je privlekel mimo nizke mize k vratom. Zaslepljen je zrl v rudasto zarjo zahajajočega solnca ter srkal va-se topel zrak, ki je pa bil vsekako svež od morske sape.

Stojan urno vzame svojo piščalko od ust ter skoči na noge. „Brat — brat Stojan!“ ga zakliče nek otožni glas in Pavlek je stal bos in gol pred njim ter mu molil naproti svoje shujšane roke.

Stojan ga vzdigne na kolena, poišče njegovo srajco in pas ter ga obleče skrbno kakor mati.

Pavlek zategne blede ustnice na smeh. Obleka mu je mahodrala okrog nog ter mu postala prekratka.

„Poglej vendar, kako si zrasel!“ zakliče Stojan. Spravi se mi na hrbet, dragi, tako je prav. Zanesem te doli k obrežju, da se nekoliko razvedriš. Matej Urban praznuje danes svatbo.“

„Ali smo že v septembru? Saj jo je hotel praznovati v septembru“, odvrne Pavlek začudeno.

Stojan se nasmeji. „O ne še, moja tičica. Samo za štiri tedne smo se pomaknili dalje, med tem ko si ti spal v koči kakor medved po zimi. Matej mora v treh dneh odjadrati in svojo ženo hoče vzeti s seboj. Radi tega ni čakal septembra.“

Raz Stojanovega naročja, držeč mlahavo glavo naslonjeno na bratovo lice, je gledal Pavlek molčé svate, ki so tesno poleg obrežja, pod štirimi oljkami, plesali kolo.

V vrsti so cepetali naprej in obratno, vili roke, pregibali glave, vrteli se okrog drug drugega ter skakali v zrak. Iz tolpe se je začul strel iz samokresov, ukanje in vdarjanje v takt. Vmes pa so se glasile gajde in je ropotal bobenček.

Plesalci so peli z visokimi glasovi:

Igra kolo burno, lako,
Igra cura ukraj mene,
Ruke su nam zagrljene,
A srdašca biju jako.

Naokolo sveci sede,
Pa nas mere, pa nas glede,
Očima se osmejkuju,
Očima se zapitkuju.

Oh, zar im je čudo koje,
Kad uglede obasjana,
Uzdrhtana, jasna dana,
Kako prati sunce svoje?

„Nesi me proč — o nesi me proč!“ prosi Pavlek Stojana s slabim glasom, in ta nese brata nazaj za nasip očetove hiše, daleč proč od veselih gostov.

Tu je sedel sedaj tiho med zelenjem in kamenjem. Brat, v katerem je „kolo“ podvojilo strast do godbe, ležal je pred njim na trebuhu ter sviral jedno pesmico za drugo na svoji priljubljeni piščalki. Časih je pihal tako rahlo vanjo, da so bili njeni glasovi podobni živahnemu šepetanju; časih pa je zaskiral močneje, toda otožno jokajoči Pavlek ga je poslušal s poluzaprtimi očmi, kakor bi sanjal.

„Ali še veš, Pavlek,“ omeni Stojan ter odloži piščalko, „ali še veš, kako je bilo takrat na morju, ko

smo se peljali mimo Hvara in Brača? U — petak se dja-če razbole-lo!“

„Oh ne! Oh, le od tega učenca ne!“ prosi ga Pavlek ter si zamaši ušesi.

U subotu bolest болоvalo,
U nedelju Bogu dušu dalo,

draži ga Stojan ter zapoje še jedno daljšo vrsto, na kar mu jame biti bledega, malega bratca žal. Vrhu tega pa je on vedel, kar je vedel. Saj je dobro slišal kako sta se oče in Ivo pred štirimi tedni razgovarjala o Pavleku, meneča da Stojan spi. „On je črnim prodan!“ je dejal oče in oni črni, katere je on toliko sovražil, so bili duhovniki. Stojan ni imel zastran tega nikakega ugovora, kajti bil je pravi sin svoje tihe matere.

„Čuj ko bi bil vsekako-le učenec ter postal duhovnik, draga tičica, bi še to ne bilo najhujše,“ reče, hoteč bratca razvedriti. „Imel boš mehko posteljo, imel kuharico, ki ti bo spekla vsak opoldan koštruna na ražnju — čuj, s kaduljo in česnom; kaj meniš, Pavlek?„

„Toda jaz bodem junak,“ odvrne mali jokajé ter zre brata s solznimi očmi. „Zapoj mi ono pesem o kraljeviču Marku, kako je pobil deset orlov ter jih dal za hrano svojemu konju, sam pa je povžil to, kar je konju ostalo“.

„Dobro, dobro. Kakor ti je drago, moj ljubi,“ odvrne Stojan ter zapoje prve kitice one dolge pesmi o kraljeviču Marku s tresočim glasom, dokler Pavlek, naslonjen z licem na beli kamen, ni zaspal.

Jaše konja kraljevič Marko,
Iskrega konja z zlatimi podk'vami,
V roki drži žive vajeti,
Žive gade, v vozle spletene,
Nosi na škornjih še dva druga gada,
Ki s svojimi zobmi konja zbadata,
In tako jezdari na zlato goro.

Jezdari na Mosor, lesketajoč se v zlatu;
Na njem deset orlov neguje dvajset mladičev
V gnezdih na visokih skalah,
In té pobije kraljevič Marko.
Deset jih umori z ostrim mečem,
A ostali zbežé plašni strani
Ko se jih takne junakova roka!
Srečen národ, ki takega rodi junaka!

VIII.

Teden pozneje bil je ravno lep, vroč poletni dan, ko je sedela Duma Slavora prvič po svoji hudi bolezní na hišnem pragu ter se grela na solncu.

Don Bazil je bil po dolgem obisku ravnokar odšel ter zasedel za cerkvijo svojega pohlevnega osla. Pavlek, ki je bil že znovič trden na nogah, držal je župniku petljo iz vrvi, ki mu je nadomeščala streme, da je vtaknil vanjo nogo, na to mu je vrezal z drevesa oljkino vejo, da je svojo žival branil muh. Njegov turški nož, kateri je čuval kakor zaklad, je postal pri tem nekoliko top, torej je stekel h koči, da ga na ploščnatem kamenu poleg duri nabrusi.

Tu ga pokliče mati k sebi ter položivši mu roko na ramo, zastavi mu uprav isto vprašanje, nego Stojan pred osmimi dnevi,

„Povej mi vendar, Pavlek, moja zlata dušica, ali hočeš že na tem svetu postati mož po volji božji? Ali hočeš postati duhovnik, kakor oče Bazil, ki je sam prost vsakega greha, pa jih še drugim zamore odpustiti v imenu Kristusovem.“ Tudi svoji materi, ako bi se kaj pregrešila. Moja dušica, kako ti je to všeč?“

Pavlek zré materi topo v obraz ter premišljuje. Mehanično boža roko, ki je medla in prezorna, počivala materi na kolenu. Na to pa mahne, odločno zanikaje, z levico.

„Ni mi vseč, mati. Naj vam oče Bazil odpusti grehe, ali pa brat Rado. Jaz hočem biti rajše junak, kakor veš mati. takšen, nego je bil kraljevič Marko, o katerem poje Stojan, da je pobil na gori Mosor deset orlov z dvajsetimi mladiči. On je doprinesel več nego sveti Pavel, a orli pa so tudi boljši nego gadje. Ko postanem tako močan, kakor kraljevič Marko, hočem vas, mati in Milico čuvati, kajti oče bodo enkrat umrli, bratje pa odrinejo na morje.“

Duma odkima z glavo, odtegne svojo medlo roko proč od Pavlekovih ramen ter mu poboža ž njo bujne črne lase.

„Zlato dete moje, čuj: Večni blagor je boljši, nego hrabra roka. Ta strohni v grobu, drugo pa — nù, glej, nemara se še odtegneš ognju v vicah.“

„Tega se jaz ne bojim,“ seže ji Pavlek v besedo. „Saj lahko podržim roko v plamen in se mi samo lasci osmodé na njej.“

Duma Slavora obtiči s svojimi dokazi. Prekriža se ter mrmlja nekoliko nerazumljivih besed. Ker ji Pavlek hoče zbežati, drži ga za rokav nazaj. „Draga dušica moja — bodi vendar božji mož, prosim te,“ reče mu pol proseč, na pol zahtevajoč. „Oče Bazil je star in pride čas, ko ga ne bo več. I, nu, glej, ko bi te videla na njegovem mestu — svečenika, mojega lastnega otroka!“

„Ne, ne! Ne govorite mi o tem,“ brani se Pavlek stanovitno, brusi marljivo svoj nož na kamenu ter oprezno poskuša s prstom, če je že dovolj oster. Njegova otročja pamet, ki je bila dobra in logična od narave, je iskala še več prav krepkih dokazov, s katerimi je hotel materino željo, ki ga je mučila, popolnoma ovreči. Konečno je nekaj našel.

„Mati!“

„Kaj, moja dušica?“

„Mati, kaj ne, da je tako; mati mora svojemu otroku vse odpustiti?“

„Da, vse, moja dušica.“

„Tudi najhujše?“

„Kaj povprašuješ?! Naravno: najhujše, kakor tudi najmanjše.“

„Tudi sedmere smrtne grehe?“

„Dušica, prosim te: Kaj veš ti o sedmerih smrtnih grehih?“

„Jaz vam jih lahko naštejem,“ odvrne Pavlek ponosno; „ali hočete, mati?“ In on jame naštevati na prstih: „Napuh, lakomnost, pohotnost, zavist, ne, poprej pride nekaj drugega! Kaj vendar?“ Nezadovoljen začepeta z nogami ter se zagleda v daljavo.

„Jeza pride poprej in ti jo imaš,“ odgovori Duma ter ga potegne k sebi. „Toda ne gledé na to ti bo Bog vendar-le pomagal, zlasti ker si že napravil tako dober začetek. Kdo te je naučil teh grehov, moja dušica?“

„Rado je zopet tukaj, že tri dni, ali še dalje. On zna smrtne grehe na pamet naprej in obratno. Jaz sem se jih učil le za šalo, saj jih ne potrebujem, ker imam še mater, ki mi vse odpusti, kaj ne, mati? Rado nima matere več. On ima samo Boga, kakor pravi, in radi tega mora vsak greh posebej poznati. Bog je strog; on ni kakor mati.“

„On je oče in mi ga moramo čez vse ljubiti,“ odvrne Duma Slavora, se prekriža ter sklene roke.

Sedaj se ji oklene dečko nakrat okrog vratu, stisne svoj obraz tako močno k njenemu, da se mu kar mišice potresejo; na to jo jame nežno gledati s svojimi temnimi očmi.

„Vas ljubim čez vse — vas. Da — da, vas imam rad — mati! Boga ne morem videti — Boga nimam — vas pa imam,“ ji reče Pavlek odkritosrčno.

„Moj zlati sinko! Ako hočeš postati to, kar je oče Bazil, gledal boš Boga ter ga imel. O kako močno

si želim tega, moj Pavlek! In potem — glej — pridem le k tebi k izpovedi.“

Naval krvi udari dečku v lice, da ves zarudi. „Mati!“ zakliče vneto, „kako smete kedaj pred menoj klečati na kamenu pred spovednico ter me prositi: odpusti mi moje grehe! Mati, vi?! O ne, o ne, tega ne!“

Ona položi obe roki na njegove rame. „Desetkrat na dan bi hotela to storiti ter bi se še blagrovala pri tem. Pomisli, Pavlek, moja dušica, vsak duhovnik na zemlji je vendar sin svoje matere, tebi enak, in krvaveči Izveličar je bil otrok svoje milosti polne matere. Samo Bog je postal sam od sebe.“

„Jaz ne morem! Jaz nočem! Pustite me iti!“ kliče Pavlek razburjen ter odrine proč materine roke. Potem vzame svoj ostro nabrušen nož, ga zapre, porine za pas ter zdirja proti zalivu. Res je čul, da ga je mati klicala, toda ni se ustavil. Pet minut pozneje je že odjadral z Jurijem Živkovičem, svojim zaščitnikom, po prostranem morju. Pozabljeni so bili sedmeri smrtni grehi ter prepir o božji in materini ljubezni.

Sedaj je bilo kaj težavno odpraviti ga od vode. Bolezen ga je močno spremenila, pognala kvišku kakor mladiko, zdelala kakor gladnega šakelja iz Korčulskega gozda, povečala njegove oči pod visokim čelom, stanjšala mu podbradek ter poostrila kotiča ustnic. Poleg spremembe na obrazu bila je opaziti na njem tudi sprememba značaja. Barbarsko veselje do pretepa je klilo v njem, toda kot nekako nasprotje tej strasti, pojavljalo se je v njem veselje do poizvedovanja in preiskavanja. Vsaki stvari je hotel priti do živega. Vendar pa ni našel nikogar, ki bi mu bil odgovarjal, kajti v ónem času učenje še ni bilo običajno v ostrogu. Njegovo preiskovanje ga je toliko mučilo, da je hodil pobit in klavern naokrog.

Ako ni veslaril na morju, klatil se je po kopnem naokrog. Pastirji in lovci, ribiči in vrtnarji, vsi so ga

poznali, ker je bil po zunanjem svojemu bratu Jeftu močno podoben.

Samo njegov lastni oče ga ni hotel več poznati. Nikdar več ga ni vzel s seboj na morje, marveč ga je že sedaj smatral za mrtvega, katerega pa si hoče zbrisati iz spomina, dasiravno ga je to močno bolelo.

Župnik ga je nenadoma ogovoril nekega dne na semnju v Trogirju ter ga s svojo zvijačo pripravil tako daleč, da je ponosni velikan sledil v vročih solnčnih žarkih za njim v župnišče kakor jagnje. Tu sta se razgovarjala celi dve uri. Vendar ribič se ni dotaknil vina v steklenici, pa tudi župnikovo tobačnico je odrinil, ne da bi se je poslužil. Konečno pa je odpotoval tiho nazaj na obrežje, kjer se je gugala na valovih njegova ladjica, s praznim jerbasom in z uvenelo oljkino vejico v rokah.

Naposled se je vdal v usodo. Ako poprej ni vedel, vedel je sedaj, da obljuba cerkvi storjena, se ne dá predrugačiti, marveč se mora izpolniti.

Duma Slavora je postala hroma. Vlekla je pri hoji svojo nogo za seboj ter hodila tako sključena ob palici kakor devetdesetletna starka, dasiravno je še le pred kratkim dosegla petdeseto leto. Njeni lasje so bili bogato prepleteni z belimi nitmi in prerokba Smilje Nikove se je natančno izpolnila. Nobeno deveto ali deseto dete se ni jokalo več v Jovičevi koči. Težkega dela ni mogla več opravljati. Celó pri vretenu in pri statvah je časih bolestno zastokala in njeno gospodinjstvo, iz katerega sta mir in veselje že davno zbežala, je očividno propadalo.

Sorazmerno s tem, kakor je bila vsled svoje hibe čimdalje bolj nesposobna za delo, uglobljala se je vedno bolj in bolj v pobožnost in toževanje. Vso težavo življenja je položila trogirskému župniku v krilo, oprijemala se njegove tolažbe ter obljubovala zmerom na novo večno hvaležnost.

„Ne zahvaljuj mene, marveč njega, ki me je spoznal vrednega pripraviti tvojemu sinu boljšo prihodnjost,“ ji je odgovarjal župnik, ko se mu je vklanjala ter mu poljubovala roke. Na dnu svojega srca pa je vendar gojil upanje na posebno mehak sedež v dvorani nebeškega Jeruzalema, v plačilo za svoje zasluživno delo.

Lastnega dobička ni iskal. Njegovo geslo je bilo: vse za cerkev, to zvesto duševno mater, kateri je vneto služil. Bil je dober človek, zvest pastir svoje črede in ako se je ugnezdil v ribičevi koči v Sukuracu, zgodilo se je to iz hvalevrednega namena, kar mu tudi Bog prišteje v zaslugi.

Ni se tudi bal truda obiskovati revno vdovo, tolažiti jo in ji podeliti dober svet. Prišel je vsikdar takrat, kadar je ribiča samega, ali v spremstvu Stojana, videl na semnju v Trogirju, ko je korakal od rane maše domu. Kadar je zamogel pri svojem obisku Pavleka vjeti, prijel ga je po stari navadi krepko med kolena ter ga posiloma učil krščanskega nauka in tako vsejal v njegovo srce in njegov razum kaljivo seme vere, kot pripremo za odločeno bodočnost.

Toda vzrasel čvrst dečko, z železnokrepkimi kostmi ter z jekleno-trdim koprnenjem, je bil močnejši nego on, ki je imel že šest križev na hrbtu. Prizadeval pa si je ostati vsaj pet minut miren, v katerem času je zrl svojemu učitelju s črnimi svojimi očmi naravnost v obraz.

Časih mu je ušel kak odgovor, ki je zadel kakor žebelj po glavi, ali pa je napravil s svojo nezavestno logiko pouku nepričakovan konec. Sploh pa je postal za učenje preveč lahkoživen. Ako ga je župnik hvalil, se mu je pravilno vsakokrat izpulil ter zbežal na prosto, kjer je pihala njegovega življenja sapa.

Vsekako pa le malokedaj ni bil navzoč, kadar se je stari gospod pripravljaj z lastnim trudom pri odhodu zasesti osla. Molčé, kakor prvič, mu je pomagal ter ga

podpiral. Bilo je celó opazati, kako se je med tem nemim poslom (delom) tajal kljubujoči ponos živahnega dečka. Ako je na to dejal stari gospod prijazno: „Lahko noč, moj ljubi sin!“ odgovoril mu je Pavlek s spoštljivim poklonom zaupno: „Lahko noč, gospodine, moj oče!“

„Temelj krščanske ljubezni, ponižnost že imaš, dasiravno ga ne maraš!“ mislil si je župnik večkrat, med tem, ko je njegov osliček počasi capljal po obrežju.

„Takšen-le si, moj sin!“ dostavi nekega tihega večera poluglasno govoreč ter pokaže z roko temne valove, v katerih so se ogledovale leskeče zvezdice.

* * *

Tako so pretekla zopet leta, pet po številu. Pavel je nosil moško obleko kakor njegovi bratje ter pušil tobak kakor oni.

Slavo ribič je potem, ko je Stojan postal v Saloni vinogradnik, združil svojo obrt z obrtjo svojega pobratima Jurija. Večkrat sta veslarila v novem velikem čolnu po celi teden med Spletom in jonskimi otoki, daleč od Sukuraca.

Drobna Milica se je že igrala z vaško mladino. Bilo je nežno, gibčno dekletce, zagorele polti, svoje glavna in gizdava — dečkom, zlasti večjim, bolj naklonjena nego deklicam.

Pavlek je bil sedaj trinajst let star. Bil je že visok kakor odraščén človek; glavo je imel okroglo; čelo mu je bilo zlasti na sencih močno napeto; košate obrvi je imel krepko skupaj zraščene ter so se skoro povsem skrivale pod bujnimi kodri; nos lepo zakrivljen. Sploh je lahko služil za vzor zalega mladeniča, čegar dobo je ravnokar prekoračil.

Očetova odvrnitev od njega, katera ga je doslej močno bolela, povzročala mu je v njegovi ponosni duši le sramoto, ponavljajočo se dan za dnevom.

Odstranjeval se je od doma, kolikor mu je bilo mogoče. Pogostoma je izostal po več dni in noči in ribiči iz Salone ter Abadese so ga radi jemali s seboj na ribji lov. Trmoglavna bridkost se mu je vgnezdila v srce, združena s težnjo: izogniti se pokorščini.

Ko je prišel potem domu ter našel mater, katero je iskreno ljubil, tugovati za njim, jela ga je peči vest. Hitel je k izpovedi ter molil rožni venec ž njo, toda srečnejši vendar ni bil radi tega.

Poslednji čas je zahajal najrajši v Branico. Tam si je našel tovariša, kateri se je strinjal ž njim, kakor se je nekdej bistrooki Pilad strinjal z nemirnim Orestom. Temu tovarišu bilo je ime Miloš Ublin; bil je sin sestre ribiča Prokljana, iste starosti nego Pavlek.

Miloš je smatral Branico za kraj svojega prognanstva. Doma pri Sveti Nedelji na gori, poldrugo uro od mesta Hvara, na južnem rebbru otoka, se ondi ni počutil dobro in njegova mati ga je poslala k bratu, s prošnjo, naj ga izučí mornarstva.

Sedaj je bila ta zadeva vrejena in kapitan ladije „Monte Mossor“ naprošen, naj ga vzame s seboj na potovanje v jutrove dežele.

Miloš se je po otročje veselil na to daljše potovanje in Pavlek ga je skrivoma zavidal. O, kako vneto si je želel tudi on, priti proč od ostroga ter ni niti slutil, kako blizo je že bil dan, ko se mu ima to koprnenje pomiriti! Toda dokaj drugače, nego si je bil želel in mislil!

IX.

Miloš Ublin je stal na pragu kočé ribiča Prokljana, na ozkem obrežju pred Branico ter nekoga čakal.

Na rami mu je visela stričeva boljša puška, krasen izdelek, s srebrom in slonovo kostjo vdelana.

Dečkova roka je krepko držala ozaljšano puškino kopito, iz katerega je štrlela zelo dolga cev. Pozorno je zrl mladi bojevnik v svežo, duhtečo pomladno ozračje. Sedaj je vrgel pogled na stezico na levi strani, ki je držala k Saloni in Sukuracu, pa zopet na desno navzgor k vrhu v meglo se zavijajočega Mosorja. Okrog njega je krožila črna točka. K tej se je pridružila še druga in obe sta se ugreznili v meglo na strani Karbane. Bila sta to stara orla, ki sta po okolici iskala plena. Visoko gori, tam kjer je nad štirimi kamni režala grozna razpoka, mora biti gnezdo. Mladiči so morali že biti izvaljeni, ker sta oba starca, katera je Miloš že nad jeden mesec opazoval, hodila skupno na lov ter se vračala s plenom proti gnezdu. Za jednega mladiča je plačal občinski načelnik v Saloni petdeset krajcarjev, za svežo vjetega odraslega tiča pa celó dva goldinarja.

Te nagrade Miloš Ublin ni mogel pozabiti. Koprnel je po lovu divjačine, toda sam ni hotel iti, kajti orli niso golobi ali vrabci, marveč razsrjeni vitezi visokih gorâ.

Včeraj se je v naglici dogovoril s Pavlekom in danes se je stric odpeljal po navadi v Splet ter vzel tudi teto in strijno Zaneto seboj, ker sta si hoteli nakupiti prižaste volne za svoje delo. Tako se je čutil Miloš za dvanajst ur sam svoj gospod. Pojuteršnjim namerava ladija „Monte Mossor“ odriniti na morje, danes pa hoče za slovo obiskat pravo goro Mossor, ki tam visoko štrli v oblake.

Tako je stal mladi lovec, oborožen od nog do glave s stričevim orožjem ter že nad četrt ure nekoga zamán pričakoval. Pavleka, tega netočnega lovskega tovariša ni bilo in ga ni bilo! Radi nestrpljivosti je prestopal z jedne noge na drugo.

Vitek in okreten dečko v svoji beli dalmatiki, z dolgimi rokavi v plavih turških hlačah ter v rudečem,

gubastem plašču bil je sam nekako podoben orlu. Ta podobnost je tičala v pogledu bistrih, zlatorujavih očij, lesketajočih se v rudečem blesku, ki je lasten samo orlovim očesom; pa tudi pogled mn je bil bister kakor orlu.

„O poldne, kadar mi solnce obseva teme, vidim poleg njega mesec in zvezde na nebu!“ se je rad pohvalil. Kdor mu je dobro pogledal v njegove posebnostne oči, ta je razvidel, da mora tičati nekoliko resnice v tej bahariji.

V tem hipu so mu iz očij švigale iskre, nespleteni lasje so mu bili gladko in trdo počesani. Kar svetili so še mu od olja, ker se jih prah še ni bil prijel in mali mož ni bil tako umazan, nego ostali vaščanje, celo vrlega strica Prokljana ne izvzemši.

Konečno se je vendar prikazal dolgo pričakovani tovariš na poslednjim ovinku bele steze. V primeri z našim znancem bil je videti prevelik in nevkreten. Miloš urno skoči prišlecju naproti.

„Moj brat, moj bratec! Dobro jutro! dobro jutro!“ zakliče mu kaj živahno že od daleč. „Pustil si me čakati, a čemu? Koliko ur ima tvoje jutro?“

„Jedna ura časa, katero sem namenil tebi, mi je bila vkradena, moj brat,“ odvrne Pavlek, čegar oči so se veselja svetile. Na to položi svoji trdi roki na rame mladega tovariša, do katerega je začutil otročja — silno naklonjenost ter ga vneto poljubi na obe lici. „Nú, ali pa veš, kdo je bil ta tat? Kajpada, oni črni vran iz Trogirja, kakor ga imenuje moj oče. Z jutranjo zarjo je priletel v našo hišo, kmalu po očetovem odhodu ter se vsedel poleg statev moje matere. Tam bo sedel neprestano koliko staviš?“

Miloš se veselo najsměji, njemu je bila znana ta zadeva. „Oh, oh, lahko si tega domislím: to je gospodin Bazil v dolgi suknji“, reče, nakremži obraz ter mahne z roko semtertje po zraku. „Ti si se pred njim

skril ter se radi tega zakasnil. Toda čemu se skrivaš pred njim kadar pride? Saj ne nosi orožja in njegov jezik govori svete reči. Česa želi on od tebe, brat Pavlek?“

Pavlek dvigne po koncu glavo ter jo zavrti na jedno, pa na drugo stran, kakor bi se zamán branil zadrgalnici.

„Pusti to pusti!“ zakliče nestrpljivo. „Hoče me imeti vsikdar poleg sebe, kadar pride semkaj. Že sem ga sit. Pripne me na kozla ter me zbada s svojimi besedami. Izprašuje me, toda jaz nočem, da bi me izpraševal. Jaz sam sem lastnik svojega drobovja in svojega srca; on ne sme imeti deleža pri tem — on —“.

„Pojdi ter ne huduj se!“ seže mu Miloš v besedo ter se spusti v dir. „Orli na gori imajo svoj lasten čas ter se ne brigajo za našega. Do poldneva lové plen v okolici tam preko Karbane. Vsako jutro jih vidim tam krožiti. Predno prideta stara nazaj, morava mladiče imeti. Razdeliva se s kruhom in sirom, moj brat Pavlek, potem pa urno naprej“.

Pogumno sta jela molcé korakati na goro, pustivši potok Jadro na levi strani za seboj. Miloš ni mislil na ničesar drugega, nego na plen, radi katerega je še bolj požuril svoje korake. Njegove oči se prežale na goro, tjekaj, kjer se je strm skalnat rogel otresal megle, ki se je splazila v dolino ter se sedaj kopal v solčnih žarkih. Tudi Pavel je čilo korakal, toda pogled mu je bil temen in čez žametno črne oči bile so mu obrvi nagrbnčene. Spomin na črnega vrana iz Trogirja mu je še zmerom rojil po glavi in tako ali tako mora ga prognati.

„Jaz se nisem skril pred njim, marveč sem mu zbežal“, reče čez nekaj časa, ko otipa kamenita tla pod svojimi podplati ter zagleda morje že v daljavi za seboj. Tako-le je bilo, poslušaj me. Stal sem za steno ter si basal očetov smodnik v svoj rog, pa tudi svinec in puško sem vzel. Poglej, kako je podobna tvoji! Želim,

da bi bila moja! V pasu nimam ničesar drugega, nego moj jedini nožič iz Krševa! Ti si srečen — ti imaš orožja dovolj! Toda ako kočem postati mož, kakor moji bratje, moram vse vkrasti: smodnik in svinec ter še puško povrh. Mar ne smem biti mož, kaj? Povej mi. Oče ne učini ničesar v to svrho — on mi ne dá ničesar!“ Glas se mu poviša pri poslednjih besedah in iz široko odprtih očij mu je sršala jeza. „Nú torej župnik je bil pri moji materi. Govorila in mrmljala sta potihoma med seboj. Začul sem besede, Pavlek in Pavel ter, dà in ne. Na to sta stopila na prosto ter me iskala in klicala za nasipom. Jaz pa sem se izmuznil skozi prednje dveri“.

„Prav je tako, Pavlek“, odvrne tovariš, počene pod visečo skalo, stisne svojo zalo puško med kolena ter jo jame basati. „Sreča bo nama ugodna in takrat se ti ohladi jeza na onega vrana. Zdi se mi, da so svetniki uravnali tako: Tvoj oče je na morju, moj stric istotako; ti imaš očetovo puško jaz pa imam stričevo! Jaz sem pripravljen na strel in ti, ali imaš puško nabasano? Potem glej kvišku. Ako tukaj zgoraj, za tisoč korakov daljave, ni nikakega gnezda, pa imam tikvo, ne pa svojo glavo med rameni“.

Pavel ne odgovori ničesa. Naslonjen poleg Miloša na skalo, usuje si iz usnjate možnje smodnika na dlan, ga strese v puškino cev ter potlači na vrh nekoliko papirja. Na to vzame kakih dvanajst zrn nasekanega svinca ter jih isto tako vsuje v cev in zamaši po vrhu s papirjem.

„Kakor resnično je Bog v nebesih,“ je dejal strastno med tem ko je potlačil svinec z nabijalnikom ter poslednjega porinil nazaj v tul in nasul na ponvo smodnika, „ako si danes prislužim nekoliko denarja, pa hočem oditi pojuteršnjim od tod. Odrinem skrivoma, samo da pridem iz Sukuraca. Dá, to je moj trdni namen!“

Tovariš poskoči kvišku, obesi si močno nabasano puško zopet čez ramo ter se glasno nasmeji.

„Ali si kak vran, da tako otožno krokaš?“ vpraša. „Ali pa veš, kaj učenim jaz s svojim denarjem? Jaz hočem kupiti tvoji sestri Milici „tokko“ zanj, kajti želim jo dobiti kedaj za ženo. Ali čuješ? Naprej, naprej, brat Pavlek!“

„Tokko“ imenujejo Morlaki krasno izdelan nakit morlaške deklice, ki si ga obesi med denar, biserje in trakove na prsi. Tega nakita še Milica ni imela in ono trohico lepoticja, ki ga je nosila, izdelala ji je mati. Toda jeden spominek na vljudnega Miloša Ublina je že imela. Bil je to tenak križec, kateri je nosila obešen na volnatem traku na zagorelem vratu. Dva turška para (denarja) je dal Miloš barantaču iz Kršove zanj.

„Jaz pa nočem nobene ženske in tudi mene ne mara nobena. Jaz sem, kakor moj peti brat Jeft junak in nič drugega,“ reče Pavel, petnajstletni „mož“, capljajoč za tovarišem. Ta pa mu odvrne: „Ne krokaj, marveč dvigni svoji nogi preko skal!“

Ničesar več ni dramilo tišine v tej skalnati samoti, kakor njune stopinje, ko sta plazila s kamena na kamen, urno njuno sopihanje ter rahlo rožljanje puškinih cevij, zadevajočih se ob steno, tam, kjer sta vitka dečka morala iti tesno mimo skal, ker je steza že davno zginila.

Nista se razgovarjala, niti smejala, ali klicala drug drugega. Bel gramoz se je trkljal pod njunimi koraki, vendar pa nista pešala v hoji. Varno in urno sta se bližala svojemu cilju. Na gladko odsekani steni se je še vedno našel za palec širok prostor, da sta se ga oprijela s krepkimi rokami, ko sta plezala po skalah, ki so bile povsem vroče od poludnevne vročine. Brez omotice, brez pomežikanja sta zrla oba navzgor v

višavo, kakor tudi navzdol v megleno globino, kjer se je v daljavi razprostiralo široko morje.“

Čimdalje strmejša je bila njuna pot. Ozračje je bilo čisto in skoro vroče, dokler se polagoma ni ozval planinski veter. Zlati Mosor, že od starih Rimljanov „Mons auri“ imenovan, nosi svoje ime po pravici. Uprav kakor takrat, ko je kraljevič Marko, kraljevi sin in junak, jezdaril na svojem konju nanj, kopal se je v solnčnih žarkih. Zlato ga je zalivalo ter se stekalo po njegovih drčah; zlato se je lesketalo v žlezah kremenja, na rebu in temenu. Spodaj se je razgrinjalo plavo morje v krilu ostrožkega zaliva; vinogradi in oljkini gozdi so izgledali kot nekake sivo-zelene preproge, vasi, beli Splet s sivo trdnjavo Kliso in njenimi nasipi vred, pa kot nekake otročje igrače.

Tu so že bili oni „štirje kamni“ na mizi podobnem napušču, naslonjeni na drug drugega, nalik stenam naravnega tempelja, obraščeni z žajbeljem in vresjem.

Še jeden nevaren kos poti v višavo, strm kakor po dimniku, z groznim propadom pod nogami in potem:

„Tukaj je, brate — tu tu!“

„Obstoj — primi se —“

„Počasi, brat — pomagaj mi! — Živio!“

„Živio! Živio!“

Drug drugega porivata naprej čez nasip kostij in trohnečo mrhovino, ostanke kraljeve gostije mladih orlov, ne zmeneč se za smrad, ki se je tu razširjal naokrog. Prevezeta veselja, se obesita na orjaško gnezdo „na večni skali“, za katero je zijal globok propad.

Že je držal Miloš jednega mladiča, pokritega s sivo volno, v rokah ter ga vrgel tovarišu. Na to je posegel po drugem, kar si pritisne Pavel nakrat puško k licu, jo napne ter zakriči glasno:

„Orel! — Starec! — Pripogni se, lezi, jaz vstrelim!“

Miloš je samo mislil na svoj plen. Stisnil je vriščega mladiča k sebi, zavil mu goli vrat pripognil glavo na zatilnik ter zrl s svojimi rudečkastimi očmi proti nebu.

Tukaj-le je, navpično nad gnezdrom. Enkrat je bil videti kot plavajoča tičica lastavičine velikosti — vdrugič kot ptica, krožeča naokrog v vedno ožjih kolobarjih — pa zopet kot zverina, otepajoča s perutnicami. Presunljivo se je razlegel njegov klic: „hu—i—i—ih!“ v ozračju. Razprostrte kremplje daleč vsaksebi držeč je pridrвил v čimdalje ožjih kolobarjih kakor temen oblak.

Petelina na puškah zaklepečeta. Blisk — pok. Dva strela naenkrat. Jeden je zadel zlatooko vjedo v telo, drugi zlomil ji perutnico. Njen zvoneč vrišč je prešinjal dečkoma mozek in kosti. Vesmir se je vrtil naokrog.

Sedaj se zažene smrtno ranjena vjeda v Pavleka, sede nanj ter ga močno otepa z svojo zdravo perutnico. S pojemajočimi močmi zasadi kremplje jedne noge za Pavlekov pas in rudeč telovnik, kremplje druge noge pa v roko, s katero si je bil dečko zakril oči.

Od rokava so visele proč cunje; tudi kri se je prikazala. Na to je sledil drugi strel iz Miloševe puške in vjeda je spustila svoj plen, jela krčevito frfrati ter neznansko vreščati. Pavleku je jela pojemati zavest; kakor iz daljne daljave mu je zvenel prijateljev klic:

„Brat, o brat! Moj brat!“

Pavel zbere svoje poslednje moči. Hropeč od besnote in hude bolečine, stegne se nazaj po orlovem vratu ter ga zadavi z mrzlimi rokami.

Potem obleži nepremično med prepadom in ogavnimi ostanki kraljeve gostije, svojo puško tesno k sebi stiskajoč, s pojemajočim kraljem gorskih višin na svojih prsih.

Polagoma se vrne Pavleku zavest. Nalik električnemu toku prešine orlov poslednji utripljaj njegovo

telo. Grozni občutki ga spreleté. Rad bi bil glasno zaklical, toda ni mogel. Ko Miloš potegne mrtvo vjedo raz njegovih prs, izgledal je kakor mrlič; trepalnice je imel na pol zaprte, lice in ustnice voščeno blede.

Toda le za trenutek. Hipoma pa je zmagala sveža, mlada kri, pritekla je v lice in blede ustnice nazaj. Pavlek se dvigne, užuga trepet svojih udov, nasloni se na Mloša, ki mu stoji na strani, in ko opazi, kako mu silijo solze veselja v oči, zakrije si obraz z rokama. On hoče ostati junak, dasiravno bi bil tudi on najrajši zaihtel na Miloševi rami, kakor je ihtel tovariš.

„Brat, ko bi te bil orel umoril!“

„Tiho! — Čuj! — Kaj je to?“

Daljni, presunljiv vrišč se začuje v ozračju. Za Boga! Tu se jima prikaže sem čez Karban druga, črna točka, krožeča v velikih kolobarjih.

„Drugi orel! — Proč od tod, proč!“

„Kam? Kaj hočeva sedaj?“

„Navzdol k onim štirim kamnom, tam se skrijeva.“

Pavlek se povsem otrese svoje onemoglosti. Urno plezajoč navzdol, vleče ubitega orla za seboj. Razprostrti perutnici sta po skalovju šumeli kakor svila. Miloš se urno stegne po onem živem mladiču, ki je vriščaje mahal z odurnimi perutnicami, ga zadavi ter priveže poleg drugega mrtvega k puškinemu kopitu.

Na to pa jo vreže navzdol kakor urno ga nesejo noge.

Tu sta opazovala na varnem pod štirimi kamni, obdana od duhteče žajbeljeve vonjave, orlovo samico, krožečo nad zapuščenim gnezdrom ter poslušala njeno divje vriščanje.

„Predno se podava dalje navzdol, pomagaj mi ohladiti nekoliko mojo rano, brate!“ reče Pavlek, stisne zobe skupaj ter skuša z cunjami od rokava pokriti krvaveče brazgotine. Miloš pa odrine debelo platno

popolnoma na stran, namoči kazalec svoje levice v Pavlekovo kri ter napravi njemu in sebi znamenje križa na desnico.

„Pobratim!“ reče svečano. Pavel ponovi besedo ter seže s prekrižano roko Milošu v roko in mu jo krepko stisne. Na to se poljubita na usta, na čelo in na tilnik v znamenje, da stoji glava jednega varno na vratu, dokler drugi živi zanj ter si obljubita ostati zvesta in pomagati drug drugemu do smrti. Na to obveže Miloš Pavlekovo roko z zdravilnimi žajbeljevimi peresi ter z večjim kosom platna, ki si ga odtrga od svoje srajce, ogrne ga s svojim rudečim telovnikom, kateri mu dá v dar; Pavlek ga pa v zameno obdaruje s svojim priljubljenim nožičkom.

Konečno splezata raz strmine nazaj v dolino ter dospeta v Salono uprav ob času, ko je noč že razprostrla svoj zvezdnati plašč ter je rudeč ščip (polni mesec) priplaval iz morja.

V Saloni si nista dala miru, dokler nista zbudila dobro rejenega načelnika iz prvega spanja. Ne zmeneč se za njegovo mrmranje, sta mu odala sveži plen svojega lova ter prejela zanj svoje postavno plačilo: tri goldinarje ki so bili pa tako umazani, da so se kar prijeli njunih prstov.

„Vzemi ti ves denar, dragi brat, samo ptiča mi prepusti,“ prosi Pavel tovariša. Miloš je bil zadovoljen, potlačil je svoje goldinarje k smodniku in svincu za pas ter izdrl samo jedno daljše pero orlu iz nepoškodovane perutnice za spomin.

„Kdo vé“, reče Pavel, ko tesno drug poleg drugega stoječ, še pred odhodom nekoliko počivata, „kdo vé, če mi oče ne pokaže svoje ljubezni, kadar pridem domú ter mu prinesem orla. In glej, moj brat, ako mi pokaže oče svojo ljubezen, pa si izbijem iz glave misel na odhod iz Sukuraca ter ostanem doma. Nemara da mi celo sa

od sebe daruje to-le puško. Prosil ga ne bom za njo, kajti današnji dan sem pustil svoja otročja leta za seboj“.

„Jutri morava najino orožje in najino zvezo dati blagosloviti v cerkvi“, odvrne Miloš ter zveže orlove noge tako tesno skupaj, da ga je Pavlek lahko odnesel s seboj obešenega na puški.

„Moj brate, na večno!“ obljubita si še dečka k slovesu.

„Na večno!“ — Kaj vé mladina o tem, kako dolgo je življenje, h kateri večnosti se še siromašna, pozemljiska leta lahko raztegnejo!

X.

O polunoči, istega dné, ko je ribič Slavo, brez spanja in samcat, slonel na nasipu pred svojo kočo z jezo v srcu in s tremi nabasanimi samokresi za pasom, je zagledal posebno prikazen pri svitlobi polne lune, plavajoče iz zaliva proti goronju.

V daljni daljavi je zazrlo njegovo bistro oko neko temno postavo približevati se k morju. Glava ji je bila sklonjena globoko na prsi in na svojih kvišku dvignjenih rokah je nekaj nesla, kakor puško, z livniku podobno cevjo. Škrlatast plašč, kakoršnega svetniki imajo, visel je od nje navzdol; krila so ji bila razprostrta ter obsevana od luninih žarkov.

Polagoma se je prikazen približala ter korakala mimo prvih vaških hiš, zaglobljenih v spanje. V manj nego desetih minutah moral je dospeti k ribičevi (Slavovi) koči.

Njegovi praznoverski predsodki so zbegali in oslepili ribiča. Zbežal je na stran v najtemnejšo nočno senco. Roke so mu bile kakor železne, prsti okorni,

katere je nehote položil na samokres. Zdelo se mu je, da se mu pod kučmo lasje ježijo kakor ježeve bodice.

Kdo je ta, ki prihaja? Nemara kak serafin ali kerubim, o katerih pripoveduje ljudstvo tolikanj zanimivega. Je-li priletel z neba radi tega, da Slavota kaznuje za to, ker je „vrano iz Trogirja“ pljunil trikrat pod noge, ko je prišel danes zahtevati svojo žrtvo? V grozni nevolji si je želel ribič že v drugič, da se njegov sin, ki je zapadel v last duhovnom, naj nikdar več ne vrne domu.

„Sveti Peter — sveti Ivan — sveti Jurij —“ jame vneto mrmljati v svoji slepi grozi pred to prikaznijo, ne glede na to, da ni bil naklonjen cerkvi in duhovščini, desetkrat za enkrat ter ponovi iz dna srca svoj „Gospod pomiluj“.

Glej, med tem dvigne prikazen svojo trombo od zadaj naprej preko ram. Sedaj je bilo mōči opaziti dolgo puško z livniku podobno cevjo, na njej pa sta viseli razprostrti perutnici. Med njima je bilo videti telo orla, ne pa kerubima. Na to odpre prikazen svoja usta ter zakliče z znanim glasom:

„Oče! Jaz sem, Pavlek!“

„Pavlek!“

Poklicani, zaklicavši to ime, stopi iz sence. Svoj samokres sproži v zrak. Ta posvetna rešitev čudeža iz legend svetnikov je premagala orjaka. Zgrudil se je na svoja kolena; roka v kateri je držal samokres, mu je omahnila. S topim pogledom je zrl v zagoreli obraz svojega sina. Posledni je izgledal pri svetlobi lune tako zal in mičen, kakoršen se ni videl niti po dnevu in čez toliko let je njegov pogled zrl prijazno očetu v oko.

„Opustite mi, oče! Vzemite svojo puško nazaj. Vzel sem jo skrivoma, toda nisem je onečastil. Oče, pogledjte, kaj sem vam prinesel z gore domu“.

Vendar ribič obrne svojo glavo strani od sinovega plena, ki mu je ležal pri nogah, vzame molčé svojo puško, dene si jo na ramo ter reče z zamolklím glasom :

„Pojdi — vse je proč. Nikdar več ne boš nosil orožja ter lovil divjačine!“

S temi besedami odrine Pavlekovo roko od sebe, se obrne ter pusti mrtvega orla z razprostrtimi perutnicami ležati na tleh. Na to molčé odide proti Abadesi, spremljan od svoje orjaške sence.

„Mati je umrla!“ To je bila prva misel, ko je šinila utrujenemu dečku v glavo. Očetovih besed in njih pomena ni razumel. Sedaj začuti znóvič ščipanje in zbadanje po ranjeni roki, na katero je bil, vračajoč se vesel domu, med hojo skoro popolnoma pozabil.

Torej je obstal na tesnem prostoru med nasipom in kočó ter vlekel z razprostrtimi rokami na ušesa vsaki šum.

Kot njegovi bratje v deželi Morlakov, je začutil tudi on nepopisljivo grozo pred naravno smrtjo. Komur bodalo ali kroglja ne predre srca ter ne ugonobi tam drobne duše, on po ondotnem ljudskem mnenju ni popolnoma mrtev. Ta hodi naokrog kot pošast, ali pa se kot vampir vsede sovražniku na prsi ter pije njegovo kri. Po vsej pokrajini Morlakov, od Zadra do Spleta, kar mrgoli pošastij, da se je kar za čuditi, da te grdobe svoje živeče sužnje v kučmi in orožju niso še povsem prognale iz dežele.

Skrivoma zdrkne tjekaj h klokčevemu grmu, kjer je kot otrok, ko je ozdravil, poslušal ono otožno pesem o bolnem učencu, ki jo je sviral Stojan na piščalko. Tu dvigne roko kvišku ter zre s plašnimi očmi klokčev grm, raz katerega je s truščem zletela ponočna tica. Noben sled ni kazal, kakšna tica je bila to — nemara ni imela niti telesa — nemara je bila to celo materina duša.

Nespametnega dečka prevzame nekaka divja groza in potem velikansko, nepopisljivo hrepenenje po bratih

in Milošu, po jezeru in gorah, kakor bi bil to vse v jednom hipu izgubil. Kakor brezumen zdrkne raz svojega skrivališča ter plane v kočo k svoji materi.

Zares je bila ondi. Ona je še živela, — ga pričakovala ter je bila v skrbeh radi njega. Čepela je bedec na tleh na ležišču ter imela shujšano lice vse objokano in preplašeno. Ko Pavlek stopi v kočo, razprostre ona svoje shujšane roke ter jih stegne prišlecju naproti. On ji pade v naročje ter jame ihteti, kakor bi se mu hotelo srce razleteti na kosce. —

Vso noč je potem presedel poleg nje na roditeljevem ležišču, kajti oče ni prišel počivat domu. V svoji grozi je pustil Pavlek poprej vrata v kočo odprta. Sedaj zasiže skozi nje mesečna svitloba. Osvetlila je mater, sina in capast plašč, kateri ji je služil še sedaj kakor nekdanj za odejo, ki pa je bil že tako raztrgan, da só suhe koruzine šupine kukale skozi luknje in špranje. Osvetila je tudi svetlo očetovo orožje, viseče v dolgi vrsti na steni ter gòsta v dolgi duhovski suknji, ki je bila pogrnjena pod njim na postelji. Lice je imel obrnjeno k steni. Nobeden izmed njegovih srebrnih las se ni ganil, toda le Bogu samemu je bilo znano, ali je spal ali bedel, sanjal, ali poslušal?

Duma Slavora ter njen Benjamin Pavlek pa nista spala. Vedno mu šepetala s svojimi brezzobimi ustmi nekaj na ušesa, časih glasneje, pa zopet tiheje, da je ni bilo moči razumeti. Sedaj pa sedaj si je odrinila s svojimi slabimi rokami osivele lase nazaj od čela, da bi v svetli poletni noči lože zrla sinu v oči ter lože čitala in zasledovala v njih njegove misli.

O moj Bog! Kako so jo te črne oči strmo gledale! Iz početka je bil ves osupen; ni je razumel. Polagoma pa se mu je zasvitalo v revni otročji duši, ki mu je zrla iz očij. Sklenil je od obupa trde, zagorele roke. Iz početka mu ni prišla niti besedica preko njegovih stisnenih ustnic; samo stokanje, ihtenje; solze mu niso

mogle privreti iz očij. Kakih dve ali trikrat je glasno zakričal, kakor bi mu sovražnik porinil bodalo v srce. Rana na roki ga je sicer sklela, vendar se niti z besedico ni zmenil o njej; dà, komaj je čutil bolečino, tako grozno je razjedala materina vneta prošnja in šepetanje njegovo notranjost.

„Rajše mi pusti umreti!“ ponovi večkrat zaporedoma vihteč roke, ko se mu vrne govoric.

* * *

Zjutraj ob prvem dnevnem svitu, se ji vda. Prime mater za roko, vpre svoj kalni pogled za trenutek na njo ter se potem obrne strani.

Naj bo sedaj tiho ter naj niti ne govori več o tem.

Umeval in razumil jo je. Vedel je, da bo prijetna njegova žrtva Bogu ter bo služila v mir onim, h katerim on pripada kot člen k verigi. In on hoče prinesti to žrtvo na ljubo svoji materi, da ne bo stala kot besedolomnica na sodnji dan pred Sodnikom.

„Jaz sem te zmerom ljubil, mati,“ reče ji. Jezik mu odpove službo; ona pa jame zopet ihteti brez solz in potem sta sedela oba, ne da bi se dotaknila drug drugega ter molčala.

„Jaz sem te zmerom ljubil.“ Ta beseda je zadevala minuloost; kaj pa sedaj?

Topa ravnodušnost njegovega plemena se polasti dečka; ta splošna last in dedščina vshodnih narodov na turški meji, na katere mohamedanski polumesec razliva žarek svoje svitlobe. Sovrašтво proti prisiljeni usodi, ki je nalik panteru skočilo v njem po koncu, je zbežalo v globel njegove ranjene duše; tu pa je obstalo ter životari dalje, hraneč se s srčno krvjo onega, ki mu je dal stanovanje, dokler prej ali poznej ne dospe kak plemeniti krotilec, ki jo ugonobi.

„Bog te bo tisočkrat blagoslovil, moje najboljše dete.“ reče Duma naposled, vstane s pomočjo svojega

božjega deteta ter mu rahlo pomigne, da bi se častivredni župnik prezgodaj ne zbudil, naj ji sledi na prosto.

Tu je pihljala sveža jutranja sapa in živahno so šumljali morski valovi. Galebi so kričali v ozračju in žareči oblaki so jadrali čez zlati Mosor; pravcati ognjeni konji bližajočega se solnčnega voza.

Pavlek ni vidil ničesar od te vzvišene jutranje krasote. Pogled je imel pobešen v tla, mrzle dlani tesno skupaj stisnene v krilu ko je sedel na kameniti ograji skritega vodnjaka in nemo trpel, kar je moral trpeti.

Mati mu povrne leseni lonec, s katerim je iz vedra na verigi zajemala vodo, na glavo, odveže svoje škarje od jarmena pri pasu ter mu poreže lase za njegov Bogu posvečen poklic. Nihče drugi, nego ona, sme položiti prva svojo roko na njegovo glavo. Škripaje mu odreže brezčutno železo debelo kito in svojeglavne kodre izpred napetega čela in ušes.

Ko po dovršenem delu Duma zopet dvigne lonec ter tuje, povsem popačeuo lice svojega sina zagleda, polasti se je takšna žalost, takšen strah, da pritisne svoje shujšano lice k Pavlekovi roki, jo poljubi ter jame glasno tarnati: „Oh, Pavlek, moja zlata dušica! Oh, moje ljubo dete, odpusti mi! O, kaj sem ti naredila!“

V temu hipu stopi k njima župnik iz koč.

XI.

Zopet je stal Slavo ribič z iskrečimi se očmi in z zakrivljenimi ustnicami pred svojim sinom. Toda danes ni rekel nikake hude besede. Molčé je pripogibal svoj ponosni tilnik pred enookim župnikom iz Trogirja, v dolgi suknji in v škornjih z dolgimi golenicami, z

navadnim ščepcem duhana med prsti leve roke ter v starem, trioglatem klobuku na srebrnih kodrih.

Na strani je nesel nabasano mavho, v roki pa je imel popotno palico. On sam hoče peljati Pavleka gori v Sinj v samostansko šolo, kjer mu je z velikim trdom in vstrajnostjo pridobil brezplačno mesto.

Kar je delal, hotel je izvršiti popolnoma. Tako je bil tudi on oskrbel svojemu varovancu novo meščansko obleko. Plašč iz plavega sukna, dokaj predolg, v katerem je bilo tega gorskega otroka sram. Samo svoje opanke je smel obdržati na nogah radi urnejše hoje, škornje s podpetniki pa so morale smukniti med popotno prtljago in namesto kučme mu je pokrival okrogel klobuček glavo s kratko pristriženimi lasmi. Od kučme se je Pavlek najtežje ločil; isto tako drag mu je bil tudi telovnik, dar njegovega pobratima.

„Nesite mu ga nazaj, oče, in še jedno pero iz orlove perutnice ter povejte mu vse; recite mu, da mu ohranim zvestobo na veke,“ prosi očeta z glasom, ki je le s težavo dušil jok.

Oče mu podá desnico ter jo krepko stisne.

„Bog se te usmili!“ odvrne oče, dvigne orla, od katerega se je jel že širiti smrad trohnobe, od tal, ga ogrne s telovnikom ter si ga naloži na ramo. Na to se brez slovesa obrne strani od župnika in gojenca ter se napoti k zalivu.

Pavel stisne priljubljeno sestrico k sebi, ko se mu ta obesi z obema rokama okrog vratù ter se mu smeji radi nove obleke. Trepetajoč na vsem životu, sprejme materin blagoslov in ker ga jame župnik priganjati, češ, da je že pozno, ona pa sta imela dolgo pot pred seboj, torej se podá bridko ihteč od ondot.

Duma Slavora kliče za njim; vendar njen slabi glas ne doleti k njemu in tudi ozrl se ni več nazaj. Mislila je svojega ljubljenca in župnika še dohiteti, toda lezla in šepala je za njima prepočasi.

Dolgo časa je stala nepremično na pekočem solncu sklonjena in onemogla ob svoji palici ter zrla, kako sta se odhajalca čimdalje bolj izgubljala v daljavi.

Od ondot pošlje še svojemu božjemu detetu na pot svoj poslednji pozdrav.

* * *

Oh, ni še imel svoja otročja leta za seboj, revni deček! S povzdignenimi rokami, prelivajoč vroče solze, je prosil župnika:

„Gospodin, moj oče! Prosim te, dovoli mi se vsaj za četrto ure pomuditi v Branisi, da vzamem od Miloša Ublina, svojega pobratima, slovo.“

Toda župnik se mu ustavlja krotko, toda odločno.

„Odslej, moj ljubi sin, smeš imeti samo jednega prijatelja, ki ti je dražji nego oče, mati in bratje,“ odvrne mu, „in to je sladka cvetka iz Nazareta, tvoj Izveličar Jezus Kristus.“

To je bilo sicer prav izmišljeno, toda nespametno izgovorjeno, z ozirom na britko uro ločitve za tako mlado, razburkano srce. Pavel ni ponovil več svoje prošnje, v srcu pa je ponavljal neprestano:

„Miloš! Miloš!“ Sveto ime Jezusovo bilo mu je le prazna lupina. Tudi Stojana ni videl več.

V Saloni obstaneta v krčmi ob cesti, v katero je zahajal Slavo ribič, za sto korakov daljave od rimljanskega mosta. Stopila sta pod pristrešje ter zahtevala kruha in mleka. Vse listje na grmičju je bilo belo od cestnega prahu; skozi ograjo pristrešja je kukalo kovačnikovo brstje, hmelj je bujno poganjal mladike in na meji so stale temno-rudeče zaspanke (travnice) ter plavi hijacinti v gosti družbi, pomešani z zlato cvečočim žefranom.

Na spletski deželni cesti bilo je vse polno kmetov z ogromnimi vozovi z neotesanimi kolesi, kakor tudi drugih popotnikov na konjih in na mulah, kajti bil je

uprav tržni dan. Možje so ponosno sedeli na svojih težkih, lesenih sedlih, opanke v petljah iz vrvi, ne pa v stremenu držeč, s čibukom med zobmi. Čvrsto prišiti zlatniki na prednjih delih rujavih, zeleno-rudeče ozaljšanih jopičev so tekmovali v blesku z orožjem za pasom; s kučmo je tekmoval turban, tolsti čop pa je visel na zatilniku. Ženske so cepetale peš, visoko obložene ter potoma predle kodelje viseče na preslicah, zataknenih za pas.

Sedaj pa sedaj je katera od teh tolp pred krčmo obstala ter si dala prinesiti vina. Ženske so vzele krčmarju steklenice iz rok ter krenile ž njimi h konjem in mulam; možje pa so pili. Oni, ki so stopili raz konj ter prišli bližje, so pozdravili župnika z globokim poklonom, levico na prsih držeč; ob enem so pozdravili tudi Pavleka.

Poslednji pa zakrije svoje lice z roko ter nobenega ne pogleda. Poleg tega ga je še sklela rana na roki kakor ogenj.

Župnik je videl, kako so se mu obrvi od bolečine skrčile in dasiravno mu Pavlek ni hotel tega sam povedati, je vendar to sam uganil kot pravi župnik, ki mora znati pogoditi človeške misli. Povprašavši ga, je kmalu izvedel o Pavlekovem včerajšnjim lovu in njega posledicah.

Na to spregovori tri besede s krčmarjem in ta odpelje župnika in dečka v svoje belo stanovanje, v čegar zidu se je nahajalo nenavadno zala privzdignena rimska plaskorezba. V sobi je vladal mir in snaga, kajti krčmarica, ki je ležala s svojim dojenčkom v postelji, je bila spletska meščanka ter je znala ceniti red in snago.

Bila je zala ženska, samo nekoliko bledega lica, ki se je župniku prijazno nasmijala ter mu nudila novorojenca naproti, naj bi ga blagoslovil. Ko je to učinil, je šel za trenutek vèn, da prinese za Pavlekovo

rano v dobro izplaknjeni medenici čiste vode. Brž ko je zaprl vrata za seboj, stopi Pavlek urno k postelji porodnice.

„Kaj je?“ vpraša, ko se je približa k vajšnici ter prime stisneno rokico novorojenca v svojo.

Ona ga jo smatrala po obleki za gosposko dete, torej mu je odvrnila:

„Sinček je, gospodine, hvala Bogu!“ Na to pa pristavi k temu ponosno: „Znajte, gospodine, on je naš prvi!“

„Prosim vas samo to — ne napravite iz njega duhovna!“

Ona ga začudeno gleda. „Kaj hočem torej, gospod?“

„Jaz moram postati duhovnik; gorjé mi, oh, gorjé mi!“ zakliče otožno ter jame znovič ihteti. „Toda ne smete me še klicati gospodina, kakor bi bil to že sedaj!“

„Oh siromak!“ Z maternim sočutjem je božala njegovo roko, kakor je delala v izobilji in hvaležnosti svoje materine sreče pred tremi dnevi. Na to je rahlo vzdignila; govoricca ji je še delala težave. Šepetaje, še vedno božajoč njegovo roko, je nadaljevala: „Čuj, dragi. Ako nočeš biti duhovnik, pa se osvobodi, predno te preoblečejo. Sedaj smeš, dragi — a pozneje ne več. Ko imaš že oblačilo ter blagoslove, takrat te kaznuje Bog, ako odpadeš. Tudi moj brat je duhovnik, redovnik svetega Benedikta. Glej: dober duhovnik, ta je zares blagoslov v dobrem in slabem času, toda primoran? Moj ljubi, ta Bogu ni všeč.“

„Tako moram že gledati, kako sem mu všeč,“ reče Pavel ter stisne zobe skupaj, da nadvlada svoje ihtenje. — „Pred sedmimi leti me je mati Bogu obljubila in jaz tega nisem vedel do danes!“

„O, siromak!“ ponovi ona ter se nasloni na laket, da ga bolje ogleda. „Sveta mati ti bo že pomagala, le ne obupaj! Jaz jo hočem prositi za tebe. Jedna mati usliši drugo najlože.“

Ona si pritisne sinčka vneto k prsim ter se vleže vtrujena nazaj na vajšnico, na to pa vstopi župnik z vodo napolneno umivalnico.

Urno izvleče iz žepa kos belega platna, razreže ga z gospodinjimi škarjami na trakove ter obveže Pavlekovo rano spretno in skrbno, potem ko jo je izmil ter k olju za mazilo kanil nekoliko kapljic limonovega soka, kar ima služiti kot sredstvo zoper divje meso. Pavlek je škripal z zobmi; ni pa se upal glasno zastokati, kajti porodnica, ki mu je skazala toliko sočutja, je dremala.

Po prstih zapusti, župniku sledeč, tiho sobico. Oče Bazil plača kar sta pojedla in peš se napotita proti trdnjavi Klisi navkreber.

Ne izgubljajoč mnogo besed, povabi župnik Pavleka, naj mu izroči svojo prtjago; na to koraka tako tesno poleg svojega varovanca, da mu dela senco. Božji otrok je trdovratno molčal, toda ta vzgled kristijanske ljubezni, ki mu pa je dal stari mož, je vplival nanj kakor prvi popih jutranjega vetra.

Od trdnjave Klise dospeta polagoma zopet v dolino ter potujeta dalje proti Sinju skozi veliko katinsko ravnino, v kateri se je mlado žito gugalo kot zeleno morjé.

Župnik ni spustil Pavleka izpred očíj. Z neprese-dajočo potrpežljivostjo je skušal prodreti na dno skrbi-polne dečkove duše. Skalnato trdo kljubovalnost je skušal nadvladati z dobrodejnim, blagim ravnanjem. Z mla-deniško zgovornostjo je govoril o nebeških darovih, katere dosežejo bogoljubni ljudje že tukaj na zemlji. Toda zamán — vsekana rana je še preveč krvavela. Kaj so bili po slavi hrepenečem otroku svobode, ki je še le včeraj vplenjenega orla raz vrha gore prinesel domu, danes mar nebeški darovi, oni idealni blagor, katerega ne more doseči in obdržati s svojimi telesnimi rokami? Ko je začul visoko nad seboj v nadzračju

krič: „K—i! ka—i! hi—ef!“ uprav kakor včeraj, ko mu je Miloš Ulbin pri štirjih kamnih načrtal križ na desnico in je oplenjena orlova samica padla v prazno gnezdo, takrat je Pavlek iznenadoma zavrtel glavo in kri mu je nasilno šinila v obraz. Ozrl se je poslednjokrat nazaj po onem gorovju ter bridko jokaje korakal dalje, ne dajoč se potolažiti. —

Konečno sta zagledala snežne vrhove dinariškega gorovja na vshodu pred seboj, a na daljnem jugu je štrlela kvišku divje razklana greda Birkovo. Po močvirnati, ravni dolini se je počasi valila sivkasta megla. Vse je izgledalo drugače, nego spodaj pri morju, na poljanah ostroga.

Nakrat sta dospela k strmi skalnati gori sredi doline in na njej zagledala siv grad, nalik skalam in kamenju. Pred njenimi nogami je ležal v solčnih žarkih Sinj — cilj njune proti.

VII.

Podirajoča se poslopja, čez čijih zidovje razpenjajo oleandri svoje veje, na strehah pa rudeči luk in rumeni nadlišek v izobilju poganjata iz špranj. Povsod se razširja prijetna vonjava akacij, lavorov in perzijskega bezga, solčni žarki in nesnaga, človek in živali v idilični družbi.

Spodaj se je mešala posebne vrste civilizacija, ki pa ni bila za primerjati oni v Spletu ali Trogirju. Kamorkoli si pogledal, povsod si opazil sledove turških napadov, za katerih odstranitev je bilo prebivalstvo preveč nemarno. Tu je stala orientalska hiša z balkonom na strehi, z nizkimi, zelo trdnimi vratmi ter z gostimi mrežami na oknih; tam zopet „medjid“ ali turška mošeja, katero so kristijani spremenili v kapelo

in podrli njen koničast minaret — galerijo pojočega „muezina“ (turškega duhovnika). Tam, kjer je nekdanj curljala voda v plitkem žlebu, ki je služila za umivanje nog turškim vernikom, stala je sedaj kopica lesenih prodajalnic, iz katerih se je širila vonjava sandalovine in tobaka, zmešana z ono od biserjev rožnega venca na dolgem traku, katere je prebiral trgovec med svojimi prsti.

Dalje so stale prazne malomestne hiše v dolgih vrstah — skoro vse pokvečene s krušljivim ometom ter poškodovanimi strehami, pa z živahno trgovino na dvekolesnih garah, v kateri so bile vprežene s kraguljčki ovešene tovarne živali ter gibčni kosmati konji iz gorovja, v katero je držala pot iz mesta čez Livno v Hercegovini dalje proti Sarajevu. —

Oče Bazil je peljal Pavleka, predno si je smel počiti, na tiho molitev v frančinskansko cerkev.

Večernice so bile uprav končane; malo krdelo pobožnih vernikov se je razkropilo, pa tudi menihi so odšli v samostan k večerji.

V cerkvi je vladala globoka tišina. Raz velikega oltarja je zrla s svojim ljubeznivim obrazom na na pol ukročenega divjaka čudovita, bizantjska Madona, ki je v turški vojski, pred sto leti, plavala po zraku čez Sinj ter čuvala kristijane. Ona je znala, kakor je pripovedoval oče Bazil dečku z zamolklim glasom, se smijati, jokati in zarudeti, sorazmerno z življenjem čestilca, ki poklekne pred njo.

Plašno je zrl Pavlek na svojega tovariša, ki je klečal poleg njega, zatopljen v molitev ter imel desno lice s prazno očesno votlino k njemu obrneno. Videl se mu je kot nekak kameniti kip, radi česar se jo začutil povsem zapuščenega. Na to je obrnil svoje oči na svetnico, kakor pri njej iskajoč pomoči. Takrat je videl razločno, da je njeno lice žarelo od vročine; dà, celo zarudelo je radi njegovega hudovoljnega srca.

Na to je vstal ter stopil k stari klopi. Noge so se majale pod njim radi dolge hoje, roke se mu tresle in rana ga je hudo skelela. Obraz je skrnil v klobuk ter tako vstrajal brez molitve, dokler mu ni narasla podobna bolečina v vtripajočih prsih.

Konečno tega ni mogel dalje prenašati; srce mu je hotelo počiti. Poskočivši naprej, objame najbližnji kameniti steber, pritisne glavo k njemu ter zavpije: „Majka! moja majka!“ tako glasno, da je kar odmevalo po cerkvi.

„To ne spada sem, moj dragi sinko. Ti si sedaj v svetišču božjem. Obnašaj se spoštljivo,“ reče župnik, stopi k Pavleku, ga objame in poboža, ter ga hoče odpeljati. Ta pa se nagloma obrne s stisneno pestjo proti njemu. Predno pa je vtegnil prišleca zadeti, omahne nazaj, pade staremu možu k nogam ter stisne stokaje svoj obraz med njegova kolena.

„Saule, Saule! Exuat te Dominus veterem hominem cum actibus suis (Savel, sleci starega človeka ter obleči novega)!“ zakliče župnik poluglasno kakor pred sedmimi leti, dvigne ga kvišku ter ga odpelje.

Večerno solnce, ki je sijalo z rudečim žarom skozi okno na veliki oltar, je popolnoma zašlo. Bledo in ljubeznivo, kakor poprej, je zrla podoba Marije raz oltarja in sivkast mrak se je jel razpenjati po cerkvi.

Zunaj, na stopnjicah sedeč, je moral Pavel zameniti svoje opanke z meščanskimi čevlji in na večerno molitev v samostan je šel že v novem obuvalu z visokimi podjetniki.

Drugega dné zarano — samostanski učenci so ravnokar prišli od jutranje molitve iz cerkve — odpravljal se je oče Bazil nazaj na dom in Pavlek je stal zaspan pred njim v govornici, z zabuhlim obrazom od dolgega jokanja po noči.

„Tvoj oče in tvoja mati te zapustita, toda Gospod te sprejme v svoje varstvo,“ reče mu stari mož k

slovesu, položivši svojo veliko, kruljevo roko k blagoslovu na Pavlekovo teme in to pot je žejno Pavlekovo srce posrkalo poželjivo ta izrek svetega pisma.

Kakega naročila na svoje v ostrogu ni dal župniku na pot in poslednji se je tudi čuval, ga na to spomniti . . .

Vnetje rane na roki je privezalo novega samostanskega učenca za več dnij na postelj. Oče gvardijan je marljivo zahajal v njegovo mračno celico, a ko je videl, da se je k Pavlekovi vročnici pridružilo še domotožje, pripelje mu v prvi priliki novega gosta. To je bil Tomaž Bosdari, zaderski rojak, stričnik hvarskega škofa. Bival je le mimogrede kot gost v samostanu v Sinju. Poprej je obiskoval škofijsko šolo v Zadru ter je imel sedaj, radi prezidavanja šole, počitnice.

Pavleku se je zdel kot otrok iz boljšega sveta, ko se je vsedel poleg njegove postelje, vzel njegovo vročo roko, polno žuljev, v svojo mehko desnico, pripognil svoj prijazni obraz z zalimi očmi globoko doli k zglavju, da bi Pavleka bolje videl v lice, ko se je ta premetaval semtertje na postelji od bolečine in nepotrpežljivosti.

Kaj pristrčno se je razgovarjal z revnim, kmečkim dečkom ter mu ponosno pripovedoval, da hoče postati dominikanec.

„Belo oblačilo, belo srce — belo življenje!“

„Oh — kako zamore biti vse življenje belo?“ reče bolnik zamolklo in dvomljivo k tej mešanici meniške vneme in dečkove samohvale. Tovariš pa mu stisne desnico.

„Ono bo belo kakor sneg, predno pade z neba, ako imamo naše predpodobe zmerom pred očmi,“ odgovori jasen glas s prepričevalnim glasom. „Kdo izmed nas, — ti — jaz — mi vsi — si ne bi želeli postati svetniki ter biti slavljani od potomcev?“

„Ako ne morem biti takšen, kakor Izveličar sam, hočem ostati človek,“ odvrne Pavel z okornim jezikom, obrne se proti steni ter zaspi.

Tomaž Bosdari je stal še za minuto kakor priraščen na mestu; na to pa je dvignil roko ter napravil križ.

„Apage! — proč!“ reče urno, sklone se čez nepremično ležečega bolnika, posluša njegovo urno dihanje ter ga znovič prime za roko.

„A vendar me tako vleče k tebi,“ zašepeta.

* * *

Rana je bila ozdravljena, Tomaž Bosdari je odpoval.

„K tvoji samostanski obljudi pridem tako gotovo, kakor k oni svojega stričnika,“ je obljubil Pavleku.

Njega pa je glodalo domotožje čimdalje huje, to je napravilo tudi njegovo srce mehkejše in povoljnije in to so znali obrniti v svoj prid pobožni sinovi serafinskega očeta Frančiška.

S potrpežljivo roko in z energično razsodnostjo so se poprijeli uprav tega domotožja.

Njegovo notranje bitje so razkopali s krepkimi sunki lopate svoje zgovornosti ter z otiko celourne molitve. Grude so gladili in rahljali z brano pouka. Koničasto kamenje so izpulili, škodljive črve pa izvlekli v spovednici na beli dan ter jih morili z postom in pokoro.

Na to so obsejali obdelano njivo s skrivnostipolno setvijo. Kakšno cvetje, kakšen sad so obetali; kako so znali slikati blaženstvo onih tam gori, ki se Bogu posvetijo; s kakšnimi glasovi so peli hvalo trem duhovskim čednostim: ubožtvu, pokorščini in najodličnejši med njimi: devištvu!

Predno je preteklo leto, je že pognal v Pavlekovem srcu, ki je tako vroče koprnelo po nadomestku poprejšnje izgube, verski skrivnostni uk bohotne mladike. V misli

Savla, ki bi imel postati Pavel, so se rojile postave svetnikov in mučnikov, v plavi in bagreni obleki, bivajočih v nebeškem Sijonu, v visoko pozidanem mestu. Kar zgrozil se je radi številnih čudežev in znamenj ter se vdal vnetemu bogočastju serafinskega očeta Frančiška.

Bila je to doba v življenju mladeniča, do gotovo mere slična z burno dōbo posvetno izšolanih mladeničev, a vendar zeló različna od one, dōba jutranjega mraka, čegar megla zagrinja čiste višave duha. Ne vé se še, kakšen dan nastane iz tega jutra, ali bo tih, ali vetroven, ali topel in svetel od solčnih žarkov, ali pa mračen in meglen.

Zeló počasi se je privadil Pavlek na obširno samostansko zidovje, na spalnico in njena tesna ležišča, katerih ni ločila stena drugo od druge in pod čijih robotimi rjuhami niso hruščale suhe koruzine šupine. Še težje se je privadil na pedantičen red in neprestani nadzor ter vzgojo višjih in na izvršbo strogega samozatajevanja. Na to pa je nastal velik prevrat v vsem njegovem bitju. Zdelo se mu je, da je umrl njegov stari, puntarski jaz, izpod mrliškega prta pa se je prikazalo nove bitje ter obetalo veličastno vstajenje.

Tako se je izrazil gvardijan k Pavlekovim učiteljem s posebno zadovoljnostjo.

Toda enkrat je vendar prišla divja svobodna nprav s samostansko obljubo navskriž.

To se je pripetilo v drugem šolskem letu, ko je Ilija Bosdari, Tomažev brezskrben stričnik, ob času počitka jel peti na samostanskem vrtu z visokim glasom ono nepozabljivo, otožno pesem o umrlem učencu.

Ko je Pavel začul te nesrečne glasove, zdirjal je mimo patra nadzornika z vrta v prazno učilnico ter telednil ob trdo steno tako, da je dobil bulo na čelo.

Mladi nadzornik, ki je nosil toplo srce do mladih gojencev v svojih prsah, je zatisnil jedno oko ter ga

samo nekoliko pokaral, ko je prišel strastnež ves bled nazaj. Pavel pa si je sam naložil pokoro, katere izvršitev te je spominjala vedenja indijskih fakirjev. V skrbno upodobljen kalup izpraševanja vesti je spravil s silo toliko pretiranosti, kolikor je le mogel.

To pa mu je dalo prvi povod k preiskovanju tega kalupa in k oživiljenju teh črk, ki so le mrtvo blago — zakon brez tvorilne moči. V tem smislu je napravil še nekoliko korakov naprej.

Skrivoma se je lotil še drugih težavnih problemov (vprašanj) ter si lomil glavo nad njimi tako dolgo, da je postal že ves zbeگان. Nenavadno dolgo se je vkvarjal s poglavjem o smrtnih grehah. Zlasti si je lomil glavo nad tem, čemu med tem številom smrtnih grehov ni najti tudi onega, katerega je on po nagonu svoje vesti smatral za največjega, namreč: laži.

To vprašanje ga je toliko mučilo, da jo je po dolgi borbi sam s seboj razkril neko soboto spovedniku, ko je poslednji izmed vsega krdela pokleknil k spovednici.

„Laž je mati vseh grehov, moj sin,“ je dobil kratek odgovor.

Spustiti se radi tega odgovora v učeni prepir (polemiko), za to je bil dokaj preboječ. To priprosto pojasnilo pa ga je še bolj zaglobilo v to preiskovanje, namesto da bi mu pomagalo iz njega, dasiravno se je zloba sovraštva proti svoji usodi ugreznila vanj in se utopila v njem.

* * *

Leta študij in poskušno leto v samostanu se je nagibalo proti koncu. Mladenič mora svojo zvezo z Bogom in cerkvijo skleniti ter nalogi svojega življenja jasno in čvrsto zreti v oči. Bližal se je čas, ko bi imel Pavel napraviti obljubo.

Mesta Sinj ves ta dolgi čas ni zapustil, niti videl katerega od svojih domačih. Kot nekaka zala, otožna

pripovedka, je ležala njegova mladost in ž njo združena razbrzdana prostost za njim. Pa tudi ničesar neposrednega ni slišal od svoje matere in sestre. Ribiči na ostrogu niso znali ne čitati niti pisati; pisma očeta Bazila pa so tudi dohajala v dolgih presledkih. Sedaj je preteklo že več nego jedno leto, kar je prejel poslednje pismo. Po župniku je izvedel Pavel o nagli očetovi smrti, ki je pobrala ob enem tudi Jurija Živkoviča na razburkanem morju med Boko Kotorsko in Budvo. Dalje je izvedel, da tudi dva njegova brata spavata na dnu tihega morja poslednje spanje, da ostali še neprestano jadrajo po morju ter da mati in sestra bivata sedaj v Saloni pri bratu Stojanu, vinogradniku.

Čudno je, kako plitki so bili vtisi, ki so jih te rodbinske novice zapustile v Pavlekovi duši. Ni se tudi vznemirjal radi tega, da vso poskusno leto ni dobil kake vrstice od doma. Staremu župniku je delalo pisanje čimdalje več težave, narekovati pisma pa tudi ni hotel.

„Neposredno mora govoriti srce duhovnega očeta sinu na srce,“ imel je navado reči ter je rajše molčal dokler ni prišla posebno važna zadeva. Ta se je končno ponudila.

Bil je vroč dan, prvi dan meseca avgusta, ko je Duma Slavora, ki se je grela pred hišo na solncu, nepričakovano zagledala rejenega dušnega pastirja prijezditi na osliču po prašni cesti.

Že od daleč ji je migal z roko in ko je dospel bližje, je vdova spoznala, kako je njegovo staro obličje, ki je postalo majhno in belih las, žarelo od veselja.

„Bogu na čast — mir bodi s teboj, Duma Slavora!“ zakliče, ko previdno tipaje okrog sebe stopi z osla, ker ni bilo nikogar, ki bi mu pomagal. „Pismo nesem od našega sina, našega ljubljenca!“

„Oh, oh — ali je že menih? Kako dolgo še bo, da postane gvardijan, gospodine, moj oče?“ vpraša priprosta ženica v vdovski obleki.

„O sancta simplicitas (o sveta priprostost)!“ odvrne oče Bazil ter stopi za šepajočo v senco za hišo. Tam ju nihče ni motil, kajti Stojan in Milica sta obrezovala s krivimi noži v vinogradu trte.

Sedeč na vročem kamnu, se je okrepčal stari mož s požirkom kislega kozjega mleka. Potem izvleče včeraj došlo pismo z leseno tobačnico vred iz suknje, razgrne pôlo na kolenih ter čita vsebino oprezno in svečano, ker jo je moral prevajati poslušalki na hrvatski jezik.

Pismo je bilo latinsko. Velika pisava, kratki stavki, slikoviti izrazi navzlic tesnoti. Po nekje se je glasilo celó drastično, kakor neposredna, ustmena govorica. Brez ozira na to pa je on, ki je znal čitati med vrstami, zasledil v njem s težavo potlačeno otožnost ter potrto skrb, češ, da tega resnega koraka ni dovolj vreden. Posebno razločno pa je odseval iz njega obzir na višjega cenzorja. Ta „resen korak“, slavnost samostanske obljube, se ne bo vršila, kakor je navada, na bližnjo kvaterno soboto, marveč radi izvanrednega papeževega pisma že na god Marije snežnice, dné 5. avgusta, ker hvarski škof nujno želi: biti na samostanski obljubi svojega stričnika kot gost navzoč.

„Na god Marije snežnice napravi nas osem bratov samostansko obljubo,“ je čital župnik počasi. „O moj oče! to je dan trepeta in zveličavnega blagra ob enem. Božja vsemogočnost hoče sprejeti iskrenost mojega srca, resnico mojega sklepa. O, moj oče, vi ste blagoslovili moj vstop. Razprostrite tudi čez izstop iz uka, dné 5. avgusta, svoje častitljive in ljubeznive roke. Prosite za me!“

„In moja priprošnja? Kaj piše o meni?“ vpraša mati vmes.

Župnik pregleda pismo ter vzame ščepec duhana. Nobene besede za mater ne najde v vsem pismu.

„Njegove misli so tam, kjer jedino morajo biti — pri Bogu,“ odvrne resno.

Ona molči, položi roko na čelo ter stresa osivelo glavo, dokler ni bilo pismo prebrano. Na to prime ter poljubi rob župnikove suknje.

„Jaz hočem potovati tje gori, kjer je on,“ reče, „ter ga tega dne počastiti.“ Umolkne za trenotek ter ponižno dostavi: „Oprostite mi, da to omenjam, gospodine moj oče: jaz sem ga rodila“.

XIII.

„Oh, prosim vas, pustite mi tudi nekoliko videti! Samo enkrat pustite mi pogledati, prosim vas!“

Tako je prosila revna ženica nevtrujeno, s slabim, jokajočim glasom, a povsem zamán. Nihče ni imel časa in volje uslišati jo. Bržkone je tudi nihče ni razumil, ker so k sklepu velike svečanosti pri velikem oltarju doneli po samostanski cerkvi mogočni glasovi orgelj.

Te Deum laudamus!
Te Dominum confitemur!
(Tebe Bog vsi hvalimo!
Kot Gospoda te častimo!)

Čisto in zvoneče je pel kor samostanskih učencev. Številni glasovi so se zlili v jeden sam ukajoč glas. Kot nekaka nebeška pesem je donelo petje po dolgi cerkvi ter odmevalo nežno v stranske ladije.

Vsi so pokleknili. Samo revna, pohabljena Duma Slavora ni mogla poklekniti, niti se ganiti. Zapuščena in neznajoča si pomagati, je tičala v gosti gneči molečega ljudstva, ki je privrelo semkaj od blizu in daleč. Naslonjena ob kameniti steber je stala, svojo bergljo krčevito v rokah držeča, iz bojazni, da je ne bi izgubila. Venci iz mirte so bili oviti okolo stebra in slično snežnikom so brlela bela cvetna peresa in prašne

niti iz črno-zelenega lepenja navzdol na sivo glavo, katere pergamentno obličje je obdajala vdovska čepica.

Bil je danes zares praznik Marije snežnice, kajti po mili deževni noči je zacvetela mirta v deželi vdrugič.

Mirta je služila v okrasje vse cerkve, v družbi s svojo čisto sestrico, belo lilijo, čije šopki, vsajeni v cvetličnike na oltarju, so razširjali svojo vonjavo proti bizantinski Madoni, čije milo obličje se je komaj videlo iz mirtovih vencev.

„Oh, pustite me vsaj enkrat pogledati k oltarju, prosim vas tisočkrat,“ ponovi Duma Slavora.

Solze so ji visele na trepalnicah. S poslednjo močjo se je držala po koncu. Mešanica vonjave lilij, kadila in človeške sape okrog nje, jo je pripravljala ob zavest. Njena otroka, v čijih spremstvu je bila prišla, sta jo izgubila.

Kajpada, Stojanovo zagorelo lice je zagledala tam na desno med drugimi obrazi — toda Milica?

Ko bi bila samo videla, kako blizo je bila ona. Komaj pet korakov pred njo, za oglom stebra, je stala mična, trinajstletna stvarica, v prižasti obleki, v sosedščini tujega dečka iz Sinja. V tega se je ozirala s svojimi temno-sivimi očmi, ki so pri najmanjši razdražbi postale ogljeno-črne. Z očitnim veseljem je stala poleg dečka, uprav za to, ker je bil dečko, a ne kaka dolgočasna deklica. Da, še naslonila se je nanj, da mu je jelo postajati vroče pod prazniško srajco in prižasto izšitim telovnikom.

Konečno se je Stojanu posrečilo, napraviti si tir k svoji materi, ne da bi obrnil preveč pozornosti ná-se, uprav ob času, ko je znovič ponavljala svojo prošnjo gluhim ušesom.

Ne rekši besedice, se on pripogne ter vzdigne s svojimi krepkimi rokami, ne zmeneč se za strmečo in z glavami majajočo množico, svojo staro mater, uprav tako, kakor je ona njega kot otroka držala in nosila.

Ona je stiskala svojo bergljo k sebi, ovila svojo drugo roko okrog sinovega vratu ter zrla s kálnimi očmi proti velikemu oltarju, ki je bil tako obdan z dimom od kadila, da so se goreče sveče le kot goreče točke svetile skozi njega. Pri tem pa je glasno jokala, da so oni, ki so stali in klečali naokrog, gledali ju z nagrbnančenim čelom.

Stojan se skloni k jednemu svojih sosedov.

„To je moja mati. Ona ima pri oltarju sina med onimi, ki so napravili obljubo. Sedem let se že nismo videli,“ reče tiho.

Ta novica je šla isto tako tiho od ust do ust.

„Mati — mati!“

„Koga išče tam?“

„Jednega novinca pri oltarju.“

„In ta, ki jo drži — ali je tudi njeni sin?“

„Da, da, on mi je to povedal.“

„Glejte le, kako jo drži na svojih rokah, ta dobri, skrbni sin!“

„Ej, napravite ji vendar prostor! Jug, Vladet, stopita na stran in tudi ti, Janja, odmakni se nekoliko!“

Nejevolja se je spremenila v iskreno sočutje. Ne moteč pobožnosti, si je vsak po svoji moči prizadeval, kdo bo napravil materi in dobremu sinu več prostora. Konečno sta stala oba, sicer daleč, vsekako pa oltarju nasproti, v srednji ladiji tako ugodno, kolikor je bilo le mogoče v gneči.

Stojan še vendar ni bil pomirjen.

„Sestrice ni več tukaj, naše Milice,“ zašepeta ter se jame s skrbi polnim pogledom ozirati po cerkvi med tem ko je mati, ki je bila otroka v tem hipu povsem pozabila, zrla le pred oltar.

„Jaz vem, videla sem jo, vašo Milico; ne bodita si v skrbeh, jaz jo pripeljem,“ ju je zagotavljala stara devica, katero so poprej imenovali Janjo. Mahoma se je napotila med gnečo ter prišla z Milico iz nje. Očividno

ji je napravila šepetaje tudi ostro pridigo, kajti oni, katerega je zapeljevala, je bil njen lastni brat.

Na to je vzela Milico, poleg Stojana vstrajajočo, v svoje posebno varstvo in sedaj ničesar pozemeljskega ni motilo več pobožnosti ter bolestne materine sreče.

Zgoraj pri velikem oltarju, v skrivnostnem zavoju megle od kadila, so tekali dečaki strežaji v rudečih haljah semtertje ter mahali s kadilnicami na svetlih verižicah, ali pa držali v rokah prižgane sveče. Tu si videl frančiškanske kute, štole iz sršečega srebrnega brokata ter štole iz belega atlasa z izrazovitim visokim vezilom in zlatimi naložki. Novinci so klečali v vrsti pred svojim mojstrom, v čegar roke so položili svojo samostansko obljubo. Osem globoko priklonjenih mladih glav, druga poleg druge, s polnimi venci iz las okrog belo se leskečih tonzur, z lesenimi opankami na bosih nogah. Kute iz raševine, prepasane z vrvjo okrog ledij, so zgubane visele na njih. Vsak posamezen od teh mladeničev je bil kakor zamaknjen v molitev. Poglavar samostanov z belimi brkami poleg njih je obračal poglede vseh na-sé. Na strani oltarja je sedela na svojih sedežih duhovščina brez posla. Povsem spredaj je sedel častni gost, radi katerega se je razcvelo toliko gizdavosti: hvarski škof, čegar mlajši stričnik je bil tudi med onimi osmimi, ki so danes napravili obljubo. Poleg strica je stal starejši stričnik, ki se je imenoval poprej Tomaž Bosdari, sedaj pa oče Markolin, spoznovalec. V svoji beli dominikanski obleki, belolas in plavook, je izgledal tako mično kot nekak angel izpod čopiča slikarja fra Angelika.

„In te, Domine, speravi; non confundar in aeternum.“

„V te, o Gospod, sem zaupal in vekomaj ne bom osramoten!“ je zapel zbor učencev, na to se je končala vzvišana zahvalna pesem s trikratnim „Amen“ in z

odpevom. Zopet je zažvenkljal lični zvonček in znovič se je dim kadilnic jel dvigati nakvišku.

„Oremus (molimo)!“ reče duhovnik pri oltarju ter dvigne svojo knjigo.

Vsa množica v cerkvi poklekne na kolena. Tudi sin s svojo materjo na rokah se okorno pripogne, ne da bi pustil mater od sebe.

„Ali ga vidiš? Ali si ga spoznal?“ vpraša ga mati urno, ko se s težavo zopet zravnava, s kapljicami znoja na čelu in nosu. Njen silen trepet je prešinjal vso njegovo telo.

„Nisem ga še našel. Potrpite, mati, da ga poiščem.“

Ona skloni glavo nekoliko nazaj proti njegovi rami, da je mogel bolje opazovati, zapre svoje oči, pred katerimi se ji je od lučij in zlata vse križalo ter moli svoje najvnetejše molitve k Bogu za svojega ljubljenca in Benjamina, katerega po sedmih dolgih letih ločitve celó njeno materino oko ne more zopet najti.

Okrog stoječi napravijo nakrat obema ozko ulico in z Milico na strani nese dobri sin svojo mater tesno k stopnjicam in ograji, obdajajoči veliki oltar. Tam so mladi menihi poljubovali drug za drugim noge križanega Izveličarja, v znamenje, da se smatrajo le za ponižne hlapce svojega božjega Gospoda in Izveličarja.

„Oh, Stojan, moj sin! Oh, povej mi vendar, kateri je?“

Hotela je šepetati, toda govorila je glasno vsled strahu, da njen otrok, kakor od vsega sveta od nje ločen, ki kleči tam pri oltarju, utegne od ondot oditi, ne da bi le enkrat obrnil k njej svojega milega obličja.

„Mati! Tiho — tiho — radi Kristusa!“ šepeta Stojan prestrašen ter pomignivši Milici, beži ž njo nazaj, kajti hvarski škof se je na svojem sedežu najpoprej pripognil, na to se na pol dvignil ter opazoval malo tolpico, ki se je od vseh drugih razlikovala, s svojimi živahnimi očmi. Kako prijazne in dobre so bile

te oči, tega Stojan ni videl. Videl je le, da je škof umaknil od njega svoj pogled ter se ozrl na vrsto mladih menihov. Na onem, ki je bil med njimi najvišje zraščan, pa je obstal.

„Mati — že vem,“ začne Stojan. V tem hipu pa se je dvignilo vso krdelo posvečenih mladeničev s tál ter drugače stopilo v vrsto, tako da Stojan komaj najdenega zopet izgubi. Na to odidejo vsi, ne da bi kateri dvignil, ali obrnil svoj obraz, skozi železna vrata, na desno stran oltarja, spremljani od vonjave kadila in dečkov, nosečih sveče.

Za poslednjim od redovnikov, ki je sledil za mladimi brati, se železna vrata, navzlic svoji teži, zopet zapró. Duhovnik podeli vernikom, ki so se jeli že razhajati, izpred oltarja blagoslov.

„I—i—i—te ; mi—i is— sa e—st!“ zadoni k sklepu po cerkvi. Slavnost je bila končana, cerkev se je mahoma praznila.

Mladi akolit in jeden dijakon sta še s štolo okrog vratu spoštljivo, toda nestrpljivo čakala. Bila sta odločena škofu za spremljevalca v samostan, toda ta je odlašal neprilično dolgo. Vsaj tako se je zdelo pobožnima dušama.

Škof je bil odšel izpred oltarja navzdol po cerkvi. Iskal je onega visoko vzraslega moža iz ostroga, z ljubkim, zalo opravljenim dekletom ter s pohabljeno materjo, ki je jokala ter stegala sklenjene roke proti oltarju, ko so ravnokar posvečeni menihi odšli skozi vrata. Ako ti ne stojé z redovnikom Pavlom v tesni zvezi, pa ga ne vara samo njegovo bistro oko, marveč tudi njegov talent. Redovnik Pavel mora biti njih sorodnik.

Kaj rad bi bil revnim ljudem pomagal, kajti bil je zelo usmiljenega srca. Toda onih, katere je iskal, ni našel in tudi akolit, katerega je poslal skozi glavna vrata, prišel je brez njih nazaj.

Obžaloval je, da se mu blagi namen ni posrečil; na to se je urno podal v samostan. Provincial samostanov je po dovršenem opravilu takoj odpotoval; svoj ogled je bil že včeraj končal, vrhu tega pa je moral obiskati še tri samostane v deželi.

Med tem ko se je škof trudil z iskanjem, je sedel Stojan z materjo in sestrico v neki skromni, na pol turški gostilni v stranski ulici ter mirno ji prigovarjajé, silil revno mater, ki je še vedno ihtela, naj vzame kako okrepčilo.

„Morate jesti; vsaj poskusite,“ ji je rekel kakih dvajsetkrat ter ji potrpežljivo nudil hrano na žlici.

„Oh, oh, oh! Kako naj jém! Moj otrok, moj jedini sin, moj Pavlek!“ Več ni mogla izreči.

„On ni vaš jedini, mati. Sem še jaz tukaj in še trije drugi so razum njega na svetu, mati.“

Stojan ji odstrani roko s predpasnikom vred izpred oči ter prime njene nasprotujoče prste s svojimi; mična Milica pa počene k njej. Na to je jela mati jesti; vzela je prvi grižljaj, pa se znovič razjokala ter storila konečno vse, kar sta zahtevala otroka.

„In niti videla ga nisem!“ izviije se ji tožba med jedjo iz prs.

„Toda videli ga boste gotovo, mati, povsem gotovo“, tolaži jo Stojan. „Glejte, tu imam svete bukve, katere nesem od častitega župnika iz Trogirja Pavleku za dar. Izročivši mi jih, dejal mi je: „Oddaj mu jih lastnoročno“. To tudi porečem vratarju. Nekoliko pozneje, po večernicah, pojdem v samostan ter potrkam. Upam, da me spusté notri, saj sem njegov brat.“

„Nu, tako hočeva iti s teboj, moj sin,“ reče Duma Slavora, odrine glinast lonec z grahom in vročo juho od sebe, ter položi sklenjene roke v krilo. „Moje oči so ga prve videle, ko se je rodil, one ga morajo tudi sedaj prve zagledati pred vašimi, ko je prerujen za nebeško kraljestvo. Mi gremo skupaj.“

„Dobro, mati. Vaša volja je danes tudi moja,“ odvrne Stojan in tako sta sedela oba poleg z mrežo zavarovanega okna gostilne, čije manj siromašni gostje so se mastili s koštrunovim mesom. Nista se razgovarjala med seboj, marveč samo čakala na glas zvana iz zvonika samostanske cerkve. Milica pa se je med tem igrala z domačo mačko tako svobodno, kakor bi bila doma.

„Bog bo dal, da ne umrjen, predno ga zopet vidim,“ reče mati.

Med tem se oglasi zvon, vabeč k večernicam.

XIV.

V tihi obednici v samostanu je bila miza pogrnjena za dve uri pozneje, nego navadno.

Tudi to je bilo odvisno od visokega gosta, bivšega sošolca redovnika gvardijana. Tudi v tem obziru je bil on „velik gospod“, ker si je domišljeval, da se morajo ljudje obračati po njegovih običajih in potrebah. Navajen je bil potovati zmerom z dvema strežajema ter je bil pravcat sovražnik prezgodnjih obedov. To je bilo očetu gvardijanu dobro znano in radi tega so tudi danes še le po večernicah zasedli k mizi, med tem ko so samostanki gojenci nadaljevali svoj pouk v sosednjem šolskem poslopju do zornic. Oni, ki so napravili obljubo, so danes sproveli čas v strogem postu in premišljevanju zgoraj v svojih celicah. Samo jeden izmed njih, redovnik Pavel, si je izprosil dovoljenje, da je smel po praznem vrtu semtertje hoditi ter tam premišljevati in čitati pobožno berilo.

Samostanska hrana je bila navzlic visokemu gostu nenavadno priprosta. Zeliščna juha, ribe in hrana iz jajec. Redovniki so pili vodo, pred škofom pa je stala steklenica priljubljenega vina. Predčitatelj je čital

jeden odstavek iz „Hoje za Kristom“, gvardijan je odmolil molitev in pričela se je zabava z zamolklimi glasovi. Razun škofa in njegovega stričnika ni bilo pri mizi tujih gostov.

Obednica je bila kaj priprosta in otožna. Stene so zakrivale veje cvetočih mirt, ki so stale na obeh straneh v plavih loncih. Skozi odprto okno, z vijoličkasto in zeleno pobarvanimi šipami, je dohajala vonjava iz vrta, na koncu katerega, uprav škofu naproti, je hodil redovnik Pavel semtertje s širokimi koraki. Postava mu ni bila, kakor je pri menihih navada, naprej upognena, marveč ravna, samo temno glavo z ostrimi potezami je imel pobešeno, v rokah pa je imel knjigo in rožni venec.

Tako urno je hodil semtertje po vrtu, da se je kar kuta gugala na njem in konec vrvi mahal po njenih gubah. Škof je zrl neprestano skozi okno ter opazoval šetajočega mladega redovnika, ki se je skrtil za lavorjev grm, pa se pravilno zopet prikazal, mereč z enako dolgimi koraki tesen prostor. Nakrat je obstal pri gredici, odložil knjigo in molek ter se obrnil k grmu svetlo-plave salvije. Oprezno je vzел jedno stebelce v roke ter pozorno ogledoval zali cvet. „Kaj mi praviš, plavi cvet? Na česa me spominjate, cvetlice?“ vpraša z zamolklim glasom.

Pa tudi škof pri mizi zastavi v tem času neko vprašanje gvardijanu.

„Kaj si sklenil zastran redovnika Pavla? Pozabil sem že, odpusti mi.“

„Jaz nameravam ga jutri odposlati gori v gorovje h frančiškanom v Strnico ob meji.“

Škof položi drugi, na olju pečen kos ribe na krožnik ter še precejšno porcijo salate zraven, na vrh pa izžme polovico limone. Kot zdrav človek je jedel z veliko slastjo, da, zdravje mu je kar odsevalo z milega obraza, široke prsi so mu ugodno dihale. Že več stoletij

niso smeli Bosdari biti kaj drugega, nego je bil on in njegova stričnika.

Ko je ribo povžil, zrl je zopet venkaj na vrt. Redovnik Pavel je stal zopet premišljajoč pri cvetličji gredici. „Ta mora priti na božji vrt kot vrtnar,“ misli si škof sam pri sebi. Na to reče k gvardijanu: Redovnik Pavel me najbolj zanima izmed vseh drugih. Dajte mi še kaj več slišati o njem. Kakšnega duha je?“

„Finega duha je, vaša prezvišena milost,“ omeni nek glas na spodnjem koncu mize. Redovnik Markolin pa takoj obrne svojo rumenkasto glavo ter reče:

„Nikakor! Oprosti, dragi brat, da popravim. To ni nikak fini duh, marveč strastnež, dragi stric. To trdim, dasiravno ga imam rad kot prijatelja.“

„Prav si povedal, Markolin,“ odvrne gvardijan, toda iz pogleda si mu bral očitanje, ker sta si dva mlajša redovnika drznila se zoper pravila pred njim oglasiti. „Dà, vaša milost, on je kaj vročekrvne nravi; vsekako pa sprejemlje večne resnice s pravo skušenostjo, da jih potem s Petrovo gorečnostjo dá zopet od sebe. On dobble polagoma v globino, dokler ne naleti na ognjeno jedro; potem pa izbruhne kvišku plamen, ki smodi in oživlja zaporedoma. Z božjo pomočjo je močno napredoval, zlasti v poslednjem času.“

Škof se nasmeji, potegne iz kupice par požirkov ter jo dvigne proti solncu in pase svoje oči na rujnem vinu, premikajočem se semtertje v čaši.

„Torej obilno obetajoč. Kaj krepko orodje!“ odvrne. „In njegov rod?“

„Je najnižji. On je sin ribiča iz obale sedmerih gradov.“

„To je izvrsten rod. Kaj veš o njegovem prejšnjem življenju, o njegovi rodbini?“

„Zeló malo, vaša milost. Župnik iz Trogirja, Bazilij Smihija se imenuje, ga je pripeljal k nam ter pripovedoval o nerazsodnem očetu in o materi, ki je v svoji

pobožnosti, po čudovitem ozdravljenju, svojega sina kot šestletnega dečka —“

„Samostanu posvetila,“ seže mu škof v besedo in njegovo obličje, na katerem ni bilo dosti mesa, temno zarudi; kot zrcalo jasne oči mu pri tem zabliskajo. „V teoriji sem odločen nasprotnik takih zaobljub,“ reče. „Prepovedati jih je treba! Prirojena gorečnost — prosta volitev. Le ničesar prisiljenega za sveti poklic.“

„Vsemogočni je to mladiko na deblu svoje cerkve očitno blagoslovil, vaša milost,“ odvrne gvardijan, ki je skrivoma grajal to prosto stališče cerkvenih poglavarjev. Radi mlajših samostanskih bratov pa na pol svareče, na pol proseče pogleda škofa. Škof ga je takoj razumil ter si zamašil ustnice z robcem; potem je nameraval napeljati govornico na drugi predmet. Gvardijan pa se brez škode za svoj svareč pogled, sklone še enkrat k njemu.

„Danes večer pošljem redovnika Pavla k vaši milosti s pijačo v spalnico,“ reče z zamolklim glasom ter napije svojima gostoma iz vrča z vodo. „Bolj čudovitega življenja mi še nihče ni opisal, odkar sem tukaj v Sinju. Izliv vneto se borečega —“

„Častitljivi oče, ljudje čakajo zunaj, ki želé govoriti z redovnikom Pavlom. Vratar me je sem poslal,“ reče brat postrežnik gvardijanu na uho, ki je neopažen vstopil.

„To nasprotuje pravilom današnjega dneva, Emil,“ odvrne isto tako tiho gvardijan. „Naroči ljudem, naj se jutri vrnejo ter določi jim običajno uro med poldnevno malco in večernicami, moj sin.“

Gost postane pozoren. Njegov posluh je bil tenek.

„Častitljivi oče, ženska je šepava ter ima otroka s seboj,“ nadaljuje postrežnik. „Jutri zarano morajo od tod nazaj v Salono. Do trgatve že ni več daleč, je dejal mož, redovnika Pavla lastni brat.“

„Nerad jim odrečem,“ začne gvardijan. Med tem pa jima poseže škof živahno v govorico.

„Dragi prijatelj, ne odrekaj; napravi izjemo. Jaz ti podelim oproščenje, ker imam za to potrebno oblast. Izpred oltarja sem videl to trojico; ti si bil s hrbtom obrnen proti njej. Bil je to najganljivejši vzgled sinovske ljubezni in materine tesnobe. Mar nam nista mati in sin najsvetejša pojma? Tesnoba in bolečina božje Matere ter božjega Sina neizcrpljiva ljubezen! Privošči mi veselje; jaz sam hočem reveže pripeljati.“

Predno je vtegnil samostanski provincial ugovarjati, je visoki gost že vstal raz svojega sedeža ter pomignivši z roko tovarišem pri mizi, naj se ne dadó motiti, odšel iz sobe.

„Ne boj se, moja hči, jaz ga pošljem k tebi,“ reče škof.

V resnici, Duma Slavora ni vedela, kaj se godi ž njo, ko je prevzvišeni v šumeči svilnati obleki, s križem na prsih in z belo-višnjevkastim prepasom prijel jo za žuljevo roko s svojimi mehкими prsti, na jednom izmed katerih se je bliščal širok zlati prstan ter jo tako poln vljudnosti peljal v govorilnico. Tam jim je zastavil par vprašanj z ono prisrčno dobroto, s katero se je odlikoval pred svojim ljudstvom. Toda revna ribičeva žena se je v svoji zbežanosti tresla in jecljala, da bi se je bil kamen usmilit in nihče je ni mogel razumeti. Blagohotni škof je moral nehati jo izpraševati. Stojan je odgovarjal z rahlim glasom, vsekako pa ne brez pomude, samo Milica ni bila prav nič prevzeta. Ko se škof sklone k njej, ter jo očetovski prime za roko, nagne se ona brez vsake bojazni proti njegovi svilnati obleki, dotakne se z roko njegove mehke roke ter se pri tem smehlja tako ljubko, kakor da ne zna nič boljšega.

Na to odrine škof prisrčno dete rahlo nazaj, se vsem prijazno prikloni ter jih pusti same, med tem pa

„Vprašaj Rada, brat! Že znam vezti tkanino za hostije, z zlatom in volno tkati, pa tudi čitam že tiskano.“

„Kedaj si bila pri sv. birmi?“

„Ne še, brat. Škof le odlaša in odlaša in dokler nisem birmana, ne smem plesati kolo, pravijo mati.“

„Ne zameri ji, moj častitljivi sin,“ opravičuje jo mati. „Ona je vesele nravi in lahkih nog, naša Milica. Le poglej, kako majhine noge ima. Ona mora biti srečna.“

„Bolje je biti vrl,“ odvrne menih in namesto opazovati malo nogico, položi svojo desnico čvrsto na Milicino glavo, katere kodri so ji razmršeno viseli počelu ter bili pod kapo privezani h kiti na tilniku. Ona je vrtela glavo ter stresala kodre, kakor je bil Pavlek navajen delati med župnikovimi kolenami. Bratova roka pa je ostala tam, kamor jo je bil položil. „Poslušaj me, Milica, mala sestra,“ reče menih ter vbere z levico skupaj njene trakove; „k lahkim nogam se večkrat rado pridruži lahko srce. K temu moraš privezati zlato utež: molitev. Učite jo moliti, mati; urite jo v pobožnosti, kakor ste tudi mene urili. Po več let sem zoper to godrnjal in se upiral. Danes vas moram samo zahvaliti“.

„Oh, moje sveto dete! Ti se imaš svoji revni materi za kaj zahvaljevati? O ne, o ne — jaz moram zahvaliti tebe in Onega, ki biva med nami, s svojim sinom in z blaženo Devico vred.“ Po teh besedah sklene roke tako vneto, da se ji pokažejo beli sklepi (udje) pod velo kožo. „In ti si premagal ovire, da si konečno postal služabnik božji, ne pa junak.“

On dvigne roko ter zamahne ž njo po zraku. Plamen mu zažari v resnih očeh. „Srečen sem,“ reče. „Vsake vrste junaki se dobé na svetu!“

„Torej smeš nositi orožje?“ vpraša mati začudena in zopet se prikaže otožni smeh v kôtu njegovih ustnic.

„Dobra mati! Beseda zoper nejevero, bič zoper moje lastne, pozemeljske pregreške, molitev za-mé in za vse: to je orožje, katero nosim. In ti, moj brat? Ti me zreš od daleč ter molčiš?“

Stojan ki je bil ves prevzet radi tolike modrosti, se prekriža ter stopi bližje, tako okorno in spoštljivo, kakor bi pristopil k mizi Gospodovi ter prime rahlo podano roko, kakor bi bila nekaka krhka reč.

Na vprašanja po očetovi smrti, po bratih in Milošu Ublinu (nobeden ni znal, kje se je ta nahajal) je odgovarjal počasi in premišljeno, kakor kak šolski dečak, stoječ pred učiteljem. Na to je izvlekel župnikov dar izza pasa in ga izročil bratu s primernim opisom trpečega župnikovega stanja ter izrazil njegovo obžalovanje nad tem, da on tega slavnostnega dné ni mogel biti tu navzoč.

Knjižico, prastaro izdajo „Hoje za Kristom“ v pergament vezano, dvignil je obdarovanec k ustnicom ter jo poljubil. Ta poljub je prešinil materino srce kakor bodalo.

„Jaz hočem svojemu dragemu, duhovnemu očetu pisati, kakor hitro dobim časa za to tam gori v Strnici med jelkami,“ odvrne menih ter vstane, kajti napočil je že čas za večernice.

„Še nekaj mi leži na srcu, moj častiti brat,“ omeni Stojan, hoteč ga pridržati. „Prosim te, povej mi zastran tega pravo svoje mnenje. Pred štirimi dnevi sem sklenil kupčijo; radi té moram s teboj govoriti. Naš gostilničar v Saloni, tam ob cesti, ki drži v Splet, si je kupil gostilno in vinograd pri Sibeniku, njegovo lastnino pa sem jaz prevzel ter v gotovini izplačal, moj brat. Odslej bom torej jaz krčmar ob cesti v Splet. Ali vidiš, častitljivi, kaj napačnega v mojem ravnanju? Oprosti mi, da te v tem nadlegujem.“

„Vinograd rodi sveto kri in sveto pismo ga omenja s častjo; kaj bi torej bilo tu napačnega?“

odgovori vprašani. „Gostilna ob cesti mi je dobro znana; neka pobožna duša mi je tam veliko dobrega storila v dnevnu nadloge. Pazi samo, da pijančevanja in razbrzdanosti ne dopustiš pod svojo streho.“

„O gospod!“ zakliče Stojan, kakor sprebujen iz snù, „ti ne poznaš naše lovce in ribiče, kadar žejni domu pridejo in vojake iz Spleta ter iz trdnjave Klise, kadar se jim vname pri kupici srce k ljubezni!“

„Brat Stojan — jaz da jih ne bi poznal? jaz?“ In menih se sedaj prvič zares nasmeji, skoro tako, kakor v svoji mladosti. „Povej mi, čemu me kličeš gospoda?“

„Da — toda — častitljivi — gospodine,“ začne Stojan, a zopet se ga polasti kmečka zadrega, da temno zarudi ter umolkne.

„Čuvaj, kar je tvojega, ako se imenuješ krčmar ob cesti,“ reče menih resno ter obrne svoj pogled na Milico, katera radi pomanjkanja družega razvedrila drži svojo rokico sredi plesajočega prahu solčnih žarkov, prodirajočih skozi zamreženo okno. „Naša sestra mi je sedaj najbolj na srcu, kajti glej, da ona živi, sem jaz svetu odmril po dolgi bolezni ter sem postal to, kar vidiš na meni.“

Med tem zapoje zvon: trije slovesni glasovi ter urno žvenkljanje vmes. Brat vratar odpre vrata govorilnice, da izpusti dolgo se mudivše prišlece, toda redovnik Markolin, drugi gost v samostanu, ga odrine lahno na stran ter stopi v sobo, s seboj prinese v culici zlatorumenega grozdja iz samostanskega vrta za sorodnike svojega prijatelja, katero razdeli z milino med navzoče.

Na to je sledil kratek razstanek, stiskanje rok ter blagoslov. Oni, ki je zapustil svoje, ni bil več sin in brat, marveč samo svečeniški mladenič med duhovskimi tovariši.

„Moj božji pomaziljenec je svetejši nego oni,“ reče Duma Slavora ter položi svoj grozd Milici v roko, kajti srce jo je preveč bolelo, da bi mogla poživiti ustnice ž njim.

„Toda, drugi je zalši,“ odvrne Milica ter jame luščiti sladke jagode, med tem ko jih vratar spusti na prosto ter samostanski zvon z močnimi, urnimi glasovi vabi k večernicam.

„Kaj ponosen človek je. Všeč bi mi bilo, ko bi bil ostal moj sodrug, ne pa menih,“ omeni Stojan.

Na to se napotijo nazaj na svoje revno prenočišče, kjer je mati pozno v noč prebedela na ležišču ter si tiščala sklenjene roke na usta, da bi otroka ne čula njenega ihtenja in njene prošnje k Bogu:

„Pusti mi kmalu umreti — še danes mi pusti umreti, o nebeški gospodar, kajti on več ne bo moj otrok!“

XV.

V samostanu je vladala mrtva tišina. Zunaj so lesketale zvezde, in nočni veter, poživljevalno prevevajoč toplo ozračje, je šumel v vrhovih starih, samostanskih brestov in laških javorov ter pripogibal koničaste vrhove črnih cipres čez z mahom obraščene nagrobnike na majhinem pokopališču.

V škofovi spalnici, ki je bila ločena po dolgem hodniku od gvardijanove celice, je še gorela svetiljka in obe oknici sta bili široko odprti, da so ponočni metulji prileteli ogledovat svetlo luč in plahi netopirji urno švigali mimo. Skozi okno je puhtela vonjava lilij iz vrta; obilna rosa se je prelivala z jednega lista na drugega, v travi so čvrčali črički, iz temnega grmovja pa se je oglašalo zamolklo „tu-u! tu-ju!“ podhujke.

Bila je noč, v kateri se vse giblje ter v žilah stvarjenja vre vročnica, ker je poletna vročina prognala spanec.

Tudi škof ni mogel spati. Slekši se, je odposlal svojega strežaja počivat v sosedno sobo ter je sedel sedaj pri mizi v dolgi, beli ponočni obleki iz kodraste bolgarske tkanine, v rudečih opankah na bosih nogah ter svilnati kapici na temenu. Pred njim je ležala pôla papirja s širokim okrajcem in z velikimi črkami napisani odstavki na prvi strani pôle so imeli napis:

„Curriculum vitae Pauli, postulantis.“

Začetek latinskega spisa je obsegal šestnajsti verz šestindvajsetega psalma: „Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me: Dominus autem assumpsit me (zakaj moj oče in mati sta me zapustila, Gospod pa me je sprejel).“ In tako so se vrstili zaporedoma jeden verz psalma za drugim, tu pa tam samovoljno vzet iz celote ter uvrščen brez primere. Samo kake dve-, trikrat je bila oblika časa ali kak zaimek predrugačen. Sicer pa ni bilo ničesar drugega, nego prastara pesem iz dnevov kralja Davida, a vendar tako tesno se vjemajoča s pisateljevim bitjem in življenjem.

Škof je položil čelo na dlan, da mu je rokav široke ponočne obleke zdrknil nazaj na laket ter jel čitati iz početka šepetaje, potem pa poluglasno in čimdalje bolj živo:

Tek življenja Pavla zahtevalca.

Zakaj moj oče in moja mati sta me zapustila, Gospod
pa me je sprejel.

Bližajo se mi moji prijatelji in moji bližnjiki, pa obstojé.
In ljubijo me s svojimi ustmi, z jezikom pa se mi lažejo.

Iz globočine kličem k tebi, o Gospod: Gospod, sliši
moj glas.

Moji grehi so mi zrasli čez glavo, tlačijo me, kakor
težko brême.

Vse tvoje vode in valovi vodâ so se zagrnili čez me,
o Gospod.
Dim se vzdiguje od tvoje jeze, ogenj gori pred tvojim
obličjem, žerjavica se razprostira pred teboj.
Iz jednega brezna odmeva do drugega, kadar tvoj glas
šumi v vodopadih.

Zakaj po dnevu in ponoči leži tvojo roka težko na meni;
v svoji stiski sem se spreobrnil k tebi, ker me je
zbadalo trnje.

Zakaj obdalo me je bolečin brez števila in moji grehi
so me prevzeli, da ne vidim.

Več jih je, nego las na moji glavi in moje srce me je
zapustilo.

Čakal sem Gospoda in on se je sklonil k meni ter
začul mojo vneto prošnjo in izvlekel me je iz
brezna nadloge, iz blata in kaluže.

In postavil je mojo nogo na skalo ter vodil moje korake.
Blažen on, katerega izvoliš in sprejmeš, on bo stanoval
v tvojih preddvorih.

Hvali Gospoda moja duša in kar je v meni, poveljučuj
njegovo ime.

Ki je rešil tvoje življenje zatona, ki te je ovenčal z
milostjo in z velikim usmiljenjem!

Ljubim te, o Gospod, moja moč! Amen.

Škof dvigne kvišku glavo, globoko si oddahnavši,
jo sklone nazaj na tilnik, nasloni sklenjene roke pod
brado, svoje oči pa upre v strop. Tako sloneč premiš-
ljuje dolgo; jedna misel mu v sočutni duši podi drugo.

„Križev pot v štirinajstih postajah. Kakšna borba,
kakšna strast! Naskočil je svojo usodo kakor lev,
boril se z Bogom — odločen nalik pšeničnemu zrnu
med mlinska kamna za razmečkanje! Kdo ima pravico,

razun Večnega, človeško usodo v brstju zmečkati? Njegova usoda je bila tako zmečkana. In sedaj? Se-li dviga k resnici, ki nas proste stori, potem blagor mu! Toda zgoraj v Strnici ga vzgojé za sužnja črke — za slepo pokorščino. Potrebna je pokorščina, toda on, ki vidi! Mi moramo poosebljati: zatajevanje in težave se ne prilegajo vsakemu. Kaj hoče početi silen duh tam gori na meji med medvedi in volkovi? Zakaj koga drugega, razun divjih zverin, itak ni tam gori in celó on sam lahko postane divja zver. Iz silnega duha mora se izbrusiti fini duh. Rad bi ga imel doma pri sebi na otoku, pri frančiškanih na obrežju.“

Na to poseže po steklenici s pijačo — z zeló posladkorjeno vodo, pomešano s pomarančevim cvetom — jo brez odduška izpije ter zré vèn v temno noč.

Spodaj blizo tál se je kretala kresnica počasi po ograji iz lavorja. Nikjer ni mogla najti miru. Dolgo časa je blodila semtertje. Konečno se je vsedla na liljino perje na gredi pod škofovim oknom. Tu se je bliščala mirno dalje — zvezdica na zemlji.

Škof se nasmehlja, skloni se naprej ter se veseli žareče iskrice pod snežno-belo cvetico. „Nu, vidiš, mala lučica, dobro je biti tukaj,“ pomisli, na to pa reče glasno: „Tudi ti moraš biti presejan na lilijen vrt. Ti človeška vešča, ti silen duh! Ne, ne pojdeš na Strnico, kolikor zamorem jaz temu nasprotovati.“

Na to odpre spis redovnika Pavla vdručič ter ga prepisuje v svojo žepno knjižico. Potem vstane s stola — bil je še povsem veder — ter poseže po zvončku na stranski mizi, s katerim je hotel poklicati strežaja iz stranske sobe. Nakrat pa se premisli, vzame luč, odpre previdno vrata ter koraka, kakoršen je bil, v lahki obleki skozi hodnik.

Prišedši do vrat, potrka. Brez odloga pritisne kljuko ter prestopi nizek prag celice, ki je bila trdno zaprta vsakemu pišu dragocene nočne sape. Gvardijan

z robcem na glavi je ležal tu na trdi postelji, z zaprtimi majhnimi očmi, pa odprtimi ustmi ter močno hropel, vrhu tega je radi pomanjkanja zraka še piskal skozi nos.

Drugekrati bi se bil zali mož, čegar osebna prednost bila je med mnogimi drugimi tudi ljubkost, moral nasmijati pri pogledu na tu počivajočega samostanskega očeta. Toda nocoj mu ni bilo za smeh, ker mu je ležala druga resnobna stvar preveč na srcu.

Zato se je takoj dotaknil rame trdno spavajočega; ker se pa ta ni dal motiti, spreletela je nevolja njegov obraz. Na to postavi luč na okno ter potrese spavajočega nekoliko.

Gvardijan skoči nakrat po koncu ter si mane pred lučjo zaspane oči. Potem poseže po molku, ki je ležal za njim na borni vajšnici ter se nagonski odmakne leskeči postavi.

„Kdor tudi si —“, zajeclja z zaspano-težkim jezikom ter se prekriža.

„Dobro, prijatelj, ljubljeni, dobri prijatelj! Jaz sem, Ivo Bosdari!“ se oglasi znani glas.

Sedaj še le spozna prestrašen gvardijan škofa.

„Vsi sveti mučeniki: vaša milost! Kaj se je zgodilo?“ To rekši, poseže po odeji, katero je poprej radi vročine odložil ter se ž njo ovije. „Upam, da se vaša milost počutite dobro?“

„Popolnoma dobro, izvrstno. Nobene skrbi radi mene,“ zagotavlja škof, stopi hladnokrvno k zaprtemu oknu, jo odpre ter si pahlja z obema rokama nočno sapo v obraz. Na to porine jedini podnožnik k prijateljevemu ležišču, kateremu pomigne, naj ostane kjer je bil ter se vsede poleg njega.

„Moram te prositi za neko uslugo v zadevi, radi katere ne morem spati,“ reče ter zre z živahnim očesom zaspanega gvardijana. „Jutri bilo bi že prepozno, radi tega pridem k tebi po noči, brez pomisleka.“

Moja prošnja se tiče redovnika Pavla. Zares, zares! Ne pošlješ ga med Turke in hajduke na Strnico!“

Revni gvardijan se je boril na vso moč s spancem.

„Odločil sem ga bil za misijonarja na meji,“ odvrne počasi, boreč se z nepremagljivim zdehanjem.

„Prosim te: ali to smatraš za razsodnost?“ zakliče škof. „Kakor pest na oko se prilega on za Strnico! Ne, poslušaj me, dragi. Daj mi ga za spremljevalca; pusti mu, naj stopi v naš zavod h frančiškanom. Njegov „Curriculum“ je podvojil moje zanimanje zanj; celó prepisal sem si ga za svojo zbirko karakterističnih doneskov o stanju duhovske mladine naših dnij. Ako ti je mogoče, izpolni mi mojo prošnjo.“

„Med osmerimi, ki so napravili obljubo, imamo samo dva frančiškana,“ brani se gvardijan zoper napad na njegove naredbe. „Za samostan v Hvaru je odločen redovnik Evlogij.“

„Tako zamenjaj! Zamenjaj potolažen; zaupaj moji razsodbi. Pri tvojem provincijalu hočem jaz sam prositi za to spremembo; ali ti zadoščuje to? In kateri je ta redovnik? Zdi se mi, da oni gizdalin, ki je hodil po prstih ter obračal svoje oči proti nebu?“

Gvardijan se nehoté namuzne. Ta opis se je do pičice prilegal. „Klečal je poleg redovnika Pavla pri blagoslovu,“ dostavi; „človek tanke vesti, poln najizbornejših izkazov krščanskih čednostij.“

„Nu, naravno; poleg redovnika Pavla,“ ponovi škof. „Sveta mati, kakšno nasprotje. Glej — verjemi mi, za gizdalina bo najbolje, da pojde gori na Strnico, da ondi postane možak; za one vročekrvneža pa, da si med hvarskimi prebivalci kroti svojo nprav ter popravi svojo kri. Pri nas ga čaka obširno polje, misijon na kopnem in na otokih. Za najlepši vzgled finega duha pa mu bo služil prednik.“

„Za najlepši vzgled finega duha bi mu služila vaša milost,“ omeni gvardijan in škof se obrne smehljaje k njemu,

mu položi jedno roko nanj, z drugo pa mu požuga s prstom: „Priatelj in brat v Kristusu: le nikakih poklonov! Kaj imam jaz prav za prav opraviti z frančiškani? Kako ceno ima škof za izjemnike, ki se v vsaki zadevi zatekajo pred stol svetega Petra? Ne, daj mojemu varovancu brez skrbi za vzgled samostanskega prednika v Hvaru ter ne dopusti, da bi se podivjal v gorah. Bojim se, da ne bi zabredel v staro žalostno razvado našega ljudstva, ki slove: oko za oko, zob za zob. Pri vašem gizdalinu, Evlogiju, pa te nevarnosti ni.“

Gvardijan, pobesivši oči na sklenjene roke, se nekoliko zamisli.

„Dokaz vaše milosti mi je jasen,“ reče naposled. „Kedaj nameravate vaša milost odriniti?“

„Po sv. maši, med sedmo in osmo uro.“

„Dobro — naj se torej redovnik Pavel pripravi na pot na vašo odgovornost.“

„To sem tudi dejal, moj dragi, ter samo prosim, da tudi zanj odločiš tovrno živinče. Rad bi ga imel s svojim stričnikom vred v svoji družbi. Toda petelin že poje, torej pojdem še nekoliko počivat. Oprosti mi, da sem te v nepriličnem času zdramil iz spanja. Sladko spavaj ter sprejmi mojo zahvalo.“

Z lahnimi koraki prekorači škof že vdrugeč hodnik. V njegovi svetiljki je zmanjkalo olja, da mu je celó ugasnila, predno je došel do vrat. V sobi je bilo prijetno hladno. Na vrtu med vejami se je že pojavila rumenkasta jutranja zarja. Nočni glasovi so umolknili in prvi dnevni tiči so se že oglašali.

Škof sklene roke pred seboj ter na okno naslonjen moli. Molitev mu je puhtela naravnost iz srca.

Na to se vleže v posteljo, zavije se v odejo, ki jo je imel na potovanju s seboj, položivši si roko pod lice, ter spi mirno kakor otrok, dokler ni vstopil služabnik ter zagrnil okno z zaveso, ker je že solnce sijalo škofu v obraz.

Šum, ki ga je delal pri tem služabnik, zbudi škofa. Urno vstane, da ne bi zamudil jutranje molitve in ganljivega petja samostanskih učencev, katero je v Sinju močno slovelo.

XVI.

Poslednja maša je bila končana, poslednja molitev dovršena, popotniki so se že poslovili ter prejeli sveti blagoslov. Paroma so se podali mladi menihi, ki niso bili namenjeni ostati v Sinju, odtod.

V Sinju je bila tačas, skoro pred šestdesetimi leti, starodavna navada, da oni menihi, ki so odhajali v svet, niso šli, zapustivši kraj svojih študij, skozi velika, z omrežjem zadelana vrata sredi poslopja, marveč so vbrali svojo pot skozi nizka stranska vrata samostana. Globoko so se morali pripogniti, ko so stopili skozi nje; to je bil opomin k ponižnosti, kateri so prejeli od samostana za na pot. S pobešenimi glavami so merili dalje svojo pot, s tesnimi povezki na strani, s palico v roki ter z molkom za pasom. Še dolgo časa se je čul za njimi odmev njihovih lesenih opank po neravnem tlaku, dokler se niso ločili.

Dva izmed njih sta šla proti severu: v Dragovico in Strnico, dva proti zapadu: v Viskovac na slapovju Krke, ter v Šibenik. Redovnik Pavel, ki je bil namenjen proti jugu, je še pohajal semtertje ob živem plotu ter čakal. V roki je držal dar svojega birmskega botra, staro v pergament vezano knjižico pobožnega Augustinca Tomaža Kempčana. Čital je iz nje ter si prizadeval pomiriti se. Kajti še le danes zarano mu je gvardijan naznanil naglo nastopivšo spremembo.

Ta novica ga je zadela hudo kakor vdarec. Vnetejše nego kedaj, si je od včera po slovesu z materjo, bratom in sestrico, želel odriniti tje gori v Strnico,

ker se je znovič sprebudila v njem domotožnost, ker ga je izgubljena prostost vabila s tako močjo, da vso noč ni mogel zaspati v svoji samotni celici. Kipenje morskih valov, klic golobov ter kričanje orlov nad valovi in skalami — vse to je zopet vstalo od mrtvih, ko je že več let ležalo pokopano v grobu. „Molčite, molčite, stari glasovi!“ Kaj je pomagalo, akoprav mu je zaklicala te besede človeška volja? Kaj, ako je tej volji sledil še bič, ter kaznoval meso, v katerem je bivala: znovič sprebujenega hrepenenja ni mogel več umoriti v jedni jedini kratki noči.

Vtrujen in močno potr, je stopal redovnik Pavlek navzdol po stopnjicah k jutranji molitvi in tu je izvedel, da na škofovo priprošnjo ne pojde navzgor v pusto planino, marveč navzdol na milo obrežje jadranskega morja, na oni solnčni otok, ki je nalik jerbasu s cveticami plaval po vodi — na Hvar, na kateri ga je še vezal presunljiv spomin iz mladih let.

U petak se djače razboljalo,
U subotu bolest болоvalo,
U nedelju Bogu dušu dalo.

Odložil je knjigo, iz katere je čital. Solze so mu silile v temne oči in z motnim pogledom je zrl pred seboj tesno skupaj spletene lavorjeve veje. Žvrgolenje tičic med zelenjem je bilo slično presunljivim glasovom bratove piščalke.

Včeraj je tega brata zopet videl; bila sta tuja drug drugemu. Oh, čemu so prišli skušat njegovo Bogu posvečeno dušo?

Solze so kanile skozi trepavnice na sklenjene roke, držeče knjigo. Z solznimi očmi je čital dalje:

„Ne lomi si glave, moj sin, s praznim preiskovanjem in preprirom o skrivnostnih naredbah božjih,“ potem, obrnivši list v poslednjem odstavku tretje knjige: „Na-te, torej, stavim vse svoje upanje, ti si moje edino pribežališče. Tebi samemu zaupam vso svojo stisko —“.

Zapre knjigo ter pobesi glavo. Da, kaj mu je hasnilo njegovo notranje upiranje proti temu sklepu? Njegova dolžnost je molčati ter brezpogojno ubogati. V tesnobi svojega srca je klical pomoči od Boga, tako vneto, kakor je bil nekdanj kot otrok klicati vaju. Polagoma pa se je pomirjal ter jel povpraševati samega sebe, ali je še ostalo morje tako, kakoršno je bilo nekdanj? Pri tem ni zapazil, kako so minevale minute, ko je hodil s širokimi koraki semtertje ter se zadnjikrat oziral po tistem samostanskem vrtu, v čegar zakotju se je še pred nedavnim tako hudo boril zoper lastno voljo, kjer so ga večkrat napadle pregrešne želje ter so ga svetla bitja rešila muke.

Laški javori so raztezali čezenj svoje veje in v senci se je še lesketala rosa na travi. Od oddaljenega igrališča se je glasil veseli smeh mlajših učencev, veseličih se po prvem pouku kratkega odmora. Med smehom pa se je začul svarilni glas nadzornikov.

Poživljajoč jutranji mir! Kako težko se je poslovil naš znanec od tega, kar je bilo dolgih sedem let njegova lastnina.

Škof se je še mudil v obednici pri zajutreku ter pravil prijatelju na tisoče novic. Gvardijan je sedel kakor na oglju in oba brata-postrežnika, hodeča notri in ven, sta se skrivoma namuzala ter si pomežikala z očmi.

Konečno vstane mala družbica od mize in sedaj začuje naš samotar odmeve konjskih kopit ter žvenkljanje kraguljčkov tovornih živalij, katere so podili poganjači glasno kliče skozi velika vrata. Na to zadoni izrazovit škofov glas, a za njim vspodbuden gvardijanov: sedaj je moralo nastopiti slovo.

„Poišči Emilij redovnika Pavla ter ga mahoma pokličiči semkaj,“ zapove gvardijan postrežniku. „Kje se neki mudi tako dolgo?“

Pogrešani redovnik je začul te besede. Vendar pa se je pripognil, kakor včeraj, še enkrat čez grm plavih salvij, objel jih z roko ter pritisnil razvito cvetje strastno k svoji rujavi obleki.

„Plavo morje — plavo morje. — Tebe bom zopet videl — še danes! — Tvoja volja, o Gospod, naj se zgodi!“

Med tem je došel redovnik Markolin, pripravljen na pot, na vso sapo skozi vrtna vrata, da ga pokliče.

„Sprebudi se, sanjač! Čemu tako rastlinariš kakor kak učenec v dvanajstih letih?“

Podavši roko orjaškemu tovarišu, vleče ga z naglico na dvor.

Tako je torej prišlo, da je redovnik Pavel, po svojem rodu najmanjši med mladimi menihi njegovega letnega tečaja, odšel skozi velika vrata z odličnimi samostanskimi gosti in njihovim spremstvom onega jasnega jutra meseca avgusta, po prazniku Marije Snežnice, ko je na mirtovem grmičju ležal še lepši sneg, nego je bil óni, ki je pred štiristo leti zaznamoval v svetem mestu Rimu prostor, kjer ima velika Marijina cerkev biti pozidana.

Odlična karavana! Škof je imel na sebi popotno obleko, ki je navzlic navadi, se tesno prilegala njegovemu gibčnemu telesu, da je le vešče okó komaj spoznalo v njej duhovnika. Živahno se razgovarjajoč, je držal z desnico v beli rokavici uzdo s čopi močno obložene mule, korakajočo med onima, na katerih sta jezdarila mlada redovnika. Za njimi so sledili služabniki s prtljago.

Redovnik dominikanec je sedel isto tako vitežki na konju, nego škof, njegov stric. Mično se mu je podajal črni plašč z ovratnikom, pokrivajoč mu v gubah belo spodnjo obleko in hrbet tovorne živali. Plave oči so mu pri vnetem razgovoru živahno zrle čez rujavo-zlate poljane cetinjske ravani. Polno žitno klasje se je

prigibalo k tlom, ker je že dozorelo za žetev. Kje pa je ostal srp v roki žanjca?

„Žetev je Gospodova, torej moja, ker sem jaz otrok Gospodov; ničesar mi ne bo manjkalo.“ Tako se ti je zdelo je govoril jasen pogled redovnika Markolina po blagoslovljenem polju. Obljubo radovoljnega uboštva je umeval zeló idealistično. Škof pa, ki je bil praktičen mož, je ogledoval prezorelo setev z očitno nevoljo.

„Bičati lenobo in nemarnost tega morlaškega ljudstva z ostrimi besedami ter spodbujati ga k marljivosti, to pač smeta v svojih pridigah. Unanja lenoba ima navadno za tovarišico lenobo srca. Opominjajta ga, naj se ne zanaša preveč na znamenja in čudeže brez lastnega prizadevanja. Učita ga spoznati, da naš nebeški oče blagoslavlja zvesto in stanovitno delo ter ga plačuje z lepimi čudeži.“

„Toda tukaj spodaj, za gorami, ob morju, dela Gospod zares nezaslužene čudeže,“ zakliče redovnik Markolin ter pokaže z roko proti jugu, kjer se je videlo plavkasto gorovje na obzorju. „Ali se še spominjate, stric, najine voznje v kočiji meseca vinotoka skozi ostrog? Sveti Urban, stric! Kakšno grozdje je viselo na trtah poleg Salone in Sukuraca!“

„V Sukuracu sem jaz rojen in v Saloni točari moj brat vino v krčmi ob glavni cesti,“ hoče reči redovnik Pavel; vendar pa se še pravočasno ugrizne v ustnico ter molči. Ponižno naprej sklonjen, žalostnega obraza, jezdari svojo mulo v skromni meniški obleki z rujavo kapico na tonzuri; pravcati menih v obnašanju in govorjenju. Celó neprilično se mu je zdelo govoriti o svoji domačiji. Polagoma pridržuje korake svojega konja tako, da zaostane za ónima svojih pokroviteljev. Ta sta bila tolikanj zaglobljena v razgovor, da tega v prvem hipu nista zapazila.

Ko so jezdarili skozi Osoje na rebru griča, vidi Pavel na uri zapuščene cerkve, da je že napočil čas

za molitev. Pustivši svoji živali uzdo, čita (Pavel) jeden psalm ter moli mrmljaje celo uro, tako dolgo, dokler mala karavana ni dospela na Dolgo Polje, na strani ob veliki cesti. Tam so si hoteli počiti ter v odločeni hiši južinati in potem počasi odjezditi navzdol v Splet, kjer je škofova ladija že tri dni čakala zasidrana v zalivu.

Želja, se z mladim frančiškanom potoma prijetno zabavati, se je človekoljubnemu škofu povsem ponesrečila.

Ničesar, uprav ničesar ni bilo mogoče izvabiti iz njega. Pri priprosti južini je sedel za praznim krožnikom. Komaj je povžil grižljaj kruha ter dvignil svoj vrč z vodo k nemim ustnicam. Kakor brezzavesten je zrl na desno skozi odprto okno, kjer se je dvigalo gorovje visokega Mosorja, do polovice obraščeno z zelenim gozdom. Srce je trepetalo v njem; kako hoče potem jesti in piti? Tamkaj-le se je vgrezalo rebro zlatega Mosorja ter tvorilo sedlo. Na oni strani sedla so se dvigale skalnate grede Karbana in med obema je ležala Klisa, gnezdo jastrebov. Od Klise pa se opira čudovit pogled na morje in na ostrog. In tam — tam —?

Redovnik Pavel je vstal s sedeža ter zrl sklonjen skozi okno. Da, to je bil oni strmi rogel, tako strm in brezpóten kakor nekak dimnik, na kateri sta takrat z Milošem Ublinom splezala in kjer je viselo nad groznim breznom orlovo gnezdo — oh, takrat!

Ganjen omahne na svoj sedež nazaj ter pozabivši na navzoče; pokrije si lice z rokami.

Škof dvigne glavo kvišku; konec južine se je bližal.

„Ali se čutiš vtujenega, moj dragi sin?“ vpraša, porine kozarec vina čez mizo k ostankom frančiškanskega kruha ter ga prime za roko. Ta je bila mrzla kakor led. „Nemara nisi privajen ježe? Pojdi vèn, jeden

izmed strežajev naj ti dá odejo, pa se vlezi ter ogrej nekoliko.“

„Zdrav sem ter ne morem počivati,“ odvrne redovnik Pavel ter svojo mrzlo roko pod toplo škofovo krčevito stisne. Duša pa mu je bila razburjena pri pogledu na domače gore, katera razburjenost vsekako ni imela pravega povoda.

Tako si je vsaj mislil dominikanec sam pri sebi. Škof opazi njegovo rahlo stresanje glave ter ga vprašajé pogleda, kakor bi hotel reči: „Ali je to navestilo silnega duha, o katerem si mi pravil? —“ Oni pa pomigne neopaženo z rameni, med tem ko se stric poln miline v glasu in očeh, obrne k Pavlu:

„Kaj je torej, moj sin? Dovolj, da ti smem biti na pomoč.“

„O usmiljeni Bog!“ izreče menih s težavo ter dvigne sklenjene roke proti nebu. „Bojim se morja. Svojo prosto mladost sem prebil na valovih . . .“

„Ah —!“ Škof zre kakor zadet. „Torej bi te ne bil smel vzeti s seboj proti jugu na morje?“

„Ne!“ odvrne redovnik Pavel spoštljivo ter zre škofu z otožnimi očmi naravnost v obraz.

„Žal mi je, kajti imel sem dober namen s teboj, moj dragi sin.“

„To imajo mnogi; pa še le po borbi in stiskih napoči večkrat dobro.“

„Tako hočeva tudi midva upati, da napoči tudi to pot dobro brez borbe in stiske pri stanovitnem in pobožnem pogledu na tvojega večnega pomočnika.“

„V hvaležnem pogledu,“ odvrne menih priprosto. „Jaz hočem vse storiti, da postanem vreden te dobre, moj najčastitljivejši gospod in škof.“

„Ali hočete, da še kaj čitam?“ vpraša redovnik Markolin vmes ter seže po Pavlovi knjigi „Hoja za Kristom“.

Škof zanika, odmoli molitev po jedi ter odide v prazno sobico za goste, kjer se vleže ter zavije v odejo, ker so mu že oči skupaj lezle, navajene na poldanski počitek. Mlada meniha sta ostala sama.

„Čitaj mi jeden odstavek,“ prosi redovnik Markolin na kar čita Pavel prijatelju prelepo poglavje: „Kadar smo brez tolažbe“ iz Tomaža Kempčana, ne sluteč, da pod oknom obednice trije vturjeni popotniki počivajo na klopi. Tesno naslonjeni na drug drugega, poslušajo enakomerno izgovarjene latinske besede, ki so doletavale skozi okno. Nobeden izmed njih ni mogel videti bralca, kajti zamrežena okna so tičala zelo visoko v zidu. Samo ono stransko okno na zeleno, ograjeno dvorišče, je ležalo nekoliko nižje.

Čez malo časa sta dva izmed one trojice zadremala. Postarna ženska je naslonila glavo na vročo hišno steno in glavica mlade deklice, okrašena z rudečimi in belimi trakovi in gumbi je omahnila na materino ramo.

Mož pa je bedel. Stegnivši dolge noge v prašnih opankah daleč od sebe, je najpoprej popušil svoj čibuk ter pri tem preštel svoj denar. Na to posegel po torbi, ki jo je imel obešeno na hrbtu, vzel iz nje sira in kruha, izvlekel svoj handžar ter razrezal ž njim živež na tri enake dele. Dva kosa je položil oprezno poleg spavajoče matere na klop, svoj delež pa povžil počasi v velikih grižljajih, držeč roke naslonjene ob kolena, a pogled uprt v daljavo.

Ko je bil s svojim suhim kosilom gotov, je nabuljil ustnice ter parkrat rahlo zažvižgal. Ko pa je videl, da se mati in sestrice s tem ne daste motiti, je segel zopet za pas ter izvlekel svojo piščalko. In kmalu je zadonela iz nje otožna pesem o bolnem učencu:

„U petak se djače raz-bole-lo! —“

„Kajti kmalu bo minula ura tolažbe in nastopila bo skušnjava,“ je čital redovnik Pavel.

Pri tem mu zadoni na ušesa glas piščalke, svirajoče ono staro, znano mu pesem.

Hotel je poskočiti, zbežati ter poiskati izvir teh nežnih glasov, vendar pa se je premagal ter čital dalje s krepkim, izrazovitim glasom, da bi oglušil ono sviranje tam zunaj. Tako je prečital odstavek za odstavkom in njegov nemir je pri tem čimdalje bolj pojema, da je pri koncu berila že povsem nadvladal svoje občutke.

„Hudi duh ne spi, tudi telo še ni mrtvo; za to se vedno pripravljaj za boj, ker ob desni in levi imaš sovražnike, ki ne počivajo nikoli!“

Dvignil je svoje oči od knjige. Redovnik Markolin, z molkom v naročju, z licem naslonjenim ob steno, je dremal in piščalka pod oknom je molčala.

Redovnik Pavel vstane ter gre tiho, kolikor so mu njegove lesene opanke dopuščale, vèn, da bi pogledal za sviralcem, kajti tudi on skozi zamreženo okno ni mogel videti ničesar.

Ulica pred hišo je bila zakrivljena. Hiše so stale v kôtu; za moža visoko obzidje je delalo ograjo ob cesti ter zapiralo razgled. Na kameniti klopi sta se razkošatila škofova strežaja; poleg vina sta imela pred seboj kopico kart in perišče drobiža; klobuke pa sta si vsled pekočih solnčnih žarkov pomaknila na oči. Jeden strežaj urno pokrije denar in karte s klobukom, konjski hlapec pa zlije vino z jednim požirkom v grlo, ko menih stopi preko praga k njima.

„Ali je vaju kateri sviral na piščalko?“ vpraša, na kar mu oba zanikata.

„Kdo je sedel pred vama na tej klopi?“

„Postopači,“ odgovori škofov strežaj zaničljivo; konjar pa dodá:

„Midva sva jih zapodila, gospod. Tu ni kraj počitka za takšne.“

„Tako pa zapodim jaz vaju z vajinimi kartami,“ reče menih jezno in njegove obrvi se mu močno naježijo

nad orlovim nosom, med tem ko jima z drugo roko pokaže vratca na dvorišče. „Ali sta krščanska služabnika tako častitljivega gospoda? Kdor revnemu in utrujenemu odtegne počitek, on ne najde počitka v nebeškem kraljestvu! Proč tjekaj k živalim in k prtljagi! Tudi vidva sta dovolj počivala.“

Služabnika zategneta obraze ter jo kreneta proti dvorišču. Menih pa še obstane za trenotek pri kameniti klopi ter opazuje sledove opank na belem cestnem prahu.

Jedno uro pozneje — solnce se je že nagnilo k zapadu — so zopet nastopili daljšo pot. Škof je bil okrepcan in izpočit; njegova dobrota in milina podvojena in to pot so se jahalci spredaj bolje zabavali nego poprej.

Cesta, ki je držala do Mijaljavice neprestano navkreber, je bila ob tej večerni uri manj oživljena nego zjutraj, ko se je vršil somenj v Spletu. Le tu pa tam je krevsal mimo kak kocast konj, obložen z ogromnimi bremenami sena, da so se komaj ušesa in podkve videle iz njih. Turkov, donašajočih vosek in smolo iz gozdov od Livne pa niti ni bilo.

Karavana je že pustila Mijaljavico za seboj. Pred njo na ozki in visoko kvišku strleči skali je ležala trdnjava Klisa. Madjarska posadka jih ni ovirala na potovanju, torej so prijezdili tesno k obzidju nasipa, v katerem je tičal tu pa tam kak kamen z rimskim napisom. Tu so vstavili svoje živali ter se ozirali po okolici.

Škof je skrivoma opazoval mladega frančiškana. Videl je, da sta se rudečica in bledica menjali na njegovem obrazu, da je trdno sklepal skupaj roke in da so mu oči polne vroče ljubezni zrle v dolino.

Pred njim je ležalo zopet modro, kipeče morje, tako čisto ter obsevano od solnca! Ob njegovem globokem zalivu je ležal beli Splet s hlapom obdan. Tam

je bila Branisa ter za njo ostrog, čegar razvaline gradov in vasij so se skrivale v zelenju oljk in vinogradov. Od ondod so ga pozdravljali stolpi Trogirja in brezna otoka Bua, na katerem se je videla bela točka. To je bil Predniški samostan, leskeč se v solčnih žarkih.

Nakrat — ko so bili že naravnali živali na daljšo pot — ujde menihu pogled navzdol na stezo, ki tesno pod trdnjavo drži proti Saloni. Tu zapazi troje ljudij stopiti iz sence obzidja, v kateri so počivali. Mož je pomagal pohabljeni ženski na noge in dal ji berglo v roke; dete v rudeči suknjici pa je držalo v pobešeni levici šopek uvenelih cvetic ter se utrujeno stiskalo k skali.

To so bili oni postopači, katere sta bila škofova služabnika zapodila. Le s težavo so se vlekli po prašni cesti. Menihove oči se srečajo s škofovimi.

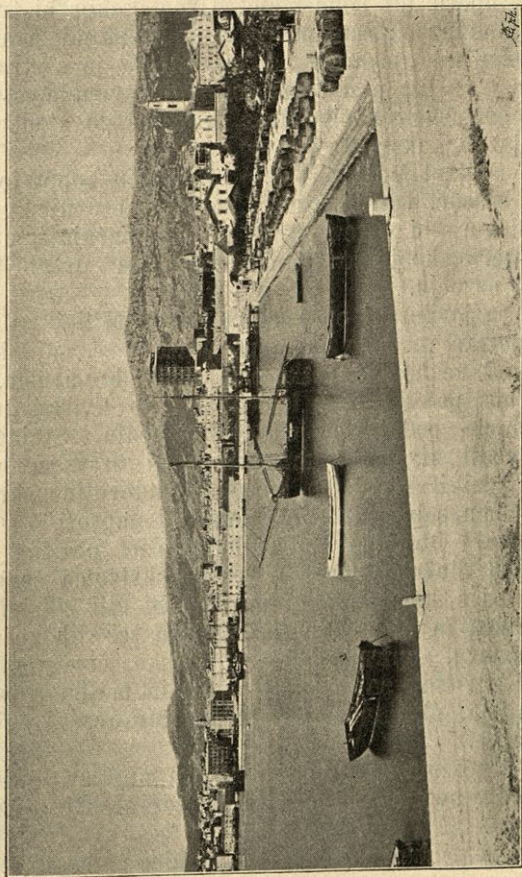
„Moj oče,“ reče glasno in urno, v svojem srčnem ganutju pozabivši na naslov, „ta, ki potuje spodaj v dolini, je moja mati! Ona je revica hroma ter gre peš, jaz pa jezdarim. Dovolite mi razsesti žival, prosim vas, moj oče!“

„Razsedi ter posadi njo na sedlo, moj sin; žival je tvoja za danes.“ Po teh besedah stegne škof roko proti njemu. „Pojdi z Bogom in na cesti v Splet, ali v pristaji se zopet snidemo. Jaz takoj sedem na ladijo in o polnoči odjadramo. Markolin odpotuje dalje v Zader.“

Redovnik Pavel poljubi dominikanca urno za slovo, zbode svojo žival z ostrogami ter odjezdi skokoma za popotniki.

Ni čakal, da bi se ozrli predno jih dojde, marveč prijel z roko robova svoje dolge kute ob kolenih, skočil lahkonomag raz sedla ter hitel za onimi, žival na uzdi za seboj vodeč, po prašni cesti.

„Mati — mati — moja dobra mati!“

Špišak (z morske obali).

Ona je padla skoro v nezavest od blaženega strahu, ki jo je prevzel; on pa ji ni dal časa niti za minuto k uporju ali pomisleku. Urno, kakor bi trenil, vrže Stojanu uzdo; sam pa dvigne s krepkimi, mladimi rokami shujšano postavo od tál, stisne jo s strastno nežnostjo k svojim prsim ter poljubuje uvene le ustnice, nagubančeno čelo in sive lase, klicajoč jo s solznimi očmi prijazno kakor otrok:

„O majka! Moja majka!“ Zopet in zopet je ponovil te besede, vpirajoč svoje solzne oči v njene. Oh, Duma Slavora bi v tem hipu ne bila menjala niti z božjo materjo, ko jo je njeno „božje dete“ držalo tako v svojem naročju.

Na to jo posadi oprezno na sedlo, Milico pa pred njo ter potrka in boža mulo po vratu, češ, naj bi korakala prav nežno in krotko pod lahkim bremenom. On veselo stopa poleg nje, z levico si kuto kvišku držeč, z desnico pa podpirajoč mater na sedlu. Stojan je oprezno vodil žival po kameniti stezi in vsem so se razvezali jeziki. Tako so korakali zadovoljno skupaj, zapadajočemu solncu in svoji domačiji naproti.

„Nazaj! Obstojte; mi si hočemo še počiti,“ reče škof svojim služabnikom. Ti pa so skrivoma šegotali svoje živali s šibicami. Le preradi bi bili zdirjali za frančiškanom in njegovim spremstvom ter jih zbadali.

Z višave, zapirajoče pot v sotesko, sta zrla škof in njegov stričnik za spodaj stopajočim malim krdelom, dokler njima, obsijano od solčnih žarkov, ni zginilo izpred očíj.

Škof pokima za preminulimi ter upre svoje široko odprte oči v svetlo večerno zarjo, čez obrežje ostroga in Trogirja.

„Večna ljubezen je zvezda vodnica na svetu,“ reče jednostavno kakor v sanjah, na to pa se urno obrne k svojemu stričniku, prijazno se smehljaajoč. „Kaj me tako gledaš, kakor bi dvomil o moji zdravi pameti, ti

„Tomaž nevernik?“ vpraša šaljivo, ko sta zopet pognala mule brez bojazni, da bi frančiškana z njegovimi motila, ali prekosila. „Ali si še otrok, ali kak ljubosumnik, da hočeš odreči duhovskemu stanu celó pozemeljske pravice, ki so Bogu tako svete, kakor njegovi zakramenti: sinovske in bratovske pravice?“

Zali dominikanec zarudi v obraz. „Ali smem govoriti naravnost?“ vpraša.

„Seveda, moj sin, seveda!“

Redovnik Markolin se za trenotek zamisli.

„Vi stojite že na varni višini, stric,“ reče. „Vi ste našli svojega Boga ter postavili mu tempelj v sebi. Radi tega smete sedaj nuditi svoje roke človeštvu ter mu s tem, kar imate, deliti dobrote. Mi pa, začetniki in mladi stavbarji, moramo Boga še le iskati, moramo prikladati kamen h kamenu za tempelj našega srca. Radi tega mislim v dostojni ponižnosti, stric, da moramo obračati svoje misli le na ta posel, da ne smemo poznati drugih zvez, kakor le ono med našo dušo in nebom. Jaz sem prejel milost, da me pozemeljsko več ne mika. Svojega brata pa poznam dalje, nego vi ter vem, kako je stokal pod bremenom svoje stavbe. On je zemljan ter se bo moral odtrgati od zemlje, da bo mogel nastopiti nebeško dedščino.“

„Mladenič uči starca modrosti in starec mu je hvaležen za to,“ odvrne prijazno škof, ki še nikakor ni bil starcu podoben v svojih najboljših letih. „Jaz sem tega mnenja, moj sin, da takšna ura prave in čiste ljubezni, kakoršno moremo pripraviti svojim bratom, ne škoduje. Nasprotno, jaz verujem v njeno okrepčujočo moč, ki težka bremena olajšuje. Ti nisi — Bogu bodi potoženo — poznal svoje matere, kakoršno sem imel in poznal jaz. To ti naj pojasni vse, kar se ti zdi v mojem ravnanju nerazumljivo. Torej znaj: prava ljubezen, združena s hvaležnostjo in bogaboječnostjo, je neprecenljiv dragoceni biser, na zemlji, kakor v nebesih!“

„Ne zamerite mi, da sem si drznil vam ugovarjati,“ odgovori redovnik Markolin. „Gotovo je prav storjeno to, kar delate vi.“ V globočini svojega srca pa se s tem ni povsem strinjal. Odrasel pod stričevimi očmi, je izvedel iz lastne skušnje ter iz ust drugih, da je njegov prisvojitni oče rad delil darove svoje ljubezni, kjerkoli je zasledil potrebo ter da ni niti vprašal, ali mar dar ni prevelik za obdarovanca.

„Ne, nočeva jezdariti mimo njih, pojdiva rajše peš,“ reče škof za pol ure pozneje, ko sta polagoma dospela v dolino ter zagledala krčmo ob cesti in pod podstrešjem meniha, sedečega med svojimi, poleg svoje matere, med tem ko so sestra in par približavših se prijateljev stali spoštljivo oddaljeni ter se je mula brez uzde pasla sama na trati.

Služabnika sta mrmrala, da s'č morala kreniti raz široke ceste na stezo čez travnik. Škof ju je pustil odjezditi naprej ter je rajše ostal poslednji. S tiho radostjo je opazoval sliko pod krčmino streho, katere začetnik je bil in ko ga redovnik Pavel z bistrim pogledom vendar le zagledal ter celó vstal z lesene klopi, mu je odločno pomignil: „Ostani še! Ostani!“

Obotavlja se sede menih znovič na svoj sedež in njegova roka je z molkom vred kmalu zopet počivala v materini roki.

Redovnik Markolin, komaj dospevši v Splet, je odpotoval z nekim ondotnim brodarjem čez Almiso in Makarsko v Zader, redovnik Pavel pa je došel na škofovo ladijo, katera je bila že izpotegnila sidra, še le nekoliko minut pred polnočjo. Korakal je elastično in prosto, noseč glavo po koncu. Oči so se mu lesketale od veselja in njegove napete poteze v kôtu ustnic so zibnile. Škof ga je pričakoval na krovu ter si dal poročati o vsem.

Mnogo kaj seveda prišlec ni znal povedati, toda to, kar je povedal, je najavljalo srečo in hvaležnost.

„Kakor bi se bil napil kaj svežega,“ misli si škof sam pri sebi, predno je zahteval od redovnika poročila zastran večerje in mule.

Vse je bilo v redu. Menih je povžil v krogu svojih dragih nekoliko smokev in kozjega sira ter pil vodo iz novega vodnjaka. Vina se ni dotaknil. Mulo odžene bratov prijatelj že jutri v Sinj nazaj. On sam je korakal peš in kako krasno je bilo to potovanje!

Na to se je umaknil škof zamišljen nazaj v kajuto. Pavel je ostal sam na krovu. Vso noč je presedel tam na kupu vrvi ter ogledoval skrivnosti polni svet, pa vshajajoče in zapadajoče zvezde. Čez ostrog sem so mu one lesketale najsvetleje. Spominjal se je svoje prve vožnje v Hvar. Neko mehko, brezbolestno hrepenenje je prevzelo njegovo srce ter ga zopet vezalo na to zemljo. Škofova ljubezniva roka je v menihu sprebudila človeka iz globokega spanja.

XVII.

Bil je kakor menih v Sračjem potoku, o katerem pripoveduje legenda. Čas mu je stal mirno, kajti tok unanjega sveta je šumel mimo rajskega otoka ob Adriji, ne da bi bil le jeden val ali valček plusknil na obrežje. Kot stražnik je stal na strani tega zaliva svalkast greben, štrleč iz vode, od pičlega gorovja obdan. Poslednji njegovi razrastki so bili spletski otoki.

Tedaj pa tedaj, kadar je redovnik Pavel delal z novincem Gregorjem na vrtu, kar ga je posebno veselilo ter odprl lino v zidu, da je hladni mornik mogel pihati skozi, je videl jadrati spodaj mimo po morju ribiške čolne z jadri, ali pa je ondi, kjer se je morje zlivalo z nebom, bila opaziti kaka večja ladija. Za samostanom je štrlela kvišku skalnata gora, v katere razpokah so

rastle stare karobe poleg oljk in orjaških prišcev (evforbij). Na vznožju gore se je vil križev pot s svojimi preperelimi kapelicami tjekaj proti mestu.

Redovnik Pavel je tudi leta in leta hodil pod križem. Duh je rasel v njem ter se otresal dedščine orijenta: tope vdanosti v slepo usodo. Po kratkem bivanju ondi je zopet zapustil samostan, hoteč dovršiti svoje bogoslovske in modroslovske študije. In ko se je potem vrnil nazaj, da bi tu sprovedel bogomiselnost in zatajevanja polno življenje, upiralo se je zopet njegovo meso temu, kar si je pobožni duh s krepko voljo postavil za nalogo. To ga je neizrekljivo mučilo, kajti njegovo močno čuvstvo samostojnosti ni več zaspalo v njem, ko jo je škofova blaga roka vzdramila iz navidezne smrti. Vsak žar lune, pokukajoč skozi zaveso, vsak črv, glodajoč v opažu, je dramil to čuvstvo znovič v njegovi duši, da se je z otožnim pogledom oziral naokrog.

Prestal je tudi mnogo in hudih borb. Čuval je in jokal, postil se in molil, bičal svoje telo ter čital pobožne knjige, a vse to z vročo vnemo, prevladajočo njegovo naravo. K izpovedi je zahajal večkrat, nego njegovi samostanski bratje, ki so bili bolj tope nravi kakor on.

„Ti si bogato oblagodarjen s spoznanjem svoje človeške slabosti, moj sin,“ rekel mu je redovnik Atanazij, njegov prednik, nekega večera; „čemu torej odganjaš od sebe oblake kadila, katere tvoj Gospod in Bog spušča ná-te, hoteč ž njimi popolnoma zagrniti tvojo dušo?“

Tako je tudi bilo. Večkrat si je mislil, da navali oblakov, hlapovje neprestanih vaj pobožnosti morajo ga zadušiti. Temu se je hrabro zoperstavljal. Ne samo zlodju z razprostrtimi kremplji je klical naproti: „Apage, poberi se!“ marveč tudi svojemu bratu in sestri, ako sta se vstopila med njega in njegove svetnike, kakor

tudi glasú svoje matere, ki je s slabim, tresočim se glasom, jadikovala med molitvijo: „Pavlek, moj otrok, moja zlata dušica!“

Celó dobri prijatelj s škofovim križem na prsih in z blagoslovljenim prstanom na rokah, je z začudenjem opazil, kako se mu je njegov varovanec čimdalje bolj odtujeval, ker svoje tope, srčne bolesti nadvladati ni mogel.

Pogostoma je hodil škof v večernem hladu doli v samostan, da ondi pobeseduje nekoliko s svojim „vzgledom finega duba“, z prednikom, na samostanskem dvorišču pod orjaško, široko razraslo cipreso, razpenjajočo svoje veje čez kamenito klop. Tu so se menihi shajali k obedu v vročih dnevih, ko je bilo v obednici v pritličju prevroče. Tu so tudi poslušali v pičlih prostih urah godbo prednika na dragi, z Dunaja došli fisharmoniki, katero je škof iz prijaznosti omislil za samostan. Stala je zgoraj v prvem nadstropju v prijetni sobani, kjer se je tudi vršilo shodišče.

Tikoma poleg dvorišča s košatimi drevesi in globokim vodnjakom, se je nahajal vrt, mičen raj na samoti. Ob času škofovega obiska je redovnik Pavel navadno zbežal tjekaj z grabljami in vezilom. Kako je tu rastlinstvo bujno poganjalo in prijetno duhtelo iznad rudasto rujave prsti, katero so marljive roke razgrnile čez skale! Kakšne so rastle tu lilije in klinčki, grozdje in dinje! Kako vrolo so plenjala mlada datlova drevesa, kako so se pripogibale veje pod težo pomaranč in breskev, kako žarela rajska jabolka na tleh pod zelenjem! — Sadje za bolnike, cvetlice pa za cerkev.

K poslednji so hodili menihi čez prekrižano hodišče, katero so rumene vrtnice posipale s cvetjem. Bila je to kaj mična, lepo pobarvana cerkvice, z zlato rumeno kupljo nad mramornatimi oltarji. Jezični zmaji, s škripajočimi zobmi, so dižali svetilke; vrhu óne, v kateri je gorela večna luč, je visel zvonček, vabeč k

molitvi. Tabernakelj pa se je nahajal med zrkali in svežimi cveticami. Poslednjih, vsajenih v lonce, ni manjkalo tudi pred sv. Antonom, držečim svoj obraz sklonjen nad detetcem Jezusom, katerega je imel na rokah. Okrogle, napete oči imele bi kazati zamaknenost. Črno pobarvana je bila klop za pevce pred oltarjem, kakor tudi prižnica, spovednica ter nagrobne plošče v cerkvenem tlaku.

Redovnik Pavel je stal v prvih mesecih po svoji konečni vrnitvi v samostan neštevilnokrat pred jednem od teh kamnov. Skoro petsto let je že ležal tukaj in na njem, nad grobom, je bil vrezan napis:

„Semper fragilitatis humanae memor vixi. — Živel sem, človeških slabostij se neprestano spominjajoč.“

Oh! čemu so se mu te besede tako živo vtisnile v spomin? Čemu je čutil zmerom znovič in znovič, da mladeniška moč čimdalje bolj narašča v njem, da prešinja njegovo telo z ognjenimi toki ter jo spodbada k činom, katerih ni smel izvršiti?

„Ribičev sin si; ali hočeš odveslati z redovnikom Gregorjem na morje, na ribji lov?“

To vprašanje mu je zastavil nekega dné redovnik Atanazij, zapazivši njegovo borbo s preobilnimi močmi. Redovnik Pavel pa je zanikal to vprašanje ter ni zasedel samostanskega čolna. Le na ribji lov ne! Morje je bilo ona Sirena, čije vabljenju skoro ni mōči zoperstati.

V daljših dveh letih se ti je zdelo, da je redovnik Pavel, katerega je prednik imenoval „borilca“, dosegel večji mir. Bog mu je podelil znamenje in čudež pre-rojenja v svetem Duhu, kakor se je izrazil v svojem zapisku, kar bi imelo služiti v prid njegovim rojakom.

K sreči se mu je poleg molitve množilo tudi delo. Bil je strog služabnik svojega reda, močno molčeč, med samostanskimi brati le malo priljubljen; vsekako pa je predniku zeló prirasel k srcu. Zlasti si je prizadeval

za dušni blagor revežev in bolnikov in to njegovo preveliko sočutje mu je vezalo jezik. To je izviralo iz tega, ker je njegova duša sama močno potrebovala tolažbe. Drugače pa na prižnici. Tam je plaval sv. Duh nizko nad njim ter mu narekoval to, kar je hotel povedati. Tu so mu ležali pogreški in grehi, pokora in sredstva k izveličanju jasno pred očmi; njegova človeška pomanjkljivost je zginila in služabnik božji je govoril vneto zbranim poslušalcem. Ne le verniki, marveč celó on sam je bil prevzet po lastnih besedah in vendar, ko je stopil raz prižnice na trda tla vsakdanjosti, zginili so tudi oni svetli momenti, kakor zibne solnce v temni dolini onim, ki komaj na gorah vidijo njega svetle žarke. Tu je bil zopet tuhtalec, pred katerim je zevala lastna nepopolnost kot nekako temno brezno. Ljudstvo je vrelo k njegovim pridigam, ki so delovale med njim kakor droži v testu, pripravljenem za kruh.

Škofa je videl čimdalje bolj poredkoma. Zmirom bolj in bolj je uporabljal svoje proste ure za uk zgoraj v svoji samotni celici in njegovi koraki izven samostana niso bili nikdar naravnani na obrežje, koder so se posvetni ljudje sprehajali ter oboževanemu cerkvenemu knezu poljubovali mehko roko, marveč v notranjščino otoka čez tihotne doline in kamenite gorske stezice, ako ni zašel k raztrošenim revnim kočam po gorovju.

Vendar so ga navzlic temu mične Hvarke dobro poznale ter ga v razliko od njegovih bratov imenovale „lepega meniha“.

Tudi njegova unanost se je očividno spremenila. Dasi mu je bilo komaj šestindvajset let, vendar si mu jih prisodil na prvi pogled celih trideset. Zdel se ti je, kakor vlit iz železa. Bil je orjak po telesu, kakor njegov oče, z ozkim hrbtom in širokimi prsi, s slokimi bedri ter z dolgim, krepkim vratom. Meniška kuta se mu je prilegala kakor Rimljanom toga; korakal je, kakor bi imel obuvalo glediških igralcev na nogah

in njegov obraz je dobil nekak apostolski izraz. Da, marsikdo je celó trdil, da nosi glavo kakega učenjaka na svojem vratu. Toda to je bilo povsem napačno. Nikjer se ni dobila taka slika, ki bi bila dobro predstavljala našega redovnika z napetim čelom ter s skupaj zraščeni obrvi nad orlovim nosom.

Tako je od onega poletnega dné, ko je dospel v škofovem spremstvu v hvarski samostan, preteklo že nad šest let, ne da bi mu bilo kedaj prišlo v misel poslužiti se pravice ter kot prisiljenec ovreči svojo samostansko obljubo. Ta pravica je pripadala za čas petih let onim, ki so postali „žrtva zaobljube Bogu v otročjih letih“, kakor on ter si svojega duhovskega poklica niso sami izbrali. V onem času so bile take zaobljube na obrežju jadranskega morja kaj goste. Vrhu tega pa ta pravica redovniku Pavlu ni bila znana.

Tudi od svojih najbližjih ni imel že dlje časa nikakih novic. Celo trogirski župnik je po dveh kratkih pismih otožne vsebine umolknil. Njegovo levo oko je jelo temneti — radi česar je dobil pomočnika ter opravljal službo božjo samo ob času posebnih slavnostij. Dume Slavore ter njenih otrok ni nikjer videl, ker mu je potovanje bilo pretežavno. Njegov ljubi sin Pavel naj ima zmerom Boga pred očmi in v svojem srcu ter naj se oklene z mladeniško ljubeznijo presvete matere in njenega pohvaljenega Jezuščka. Na to je sledilo v pismu še par vrstic o Milici, ki je tako rada govorila o plesu in igrači, kateri mati ničesar ne odreče ter o tem: ali mar sme izdelati za častivrednega brata robec za kelih? Redovnik Pavel je seveda, v to privolil, toda odgovora na svoje pismo ni prejel, obljubljenega robca pa tudi ne.

Polagoma — neopaženo so se izgubljale postave domačih v megli in domači glasovi niso več motili pobožnega redovnika v njegovih molitvah.

XVIII.

Bilo je meseca marca, osem dnij pred postom, popoldne med večernicami in shodiščem menihov. Solnčni žarki so spremenili srebrno-sivi Hvar, viseč na rebu ter ovenčan s tremi razpadajočimi se trdnjavami, v zlato mestece z demantovimi okni. Ob enem so obsevali na zapadu se razprostirajoče gorovje, prešinjali temne globeli Karoba ter prodirali od visoko kvišku štrlečih cvetečih agav, k vršičkom palm, čez hišne strehe. Na to so pokukali skozi prozračen obok zvonika, pobarvali divje levkoje z rudečimi prami ter poljubili poleg stoječo palačo s kamenitimi levi na pročelju, čije okna so bila zagrnena z zavesami. Nekdaj je tu stanoval Grk Samachis, ki pa se je že zdavnaj vrnil nazaj na svoj domač otok, egejsko Siro. Sedaj prebiva v njej škof, ki pa se je mudil na svojem predpisanem potovanju v Rimu, kamor je bil odposlal pred nekoliko leti k papežu namestnika. Pripovedovali so, da se vrne še le po Veliki noči ter prepusti birmovanje škofu namestniku.

Ribiči, sedeči v čolnih, so zvili jadra in radi medlega vetra vzeli v roke drogove ter veslarili tako proti samostanskemu zalivu. Tam v senci visoke skale so se vsedli na svoje mreže ter poslušali, kajti častiljivi prednik je sviral prelepo.

Redovnik Atanazij je sedel zgoraj pred svojo fisharmoniko ter se uril v petju jedne od črnih maš iz Skarlatinove šole. Napev mu je prinesel nek romar iz svetega mesta Rima

Kako zanimiv je bil „Introitus“, kako poseben „Dies irae!“ Z „Rex tremendae“ pričenshi, je sledila vrsta kričečih disonanc (nesoglasij), ki so se še le v drugem delu spremenile v blažejše glasove. V predniku je kar gorelo koprnjenje: seznaniti s tem delom svoje dobro izvežbane, dasiravno ne mnogoštevilne cerkvene

pevce. Med tem si je dal opraviti še s vhomom ter povzel semtertje z zamolklim glasom med sviranjem: „Requiem aeternam dona eis — daj jim Bog večni mir.

Menihi, ne izvzemši redovnika Pavla, so odšli. Jeden od novincev je gnetel testo v kuhinji, drugi, uren dečko z sokolovim očmi in z mulatovim licem, je zajemal iz vodnjaka vodo ter jo nosil previdno, da se mu ni razlila kaka kapljica, na vrt.

Redovnik Pavel je kopal na vrtu. Prirejajal je dolgo gredo z lavorjem ograjeno po sinjskem vzgledu. Sadike so ležale poleg njega na neki plahti iz ličja. Prizadeval si je urno končati delo; takoj po zornicah o polnoči imel bi odriniti na devetdnevno potovanje od jednega konca otoka do drugega. Redovnik Gregor, novinec s srninimi očmi, ga namerava spremljati. On bo sprejemal darove: denar in hrano, katerih on, duhovnik, ne sme jemati.

Pri delu je odprl nekoliko kuto na prsih, zrahljal nekoliko vrv okolo pasu ter si zavihal dolge rokave. Na zagorelem obrazu, obraščenem z gostimi, črnimi brkami, stal mu je pôt v debelih kapljah. Časih je med delom nekoliko prenehal, težko dihal ter se prijemal za prsi. Na to se je zopet zganil ter zrl s pogledom, ki nič posvetnega ni videl, v daljavo. V duhu je rešetal to, kar je hotel na tem prvem daljšem misijonu ljudem povedati in doseči, da je bil od tega premišljevanja ves razburjen. Vrh tega si je naložil strogi post, s katerim je zamoril občutke svojega krepkega telesa ter z nočno tmino zakril domače slike in spomine. Radi tega je imenoval redovnik Pavel velikonočni čas, čas izkušnje ter nameraval o tem tudi pridigovati.

„Lepi menih“ je postal kaj izobražen in pobožen mož, toda to, kar sta njegova morlaška roditelja izredila v njem, je tičalo nepokončljivo v temni gubi njegovega bitja. To je bil ostanek prazne vere. Kar mráz mu je zagomazel po kosteh, kot nekak zli predpomén, ko je

redovnik Atanazij nakrat zasviral na fisharmoniki na vso sapo ono pesem o sodnjem dnevu od Tomaža Celana, frančiškana, živečega pred petsto leti.

Da, daleč je odmevalo po kopnem in čez morje :

»Dan jokanja bo in straha,
Ko bo grešnik vstal iz praha
Šla na sodbo duša plaha.

Ti, o Bog, usmiljen bodi,
Milo ga, o Jezus, sodi!
Duše v večni pokoj, vodi.«

„Kdo vé, kako blizo je že oni dan, kdo vé?“

Redovnik Pavel zasadi lopato globoko v zemljo, sklence roke nad toporiščem ter zre, ne dvignivši grude, osupneno na slabotno rastlino, ki jo je vsadil.

„Kaj delam? Čemu se trudim? Kaj je ves naš trud? Krparija, ki se razpade v prah pred sodnjim stolom božjim!“

»Judicandus homo reus!
Judicandus homo reus!«

je ponovil mogočen glas, junaški prednji glas (tenor) za kateri bi bila dunajska opera smela revni samostan zavidati, a to enkrat, dvakrat, trikrat s tako silo, da je prevpil celó glasove fisharmonike: „Judicandus homo reus!“

Redovnik Pavel obriše si z roko pot raz čela, dvigne s krepko roko prst z lopato ter zasadi poslednji lavorjev grmič v vrsto. Roke so se mu tresle, ko je privezoval stebelce in nekaki boleštni občutki mu stisnejo srce. Zakrivši si z levico oči, je poslušal konec pesmi „Dies irae“, ki je donela kot nekaka tihotna prošnja :

»Pie Jesu, Jesu Domine,
Dona eis requiem!«

Besedica „amen“ se je komaj še slišala. Na to je sledila še vrsta pretrganih mehkih glasov, kot nekako bolešno tihotno vprašanje.

Redovnik Pavel dvigne čelo iz roke ter pogleda z očmi proti modremu nebu, ki se je nekaki zali obljubi enako razpenjalo čez zemljo. Roke se mu zopet sklenejo čez lopatino toporišče.

„Milost! Blažen on, ki jo ima ter je iste vreden,“ si je mislil. „Ali bo prizanešeno grešnikom — vsem?“

To ni bilo več vprašanje, izvirajoče iz obupa ali nagona. „Odpuščeno vsem — tako, kakor mati odpusti otroku?“, je mislil dalje. Nakrat se mu oživi v duši nek spomin. Spomni se, kako je kot razbrzdan dečak visel svoji okrevajoči materi na vratu ter jo poljuboval; čutil je njene mrzle, medle roke, s katerimi ga je za njegove umazane držala ter zaslišal svoj lasten glas: „Vas ljubim čez vse najbolj — vas! Boga ne morem videti — Boga nimam — vas pa imam, mati!“

Sedaj se je list prevrnil; on objema ter vidi Boga, za to pa nima matere več.

On vrže rovnico na stran, nasloni glavo na blizo stoječo citronino drevo, izvleče molek izza pasu ter jame gibati ustnice k molitvi. Pa to je bila le ustmena molitev, za katero srce ni nič vedelo. V prsih ga je tiščalo nekaj kakor kamen in srce je ostalo nemo. Tišine ni dramil noben glas, samo morski valovi, butajoči ob vrtni zid, so prijetno šumeli in neutrujene čebele po drevju v enomer brenčale!

Nakrat se oglasi prednikov glas pred odprtimi vratmi obednice:

„Pavlek, moj sin, kje si?“

„Tukaj, moj oče! Takoj pridem.“

Otrese se tesnobe, ki ga je mučila, odnese vrtno orodje na svoje mesto v kolibo ter prepusti novincu Gregoriju polivanje mladih sadik.

Na dvorišču pred cipreso je stal prednik ter ga pričakoval. Dotični se ni odlikoval z ničemur, nego samo s svojim tenorjem. Bil je dobro rejen gospod nizke rasti, s plešo na glavi. Vendar njegov obraz, čegar

poteze je mati narava zelo nežno upodobila, je naznačeval dobro negovano notranjost.

„To je bila vznešena godba, moj sin, ki premore mlačne duše vzdramiti ter mrtve oživiti,“ je dejal ter se stegnil visoko kvišku, da je položil svojo očetovsko roko na Pavlekovo ramo. „Hotel sem ti dati s tem nekaj izvleček, nekaj okrepcevalni pogum za tvoje potovanje. Potreboval ga bodeš, kajti poslednje naredbe našega svetega očeta niso našle, kakor bi se spodobilo, blagoten sprejem. Vrvenje in nasprotovanje vstašev tam gori v cerkveni državi se razširja potresu enako celó preko Adrije k nam. Vendar: čemu naj bi ljudje tukaj mrmrali? Ali je mar pri nas besnela kolera, ali razgrajala lakota? Boga naj zahvalijo Dalmatinci ter radi in prostovoljno naj prinašajo male darove za sveto cerkev božjo in njene služabnike. Vojaške čete našega cesarja so pozvali v njeno varstvo; blagor jim! Ničesar potrebnejšega ni, nego zabičevati ljudem mir, moj sin ter trpinčenje telesa, da se bodo lažje spominjali tega, kar morajo njihovi bratje z apostolskim pastirjem vred prenašati v Rimu! Pridi ter ostani tu pri meni v senci, do časa zbirališča, moj dragi. Tukaj naju ničesar ne moti. Ali si dobro pripravljen za svoje misijonsko potovanje s postnimi pridigami? Povej mi to.“

Vsedeta se na kamenito klop pod cipreso. Redovnik Pavel pripogne vejico z drevesa ter jo drži nekaj časa z rujavimi prsti, odlašajoč z odgovorom.

„Bil sem dobro pripravljen, častitljivi oče,“ reče naposled rahlo ter poskuša se nasmijati, da odvzame svojemu priznanju bridko resnico; „bil sem v resnici! Toda vaš „Rex tremendae“ in „Lacrymosa“, katero ste peli, sta me povsem razorožila ter mi povzročila nove skušnjave. Bojim se, da —“

„Prijatelj, čuj resno besedo,“ seže mu prednik v besedo, porine očale kvišku na čelo ter položi tovarišu obe roki na ramo. „Nisva sicer v spovednici, toda sama

sva z Bogom. Radi tega hočem govoriti s teboj, kakor bi klečal pred spovednico. Daj mi roko, moj sin; ne, desnico ter zri mi v oči. Glej, kot vrl kristijan in slaboten človek svojih skušnjav ne boš nikdar prost. A kaj pa so one? Lajajoči psi! „Apage, apage!“ zakličesh njim ter še kamen vržeš va-nje. Časih jih zadeneš, včasih ne. Prav, ako zbeže, toda čez kratek čas so zopet tukaj ter znovič še močnejše lajajo, ker se tvojega kamna ne bojé več. Nekega dné pa te vtegnejo vendar-le napasti in raztrgati! Kajti motiš se, moj sin! Tvoje skušnjave prav za prav niso ščeneta, marveč deroči volkovi. Ako te kateri od njih zopet napade, oboroži se s pogumom. Plani čezenj ter mu porini nož v goltanec. Umori to, kar ti nagaja, radi tega, ker je to Bogu zoprno! Ti orjak, po telesu svetemu Krištofu enak, da bi ti obupoval? Bodi kakor on; pusti, da ti valovi skušnjav dosegaajo samo do pasu, ob enem pa drži krepko nežno breme, svojega Izveličarja ter se na svojem pregazu oziraj neprestano nanj v večnem blaženstvu.“

„Hvala, moj oče!“ Na to oba vstaneta, kajti že je zaklenkal zvon k molitvi. „O tem hočem uprav jutri v Bogomolju pridgati.“

„Pridgaj o tem rajše zadnji dan svojega potovanja podpihovalcem v Vrisnici,“ odvrne prednik ter mu potoma porine roko pod pazduho, česar pa se spremeljevalec spoštljivo brani.

„Vrisničarjem hočem razložiti neki čudež. Oni so navzlic svojemu uporstvu le majhine postave. Krištofa nobenega ni med njimi.“

„Kako bogat izvir čudežev je življenje našega serafinskega očeta Frančiška,“ omeni prednik; toda tudi v tem se redovnik Pavel ne strinja ž njim.

„Ne, ne, čudež iz življenja sedanjega časa.“

„Nu, in tvoja bojna oprava?“ vpraša prednik pri vratih nežno se nasmehnivši ter vzame svoj brevir iz Gregorjevih rok.

„Že jo nosim zopet, moj oče in vrhu tega sem še opasan z mečem zoper volka.“

„Deo gratias, mi fili! Deo gratias!“

Prednik si zopet naravna očale ter gre spredaj v cerkev.

XIX.

V Vrisnici ga niso hoteli videti. Nalik cestnim roparjem so prežali nanj na poti z orožjem v rokah, ko je iz cvetoče verbanjske doline čez ozki gorski greben dohajal k njim. Streljali so pred njim in za njim iz svojih samokresov, ne da bi ga umorili, marveč, da bi ga prepodili. In vendar: ako bi ne bilo pri njem navdušenih spremljevalcev iz Gjelze in Verboske, iz Dola in Verbanja, pa bi živ ne bil došel v Vrisniško cerkev!

Vrisniški župnik, bolehav mož z ozkimi prsi ga je sprejel v svoji oguljeni suknji — povsem ravnodušno. Zamán si je prizadeval brzdati trkave kozle svoje črede. Od časa, ko je vest o rimskem upor in nemirih dospela semkaj ter našla tukaj krepak odmev, stal je župnik tu brez moči ter pustil jih razgrajati, boječ se, da z ovadbo gosposki stvari ne bi še bolj shujšal. Misijonar naj gleda, da se kmalu z lepa odtegne, dasiravno je izgledal kakor da se ne boji ničesar.

Nenavadno malomarnost za božjo čast je najavljala tudi mala cerkvica, iz golih skal neokusno pozidana. Na oltarju, v spovednici in na svečnikih je bilo vse polno prahu. Nikjer ni bilo videti kake cvetice, dasiravno je bila cvetoča pomlad. Podobe na steni so bile zanemarjeve, šipe razbite in okvirji razpokani.

Cerkveno orodje in mašna oprava bilo je temno, žoltavo in preperelo. Sploh je bila to najbolj zapuščena izmed vseh cerkvic, v katerih je redovnik Pavel kedaj pridgal.

Radi tega se je v njem kmalu vzbudila želja: pomagati tukaj, kjer se kaže pomoč tako potrebna. Ni se zmenil za mrmranje in poluglasno žuganje, katero je začutil pod nogami, ko je stopil na prižnico, ki pa je bila zanj nekoliko prenizka.

Predmet za pridigo, s katero je hotel te puntarje, katerim je bila cerkev le nekaka prisilna naprava, premagati: legendo svoje mladosti, čudež svojega spreobrnjenja, je odložil za to pot. Nepripravljen je govoril zbrani množici, ki ga je mirno poslušala pretresujočo postno pridigo o smrtnih grehah. A med tem, ko je tako naprej pripogben napovedoval zlobnežem z gromečim glasom božjo kazen, se je pripetilo nekaj znamenitega. Med onimi tam spodaj, ki so se cerkvenim napravavam upirali, je zapazil nekega kljubujočega dečka: samega sebe v davni podobi. Le za trenutek je videl prikazen, na to pa je brez sledu zginila; toda zdelo se mu je, da se je prikazen desetkratno pomnožila ter se spojila z udi uporne občine, od katerih vsak je čutil in trpel, kakor je on nekdam čutil in trpel. Na mah je razumil njih krivdo in bridkost in v srcu se mu je vzbudilo sočutje do njih.

Toplo sočutje izraženo proti koncu njegove pridige, ki jim je spoznanje in pokoro olajšalo, je ganilo trdovratne in razdražene vstaše. Jeli so se drenjati k spovednici ter zahtevali jednoglasno sveto obhajilo in mrtvaško mašo za svoje pokojnike.

Že se je stemnilo in divji rožmarin, pokrivajoč pašnike naokrog, je razširjal v izobilju svojo vonjavo okrog cerkvice na griču.

Notri so gorele redke lojeve sveče z debelimi vozli v stenju. Skoro vse so tičale krivo z zarujavelih železnih svečnikih. Mesec je pošiljal svojo srebrno svetlobo

skozi ozka okna ter se igral s plavkastimi oblaki od kadila. Pred neozalšanem oltarjem so klečali Vrisničanje v vrsti drug za drugim. Le malokateri je imel molitveno knjigo in še tem, ki so jih imeli, so bili listi skupaj zlepljeni. Z radovoljnim srcem, dasiravno zoper svojo navado, so sprejeli stari in mladi posvečeno hostijo iz rok meniha, oblečenega v žoltavo in za njegovo postavo dokaj prekratko mašno obleko, ki ni pokrivala njegove kute.

Prevzet od svetosti te ure in neminljivega plačila za svoj trud, čutil se je tako utrujenega, da ni spoznal zagorelega mornarja v novem rudečem oprsniku, kleččega med Vrisničani in drugimi verniki. Še le opoldne je došel semkaj od Svete Nedelje. Včeraj teden se je po dolgoletnem brodarenju okrog zemlje vrnil domu in danes se je prišel svojemu varuhu in voditelju zahvalit. Od nekega znanca je izvedel frančiškanovo ime, katero se je povsod izgovarjalo s spoštovanjem.

Ko je sedaj stal pred njim, spoznal je v njem takoj svojega pravega pobratima navzlic veliki promeni, ki se je izvršila od ónega dné, ko sta jo v navzočnosti mrtvega orla sklenila; na kar ju je usoda razdružila. Sedaj je došel naravnost iz ostroga. Pet dnij, najbolestnejših v življenju, je prebil v krčmi ob cesti med Salono in Spletom in jutri je bil namenjen od Svete Nedelje potovati v mesto ter tu pri samostanskih vratih povprašati po svojem davnem prijatelju.

„O ko bi mu bil že povedal, kar mora vedeti,“ si je mislil, ko mu je menih položil posvečeno hostijo na jezik.

Nalašč ni dvignil trepalnic od svojih rujavih, bistrih očij, marveč je stopil po prejemu najsvetejšega zakramenta skromno nazaj na svoje mesto, da napravi prostor drugim. Tu je mirno čakal, dokler duhovnik ni zaklical „Requiescat in pace“ ter bila slavnost končana.

Polagoma se je praznila hiša božja in ko je razun mornarja Miloša Ublina poslednji človek šel iz cerkve, je ta videl klečati frančiškana še pred podobo križanega pod večno lučjo, molečega dolgo molitev.

Miloš Ublina se splazi v svojih mehkih opankah mimo na steni visečih podob in skrhanega krstnega kamna do dveh sivih stebrov pred vratmi v zakristijo. Vrata so bila le priprta, torej stopi va-njo ter naroči malemu strežaju se za trenotek umakniti, ker ima povedati častivrednemu redovniku Pavlu nekaj skrivnega.

Ozki prostor je bil temen, ker ga je le slabo osvetljevala ocejajoča se sveča v medenem svečniku. Naš znanec je stopil v kôt, naslonil se s hrbtom ob stenske table ter ogledoval pred seboj v omari s šipami zaprašeno cerkveno opravilo.

Ko se pa konečno vrata odpró na stežaj ter frančiškan po celodnevem postu ves bled in počitka potreben stopi v zakristijo, takrat skoči Ublin z jednim skokom k njemu ter ga osupnenega objame okrog vratu z vročo ljubeznijo fantovskih let, govoreč:

„Moj brat! Moj brat Pavle!“

Poslednji mu ni odgovoril, pač pa je položil svojo ostriženo glavo pobratimu na ramo ter s težavo dihal, ker je imel vrat zadrgnjen. Na to je zaihtel, kakor bi ga lomil krč.

XX.

„Da, moj brat, Bogu bodi potoženo, tako je. O sreči in veselju tvojih ti ne morem poročati. Žena tvojega brata Stojana, moja strina Zaneta, mu je na prvi otročji postelji umrla, komaj pred nekoliko meseci. Sedaj pa on sedi ter premišljuje ta vdarec, prepustivši krčmo samo sebi. To se pravi: gostje so gospodarji v njej. Krčmar sme ondi ostati, ali pa se pobrati, kakor se mu poljubi — kajti — kajti drugo —“

„Kaj drugo?“ vpraša redovnik Pavel, ko Miloš Ublin umolkne ter si grize prst v znamenje, da noče o tem dalje govoriti. Na to vstane ter jame nemirno brskati po svoji škrinji, da je kar zaduhtelo po pižmu in sandalovini. Potem pokuka skozi odprte dveri svoje koče, če bi mar ne zagledal kje kakega poslušalca. Toda nikogar ni bilo, razun mirnega meseca, ki pa se je že močno ponižal proti morju. Valovi so šepetaje pljuskali ob skalnato obrežje in rahel vetrič je pihljaj v pomladnem ozračju, ki je bilo tako jasno, da se ti je zdelo, da bližnja gora Sveti Nikolaj štrli nakvišku za stavbami Svete Nedelje kot nekak vilin kip. Redovnik Pavel je počival nocoj pri prijatelju, hoteč jutri pred odhodom na dom še opraviti pobožnost s pridigo za vaščane brez cerkve. Redovnik Gregor je z nabranimi darovi in denarjem že iz Vrisnice odrinil nazaj v samostan.

„In, kaj sem ti hotel povedati: Tvojega brata mladi sinček živi ter je zdrav,“ povzame Miloš zopet, basajoč svoj čibuk z rumenim tobakom. „Tvoja mati ga čuva. Tvoja mati — Bog naj drži svojo roko čez njo — ni sama nič drugega nego otrok na svoje stare dni. Zavest jo je zapustila, radi česar pa kliče Stojana: ‚Slavo moj soprug‘ in svojega unuka, dasiravno so ga za Petra krstili, imenuje ‚Pavleka‘. Tvoje ime, kakor čuješ, ima neprestano v ustih in tudi vsi drugi kličejo tega malega za Pavleka, da se še duševno stanje tvoje matere ne shujša.“

„In moji ostali bratje?“ dé redovnik Pavel ter si zasenči obraz z roko pri tem vprašanju.

Miloš stopi tesno k njemu. „Ne jemlji si tega preveč k srcu, moj častitljivi pobratim,“ reče, neukretno ga tolažeč. „Glej, celó dobro je, da je nekoliko otročja. Kaj vé ona sedaj o tem. Seveda, da ima v mislih sinove. Resnica, moj pobratim, bolešno mi je misliti na tvoje brate. Ona večja, ki sta še živa,

sta jadrala z drugimi pred Habano, ko smo od ondot odrinili. Ni mi pa znano, kam so se sedaj obrnili. In Jeft, o katerem so govorili, da je tebi enak? Zbežal je od vojakov na fregati ter nekam zginil. Pravijo, da se nahaja pri hajdukih na oni strani Belobrega. Ako pride lovцем v roke, bo vstreljen. Bolje bi bilo, ko bi bil ostal prost mornar z lastnim zaslužkom. Takšen se ne prilega za cesarsko službo!“

Redovnik Pavel si še z drugo roko zakrije obraz. „Kdo torej priskoči v pomoč moji materi?“ vpraša rahlo. „Ali je častitljivi župnik v Trogirju še živ?“

„Saj pravijo, da vrani živé po sto let. Čemu bi naj torej ne živel? Pripovedoval mi sicer nihče ni o njem in tvoja mati, sirota, govori ‚gospodin Bazil‘ starem plašču tvojega očeta, ki visi na klinu.“

„O sveti Bog! Prenehaj!“

„Saj je itak bolje.“

„In moja sestra, Milica?“

„Ne povrašuj —“

„Menih vstane, stopi naprej ter zre tovarišu z zaspanimi očmi prestrašen v obraz.“

„Kaj se godi ž njo? Moraš mi odgovoriti.“

„Ne morem, bratè.“

„Pa moraš.“

„Brat, srce se mi obrača v telesu — jaz ne morem.“

„Pri dragi prelitih krvi Odrešenikovi — brat, povej mi resnico!“

Nemo sta si zrla z očesa v oko. Na to pokrije menihovo lice živa rudečica in Miloš obrne na stran pogled.

„Sedaj veš resnico,“ reče potihoma.

Zopet se globoko pripogne nad svojo na pol izprazneno škrinjo, v kateri je imel kipe in spake iz ilovice, kakor tudi predalnice in orožje, katero je pripeljal s seboj iz kitajskih in japonskih pristanišč, hoteč

jih tu podariti svoji nevesti, Milici. Njenemu bratu v meniški kuti ni hotel pokazati, da je bil v obraz ves bled od jeze.

„To ni mogoče — kako bi se moglo to zgoditi?“ izblekne menih, prime z obema rokama tovariševo roko ter ga z obupno močjo dvigne od tál. „Glej mi v obraz — stoj, govori! Ako je to res, moram še vedeti, kako se je to zgodilo in kedaj?“

„Kako? kedaj?“ Miloš Ublin se trpko nasmeji, stisne zobe skupaj, da mu zaškripljejo ter vrže lepo bodalo, v čegar klinjo je bil vrezan mandarin z ogenj sikajočim zmajem, menihu pod noge. „Kaj razumiš ti s tem; kako bo vedel to on, ki ni ne mož ne ženska, ki nosi brke kakor žid ter se oblači kakor nuna? Dobro — povedati ti hočem, ako si radoveden to slišati! Tako-le je bilo. Krčmar ob cesti je pustil zaspati svoji obrti in gostje so izostali. Pa se je jel dolgočasiti in njegova zala sestra ga je pobožala po licu ter mu dejala: „Ne bodi si v skrbeh, bratè; ostani miren ter drgni si roke, zakaj jaz ti zopet privabim goste, ki so izostali.“

„Lažeš!“ zakriči menih.

„Mirno, božji mož!“ odvrne tovariš porogljivo. „Da, ona mu je privabila goste, zlasti Mažare iz trdnjave Klise. Med njimi se nahaja jeden — Šandor Gyula mu je ime — razkolnik in malovrednež, suh kakor bič, tega je privabila najbolje. K njegovi uri je obesila „toko“, katero sem ji poslal po prijatelju iz Osake, ko sem jo v pismu naznačil za svojo nevesto. Bil je to japonski cekin vdelan v srebro. S temi očmi (o moj brat, gorjé, da tako dobro vidijo!) sem ga videl visečega na njegovi verižici ter sem videl še več; vrhu tega pa sem slišal, da so tvoji sestri odtrgale tovarišice čepico z glave — pred cerkvenimi vratmi!“

„Kruha — požirek vode!“ zašepeta redovnik Pavel s slabim glasom, jame grabiti z rokami okrog sebe, na kar omahne k steni.

Vsekako pa se ni onesvetil. Ko je sedel zopet na svojem prejšnjem mestu ter je sveža unanja sapa zapihljala po njegovem licu, se je zopet zvedril. Toda zdelo se mu je, da so mu vse misli zbežale iz glave, samo glad ga je glodal neznosljivo. Poželjivo je jedel trdi kruh ter pil vodo iz bronastega vrča, ne da bi opazil, da je bila močna žganjica, slivovica, primešana k njej. Še le ko mu Miloš Ublin ponudi kos posušenega mesa, natakknjenega na handžar, spomni se nakrat svoje postne obljube ter z gnusom odkloni ponudeno jed. Pri tem se mu je sicer zavest povsem povrnila, toda njegove moči so bile proč. Oni ni mogel, kakor njegov prijatelj, besneti s sopihajočimi nosnicami in z stisnjenimi pestmi zoper sramoto, ki mu jo je povzročil izdajalec njegove hiše. Ta sramota je bila še desetkrat večja tu v Primorju, kjer mož, navzlic surovosti in veselja do tepeža, smatra čast gospe in čistost dekleta za nekaj svetega po starodavnem običaju. Radi tega tudi desetkrat večje gorjé onemu, ki se ljubezni pijan preveč spozabi.

Na svojem misijonskem potovanju naokrog je redovnik Pavel enkrat v Braču doživel, da mu je jedna takšna nesrečnica, svoje deviške čepice oropana, prišla pred spovednico ter ga prosila: „O gospodine, o sveti oče, naznani mi pot in kraj, kamor se naj zatečem!“ — „Stopaj po potu božjem ter imej v spominu svoj greh,“ bil je njegov odgovor. Drugo jutro, ko je korakal od splitske obali k Postiru k sveti maši, vrgli so mu razburkani valovi mrtvo truplo nesrečnice k nogam. Kdo je takrat najglasneje ugovarjal zoper krščanski sprevod? — On! — Kdo je odklonil prošnjo: spregovoriti ob rakvi samomorilke jedno besedo? — On! — Kdo je ponosen

na svoje čednosti in lastno pravičnost šel kot opravičen od ondot? — On!

„O, jaz nesrečnež!“ se oglasi klic v njegovi duši, na kar jame obupno lomiti si roke. „Kako naj tukaj pomagam? Moj Bog in Gospod, svetuj mi — kaznuj — umori mene, samo njej prizanesi!“ jeclja kakor v omotici. „Sveta Devica, ti zrkalo pravice, ti zavetje grešnikov, prosi zá-me!“ Na to vstane, trepetajoč na vseh udih ter premeri sobico z širokimi koraki.

„Kaj mi je početi?“ vpraša se desetokrat z glasom najskrajnejše onemoglosti.

„Ti? Kaj hočeš ti učiniti?“ odvrne Miloš Ublin strogo in ostre oči se mu zasvetijo. „Kdor ima na sebi žensko obleko, ali zamore ta napraviti širok korak? Kdor ne more drugega, nego sklepati in polagati roke, ali zamore ta rabiti nož za smrtni sunek? Čemu nisi zbežal iz samostana, predno so te ostrigli kot kakega jagneta? Da, da! Kaj pomaga pridiga in glasen krik nad zbranim ljudstvom: „Pokora, pokora! Mir, mir!“ Ali napravi to lopova poštenega? Ali to odvrne storjeno nesrečo? Za tujce beračiš, tujcem deliš svoj blagoslov, med tem pa tvoji umirajo in zapadajo v pogubljenje! V peklo z vami, ako niste zmožni učiniti kaj boljšega!“

Menih skoči po teh besedah po koncu. Dvigne kuto, da ga ne bi ovirala v hoji, seže po japonskem bodalu na tla, jo izdere z nožnice ter dvigne nad lastne rame, kakor bi jo hotel zabosti. Srce mu je bilo v prsih, oči so se mu bliskale in ves se je tresel kakor topolin list. Nakrat pa mu omahne reka z orožjem, vela bledica mu pokrije lice in bodalo pade na tla.

„Pazi na svoje besede,“ reče počasi in zamolklo. „Ako meni zabavljaš, zabavljaš sveti cerkvi. Ti ne veš, kaj govoriš!“

„Ne, kajti moje srce je raztrgano!“

„Moje tudi! Usmili se ti — pomagaj!“

„Ne morem — jaz sem pošten človek.“

„Prejel si danes Telo Gospodovo iz mojih rok; usmili se, pomagaj nam, brat!“

„Tam, kjer je konec časti, se konča tudi prijateljstvo. — Ne!“

Po teh besedah prekriža roke na prsih, kakor bi se hotel krepko držati storjenega sklepa, se zavrti naokrog ter koraka skozi vrata. Ko se čez nekaj časa zopet vrne, najde oljnato svetiljko samo goreti, meniha pa vidi korakati s palico v roki po skalnatem obrežju mimo poslednjih hiš proti vshodu. Ž njim se ti je zdelo, da je odšel tudi zapadajoč mesec in hladna jutranja sapa je že pihljala čez vode.

Pridiga, katero je imel menih to jutro k zbranemu ljudstvu, je izvirala iz globočine njegovega ranjenega srca ter prisilila celó najtrdovratnejše od ondotnih surovih mož, pregledati svojo notranjost in celó Miloš Ublin se je boril sam s seboj in s svojim sklepom. Toda ostal je trden ter pustil meniha samega odriniti nazaj v samostan.

„Hočem si poiskati žensko tu na otoku, brž ko mi bo mogoče,“ si je mislil.

Toda ni se mogel pripraviti k temu, da bi bil snubil vdrugič in kdo more reči, če se bo to sploh kedaj zgodilo! Kajti vsakokrat, kadar se je pripravljal k temu, videl je pred seboj bled obraz, čegar črno-rujave oči so se mu izogibale in nežne ter ozke ustnice, ki so se nesrečno-bolestno zapirale. Videl je medlo bitje zunaj pred krčmo, sedečo ob ograji vodnjaka, na kar je v polûtemi zginila med hišami, s svetlo verižico in steklenim biserjem, privezanim k njej okrog vratu, namesto njegove „toke“ iz daljne Japonske. Tako je pričakovala Mažara iz trdnjave Klise, kinkajočega proti krčmi z debelo verižico pri uri.

Štirinajst dni pozneje, po dospelem poročilu o devetdnevnem misojonu, se je pod načelništvom prednikovim

vršila v samostanu seja. Zbrani kapitel se je posvetoval o novem večjem misijonskem potovanju tjekaj po obrežju, na ostrogu in Polici pričenši, proti severo-vshodu navzgor proti Djaspori in Proložkim goram.

Na posvetovanju je obveljal sklep, odposlati tudi to pot redovnika Pavla, čegar hvala je bila splošna. Ker je jeden izmed novincev vzbolel, drugega pa tudi niso mogli pogrešati, šel je sam. Le s težavo si je pridobil dovoljenje, da se sme pomuditi pri svojih dva dni v Saloni ter njim v težki borbi priskočiti v pomoč. Prenočeval bo v odločeni hiši, radi varstva čez Proložko goro pa bo smel vzeti s seboj pod obleko orožje.

XXI.

V Trasteveri, tesno ob reki Tiberi, je stala vila kardinala Principa Ruspignola v večernem mraku med lavorji in magnolijami. Vrt se je razprostiral v terasah navzdol proti reki. Bujne južne rastline so obraščale vrtni zid, krhajoč se tajno pod zeleno vajšnico. V Bosketu, čegar vedno zeleno grmovje je rastlo po ledini okrog obzidja, so peli slavčki.

Velika slovesnost cvetne nedelje je bila končana in tu zunaj si komaj slutil o bližini večnega mesta. Povsod se je razširjala čarobna pomlad, sveti mir, katero je dramilo koperneče odmevajočo slavčevo petje.

Zgoraj v prvem nadstropju vile, je ležal kardinalov stričnik, škof Bosdari, hudo bolan na trdovratni rimski vročnici, povzročeni po soparnem ozračju. Škof ni niti slutil, kako resno je smatral zdravnik to bolezen ter tudi po načinu vročekrvnežev ni zapazil sprememb, ki so se godile ž njim. V presledkih med napadi vročnice pa je bil med ljubeznivimi najljubeznivejši. Obžaloval je le, da so strežaji morali radi njega hoditi v baržunastih

šolnih in da ga njegov stričnik Markolin na kratkem bivanju v večnem mestu vsaki hip obiskuje. Doslej še on ni bil zaslišan od svetega očeta, a kardinal sam je imel o velikonočnem času dokaj opraviti. Danes, na cvetno nedeljo zvečer, je vstopil zopet v bolnikovo sobo. Našel je škofa sedečega med blazinami, z razmetanimi papirji po svilnati odeji, z leskečimi se očmi ter z goljufno rudečico na shujšanem licu. Poleg njega na čelešniku je stala s plavo steklovino zasenčena svetiljka in med mehkiimi, temnozelenimi gubami preproge pred posteljo izgledal je škof še zalši, nego je bil v resnici.

Samo redovnik Markolin je bil pri njem. Bolnik je svojega strežaja in postrežnike odposlal ter se kazal močno razburjen.

„Dobro jutro in dober večer ob enem, infedelmio!“ zakliče vstopivšemu stričniku naproti ter stegne roko proti njemu.

„Nu, dragi Ivan, kako se počutiš danes? Dobil sem kaj nezadostno poročilo,“ reče kardinal, poljubi bolnika na čelo ter pogleda skrivoma redovnika Markolina, predno se vsede.

„Jako dobro,“ zagotavlja ga škof, „izvanredno dobro, dragi prijatelj! Tu sva nekoliko služila Bogu, nekoliko kremljala, seveda o domačiji, o dragem mi otoku, ki mi ga naj dá Gospod še enkrat videti. Toda, naj se zgodi njegova volja. Povej, Julij Cezar, ali se nisva pomenkovala enkrat o mojem varovancu, redovniku Pavlu, frančiškaneu, bivajočem pri nas?“

„Seveda Ivan, še večkrat. Vendar prosim te, ne vznemirjaj se!“ Kardinalov obraz postane po teh besedah zopet resen.

„Tiho! Nobene besede o tem: jaz se ne vznemirjam, marveč se veselim iz globine svojega srca,“ odvrne škof vneto. „Stori mi to ljubav, Julij Cezar ter

ne poslušaj tega nedoraslega mladenča, marveč prečitaj mi poročila o misijonu iz mojega otoka. Prejel sem jih še le pred jedno uro. Ne, počakaj. Podaj mi najpoprej mojo listnico, Markolin. Hvala, hvala, že je tukaj. Nu torej, moj prijatelj, vzemi najpoprej v roke ta „curriculum“ in še le potem poročila.“

„Vi si v resnici škodujete, dragi stric! Že tričetrt ure govorite neprestano, prevzvišeni,“ seže jima dominikanec v besedo ter se dotakne s prstanom opremane škofove roke. „Le potipajte, prevzvišeni, kako je vroča! Prosim vas stric, to ne sme biti.“

„Že sme biti, kajti delati je treba, dokler je dan,“ odvrne bolnik veselo ter se vsakemu posebič prikloni. „Ne kalita mi mojega velikonočnega veselja, ki mi je zasvitalo izza palm in križa. Da, jaz ga imam rad, tega gorečega duha, tega Pavla, ki se neprestano bori s Savlom, to jedro iz naroda, bodeče in trdo, nalik našim trdovratnežem na skalah. Pustite mu, naj poganja njegovo deblo tudi trnje. Čas bo odpravil trnje in potem bo štrlelo to deblo nalik sveči proti nebu!“

„Ali ne blazni nekohiko, naš bolnik?“ vpraša kardinal šaljivo dominikanca, hoteč napeljati govorico na drugi predmet.

„Pa še močno, prevzvišeni,“ odvrne vprašani. Poslednji je pred desetimi minutami, predno je kardinal vstopil, pripovedoval svojemu stricu, da se je bil v redovniku Pavlu zmotil ter je ta zgubil vse zanimanje zanj. Kri se svojcem ne izneveri; neotesana narava ostane konečno vendar-le to, kar je bila iz početka. Kakor iz surove skale so izklesane njegove misijonske pridige, v katerih vidi stric toliko jedra.

Kardinal požuga svojemu stričniku smehljuje s prstom. Redovnik Markolin se prikloni ter si pritisne vročo škofovo roko k ustnicom.

Škof ga rahlo vdari po licu ter se opravičuje zoper očitiranje idealizma: „Počakajte, vi trezni ljudje,

da vidite, ali sem bil krivi prerok! Jaz si vsaj mislim, da tukaj v Rimu moram nekaj veljati, ker to ni moja očetnjava. Sicer pa, dal Bog, da bi ti ne bil dolgo več nadležen, Julij Cezar, in da ne bi kalil več tvojega velikonočnega razpoložja.“ Po teh besedah se svojemu stričniku zopet prijazno prikloni. „Torej, da se vrnem nazaj k svojemu predmetu, še povem, da se mi zdi, da boš nosil ti, moj sin, še kardinalski klobuk kedaj na glavi; on pa, moj silni duh v beraški meniški kuti, vtegne postati še nekaj več nego ti in jaz, svetilnik na prižnici naše svete cerkve „ad majorem Dei gloriam“ (k večji časti božji), svetilka, ki bo še svetila, ko bomo mi že zaspali ter se vlegli k večnemu počitku.“

„Abraham drugi in sveta Klara! Vi zares močno blaznite, stric,“ ugovarja redovnik Markolin še enkrat in lahna senca nezadovoljnosti spreleti njegove pravilne črte. „Kdor bo doživel, bo videl —“

„Ljubosumnost? — Ti? — O, vendar ne, dragi!“ Škof se s težavo dvigne in naslonjen na lakti, zre bodočega kardinala s svojimi vročinsko-spehanimi očmi. „Prav imaš, moj sin,“ reče prijazno se smehljaje, „kdor bo doživel, bo videl, kdor pa izmed nas treh tega ne bo doživel, ta se bo radoval nad tem s svetniki v nebesih. Sedaj pa oprostita, postal sem truden; že zopet nisem povsem takšen, kakoršen bi moral biti. Lahko noč! — Bog nas obvaruj!“

XXII.

V ponedeljek v velikonočnem tednu je odpotoval redovnik Pavel z otoka v ladiji gospodarja Jurija, razvažajočega blago med Hvarom, Bračem in Spletom. Bila je to že kaj stara, preperela ladija in jadra so bila skrpana iz samih cunj. Morje je ležalo temno-

plavo in nepremično od obzorja do obzorja in soparica meseca aprila je obdajala daljno obrežje, da je bilo bolj podobno zračni sliki (fata morgana) nego resnici.

Med vso vožnjo po morju je bil Pavel primoran misliti nazaj. Noben zvonov glas ga ni spominjal kaničnih tur; prim in terco je pustil iti naprej ter je sploh pozabil, da sta mu molek in knjiga „Hoja za Kristusom“ ležala v naročju.

Celó bedočemu so se pojavljale prikazni v sanjah. Zdelo se mu je, kakor bi ga silila neka notranja moč preiskati v tej soparni tišini svoje življenje ter položiti od njega račun. Vse posamičnosti njegovih otročjih dnij stopijo mu nakrat jasno pred oči; da, vso svojo preteklost je videl pred seboj. Videl je samega sebe kot majhinega dečka v sami srajčici pri župniku Bazilu v Trogirju; čutil je moč njegovega vina, čegar moči je podlegel na stopnjicah lesene „mons Golgathe“; začul je vreščeč glas „Laus Deo!“ one čarobne ptice. Na to je capljal pred očetom v raševim plašču tjekaj k zalivu pod četiri oljke ob pristanišču v Sukuracu, kjer so svatje plesali kolo ter so bili privezani čolni. Voda je pljuskala po njih Oče potrka zalega, krepkega dečka iz dopadenja po rami; bratje se prepirajo ter prižgó ogenj v železnem jerbasu na čolnovem rilcu, kajti bila je brezmesčna noč in „bonazza“ (tišina na morju). Odrinili so; vesla so lahno grebla po vodi, v kateri se je bliščalo vse polno svetlih isker, spodaj pa so plavale ribe. Na to je zginila nočna slika in mati je klicala s slabim glasom: „Pavlek, moja zlata dušica!“ Vmes so zadoneli tresoči se glasovi gosel in piščalke, otročji smeh drobne Milice, zategljiv vrišč orla nad osamljenim Mosorjevim breznom ter prestrašen krik Miloša Ublina: „Brate! brate!“

Pavel, prevzet, nasloni oba lakta ob kolena ter potlači lice v roke, ne zmeneč se za to, da se mu jagode od molka, po katerem je bil segel, vdirajo v čelo.

„Miruj ti paglavec,“ reče gospodar ladije svojemu mlademu pomočniku, „naš častitljivi popotnik moli“.

Toda redovnik Pavel ni molil. Spomin na Miloša Ublina, čegar prijateljstvo je bilo navezano na čast, ga je tako mučil, kakor bi bila to prva bolečina njegovega življenja. Ali še ni doživel kaj hujšega? Mislil je na svoja šolska leta, na svojo borbo s trpko dolžnostjo; na mešanico otrplih postav in malopridnostij v samostanu v Sinju; na skušnjave in odvracanja poznejših let, ko je čul mimogrede šepetanje zalih ustnic: „lepi menih“, ki mu je razburil mlado kri v žilah.

„Vse je proč, že davno proč! Vse skušnjave sem premagal in pokončal v sebi,“ si je mislil in prsi so se mu napolnile s ponosom, dasiravno ga je skušal s nenavadno ponižnostjo zakriti. „Hvala bodi Najvišjemu, da smem rasti Bogu čimdalje bolj podoben.“

„Prevzetnik!“ spregovori nek glas v njem.

Sedaj mu stopijo pred oči njegove duše sedmeri smrtni grehi, nad katerimi si je v mladosti tolikokrat belil glavo in s strahom je priznal, da je dal vsem prenočišče v sebi. Napuh in lakomnost, ki sta ga ščuvala, naj bi nebeške milosti vzel najrajše sam ter jih izpljuval proti peklenskim in pozemeljskim močem. Naslada, s katero je izobiljeval v svojih bolečinah, kroteč svoje počutke; jeza, ki ga je toliko razdražila, da je dvignil roko in bodalo proti svojemu probratimu; samogoltnost, ki mu je dovolila istega dne prelomiti svojo postno obljubo; zavist, ki ga je napotovala: sovražiti prostake v deželi ter lenoba srca, radi katere ni poizvedoval, niti vedel, da njegovi umirajo in gredó pogubi naproti! Pa še jeden greh mu je položil roko na ramo ter se nastanil v njem. To je bila mati vseh pregreh: laž. Odsihdob bo vse njegovo življenje samo jedna velika laž, navzlic zakramentom in posvečenju, vrvim in bičanju. Kajti videl bo nesrečo svoje hiše, hotel jo popraviti z molitvijo in pokladanjem rok, toda

odvrniti je ne bo mogel. Pa se bo vrnil nazaj v samostan, na veke zvezan, mož poln moči in volje, ki pa vendar ne sme dvigniti svojih rok nad lopova v cesarski prižasti suknji ter ga treščiti ob tla.

Njegove misli jamejo mu mešati možgane. Skoči po koncu, zatakne si molek za vrv, odrine pobožno knjigo na stran, stopi čez zavoje in jerbace ter se poprime vesla. Gospodar ladije se je še nekoliko vpiral ob veslo, med tem ko je mladi pomočnik sedel leno pri krmilu ter zrl v solnce, kajti ladija se je komaj popolzevo pomikala naprej.

Menih je s krepkimi udarci z veslom otepal gladko vodo in konečno je ladija srečno objadrjala nos sv. Jurija pred Bračem. V pristaji sv. Ivana je vrgla sidro, da izkrca blago ter za Splet novo naloži. Gospodar ladije hotel se je pomuditi jedno uro ter še napraviti jeden skok v cerkev, da se zahvali svetemu Nikolaju, za varstvo pred burjo v pretečenem tednu. Pobožni menih pa je sedel v čolnu na klop ter čital iz brevirja psalm:

„Blažen mož, ki se Gospoda boji ter ima dopajdenje na njegovih zapovedih. — Srečen je mož, ki skazuje usmiljenje; njegova beseda bo ostala ob času sodbe, da, on ne bo omahoval na veke. — Vtrjeno in neprestrašeno je njegovo srce, ko se ozira po svojih sovražnikih. — On je darežljiv ter rad dá revežem; njegova pravica vstraja zmerom in njegov rog mu visi v slavi. — Grešnik to vidi ter se jezi, on škriplje z zobmi in zeva koprnenja; njegovo prizadevanje ostane brezuspešno.“

Veter je poživil toplo ozračje, ladija je ob solnčnem zahodu dospela v Splet, spustila v bližini stare bolnišnice sidra in Pavel je imel uprav še toliko časa, da je dospel k večernicam v cerkev.

Nekaj časa je blodil brez sklepa med sijajnimi razvalinami stebričja nekdanje Dioklecijanove palače.

Korakal je po stopnjicah k škofijski cerkvi, ki je bila svoje dni jupiterjev tempelj ter obstal pred sfinksom iz granita, ki je, resnoben in črn, že od časa prvih kraljev Faraonov molil svoje vitke ženske roke pred ležečo levjo postavo ter sedaj na dva dela razpočen, počival.

Velika množica odličnih meščanov se je gnetla v cerkev. Dim kadila se je povznašal v ozračju in duhovnik, klečeč pred oltarjem, je pel litanije z ostrim, nepoetičnim glasom.

Menih je stopil nazaj skozi vrata, se priklonil, prekrižal ter odšel po dolgi ulici proti severu in potem proti vshodu na tihí trg poleg nekdanjih bronastih vrat. Tam je stala temna, trdno pozidana, majhina hiša božja, cerkvica „pri dobri smrti“: „alla buona morte“. Tu se je dotaknil povsem gole mrtvaške glave, nahajajoče se na mramornati plošči v zidu, pobožno s svojo desnico ter jo poljubil. Na to je šel v cerkev najrevnejši izmed revnih, ostanki z ulic, so tu klečali globoko sklonjeni na tleh — sami topi, skesani in zlobni obrazi. Na stenah in oltarju ni bilo videti nikakega lepotičja; okna so bila preprežena s pajčevino, na tlaku si opazil kaluže. Kar se lepote tiče, je ta cerkev še dokaj zaostajala za óno v Vrisnici!

Na prižnici je govoril mož v visokih letih, pravcata mumija, čegar jedine iskre življenja je razodeval njegov fanatizem. Trdo je tolkel s koščenimi rokami ob nepokriti rob prižnice; vrhu tega pa je kričal kot nekak hripav, nerazumljiv glas, da mu je kar grlo odpovedalo službo in postarane oči, ležeče pod belimi obrvami, so mu stopile iz jamic.

Verniki v cerkvi so trepetali in molili; pri nekaterih glasnejših odstavkih se je začulo med zbranimi zamolklo plakanje.

Po pridigi je bil redovnik Pavel prvi, ki je stopil k spovednici, na to pa je šel vèn v večerni mrak,

mimo neke temne postave, ki je s svojim obloženim osličem čakajoč stala pri vratih župnišča ter si zakrila svoj obraz z oglavnico pri plašču, ko je menih korakal mimo.

Poslednji je obrnil pogled na stran, kajti znano mu je bilo, kaj to temno bitje zahteva; znan mu pa je tudi spletski velikotedenski običaj.

Ob času, ko se na veliki petek vleče velika žalobna procesija iz škofijske cerkve skozi one zale poganske hodnike s stebričjem, skozi zlata vrata ter ozke mestne ulice, korakajo tukaj v sprevodu, v blesku sveč in s pajčolani okrašenih bander, živi križi: ljudje našemljeni do očij. Roke imajo razprostrte vodoravno, ker so jim privezane k poprečnicam. Vsi so bosí in že mnogokrat se je pripetilo, da je marsikateri izmed teh živih križev — katerih vsak je bil spokornik — bil povsem nežnih nog: navajenih hoditi samo v čevljih po sijajnih stanovanjih. Župnik od cerkve „pri dobri smrti“ določuje število teh živih križev in velikost pokore. Najhujšemu zločincu vendar, ki mu je v teku leta zaupal pri spovedi svoj greh, je pustil vleči za Najsvetejšim pod nebom (baldahinom) težak, s peskom napolnem leseni križ, ki je bil tudi najkrepkejšemu od teh krepkih ljudij pretežek.

„Gospod se te usmili,“ reče menih mimogredé ter ne zre več na čakajočega spokornika iz bližnje Police, krajine gladu, kateri se s poslednjo vrečo žita in s svojim mehóm olja nadeja odkupiti, ko Don Dojmo, župnik, pride iz cerkve, ga zasliši ter ga potrdi za procesijo na veliki petek. Potem je bilo, od Velike noči naprej, zločinstvo zopet poravnano.

Nebo je bilo že temno modro, zvezde so se lesketale vsaka v svojem svečniku in hladen vetrič je neprestano pihal, ko je redovnik Pavel pustil poslednje hiše spletskega predmestja na severno-zapadni strani za seboj ter s povezkom na strani meril široko cesto

proti Saloni. Povesod je duhtelo po pomladi, kajti za srebrnimi topoli in vrbami, ki so že razvile svoje popke ter odvrogle mačkice, so se razgrinjali prostrani travniki polni cvetic, žefrana, divjih hijacintov in narcis, kakor tudi cvetočega lavorja. Dasiravno je še-le osma ura odbila, bila je cesta popolnoma prazna; črički so glasno čvrčali; semtertje se je oglasil s svojim rezkim glasom kozomolzec. Konečno se je začulo šumljanje potoka Jadre, čegar bistri in brzi valčki so v urnih skokih drvili proti morju. Tu se je že svetila bela streha prvega mlina pred Salono na tej strani sivega rimskega mosta čez potok in za sto korakov od njega je stala krčma Stojana Joviča ob cesti. Na desno od mlina se pričinja stezica navkreber; pot rimske armade k starodavni „Audertium“, ali sedanji Klisi. Redovnik Pavel je zrl nekaj časa ono krivo stezo in na svetlem obzorju je razložil črni stožec trdnjave med Mosorjem in Karbanom. Nekdanje domotožje se ga polasti z vso močjo.

Pred tihim mlinom, z belim, daleč venkaj štrlečim napuščnikom, sta sedeli dve osebi ter popevali pri medli luči oljnate svetilke, stoječe na kameniti mizi med murbami, ovite z krivimi trtami brajde. Miza je bila narobe obrnen sarkofag iz pokopališča pred Salono in glasova sta se čudovito vjemala. Bil je to Mažar z razmršenimi brkami, z razpetim vojaškim jopičem, čegar tuja izreka se ni vjemala z ono mlinarjeve hčerke, katero, razpaljenega lica, je objemal s svojo roko. On si je del njeno čepico na ostrizeno teme in luč svetilke se je poigravala z drobnim, zlatim denarjem, v srebro vdelanim, ki mu je visel na verižici pri uri. Deklica je imela njegovo čako na svojih krepko spletenih laseh.

Pela sta uprav znano srbsko-hrvatsko pesem :

Daj Bog, da se on vjame
In bele moje prsi so mu ječa.

Daj Bog, da se on vklene
In spona so mu moje roke.

Daj Bog, daj Bog, da se obesi
Na vislice mojega telesa.

Daj Bog, da se on zastrupi
S strupom sladkih mojih ustnic!

V svoji zaljubljeni slepoti nista zapazila meniha, ki je za murbovimi drevesi korakal mimo; ta pa je spoznal pobratimovo „toko“ pri vojakovi uri. Moral je obstati pri stebru poleg mosta; prizor, ki ga je imel ravnokar pred seboj, ga je vsega prešinil in srce mu je na vso moč plalo v prsih. Vse je jelo divje besneti v njem. Hudoba sovraštva, ki je bila leta in leta zaprt v kletki njegove duše je nakrat pokazala svoje kremplje.

Med tem ko je s težavo premagala omotico, ki je zakrivila, da se je vse vrtelo okrog njega, videl je razločno v luči zvezd stati neko mladenko na drugem koncu mosta, nepremično kot nekako strašilo. Dolgi rokavi njene srajce so se ji zavihali nazaj, ker si je zakrivala blede obličje z rokami, izpod katerih so črne oči čmerno žarele. Pesti so ji deloma zakrivali neredni kodri las; kajti dekličji kras Morlakinj, dolgo kito, je imela ovito tesno okrog drobne glave brez čepice. Tako je stala tukaj kot slika obupa ter poslušala vabljivi dvospev, doneč izpod napuščnika pri belem mlinu.

„Milica!“ zakliče menih ter ji steče nasproti. Ona pa glasno zakriči ter zbeži čez poljane, kolikor so jo noge nesle. Toda on je bil navzlic kuti hitreji od nje. Vjel jo je z rokami, predno je padla na tla ter si jo pritisnil tako tesno k prsim, da ji je sapa zaostala. Enako vrelcu so se stekale v njem: ljubezen — sočutje — jeza! Gorjé, ki mu je trgalo srce, nesreča, ki mu je kot ogenj vrela po žilah. Ona je smejoča in stokajoča visela na njegovem vratu, stiskala se k njegovemu brkastemu licu ter mu poljubovala usta, lice in oči s svojimi mehкими ustnicami, niti ne vprašajoč, ali je ta, ki jo je poklical po imenu, tudi v resnici njen brat, katerega se je komaj še spominjala.

On, čegar človeške rodbinske občutke ni ničesar več razburilo od onega dné, ko je med Sinjem in Hvarom objemal svojo mater, ker si je prizadeval strast v sebi umoriti, je omahoval radi teh vročih poljubov, kakor pijan. Da, za trenotek se mu je zdela ta sestrina ljubezen kot nekaka zlodjeva skušnjava in njegova duhovska zavest je že hotela presekati korenino iz katere sta oba vzrastla. Toda sestrina roka, ovita okrog tilnika, bila je most med njim in njo. Spomnil se je nesrečne samomorilke na Braču ter ni mogel ravnati drugače, nego vzeti sestro povsem v svoje varstvo. Pa jo znovič objame z rokami ter si položi potoma njen droben obraz s svojo debelo roko na svojo ramo. Tako sta potovala, neopazena od nikoder, proti krčmi ob cesti in na tej, kakih sto korakov dolgi poti, mu je ona trepetaje in jokaje priznala vse: sramoto, grenkost in skrb za prihodnost.

XXIII.

Dva dni poznej, oblačnega jutra velikega četrтка, dvanajst ur po postni pridigi redovnika Pavla v Saloni in po njegovem odhodu v Polico, je našla ponočna straža iz trdnjave Klise jednega izmed njihovih, Šandorja Gyula, umorjenega. Bil je napaden na veliki cesti, ondi kjer se vije strma steza čez gramoz ob potoku proti Kacini ter zaboden v hrbet s širokim nožem.

Ležal je na obrazu ter imel obe roki stegnjeni vsaksebi, kakor bi bil razpet na križ. Ohlapna uniforma se je prijela njegovega otrpnelega trupla, okrog njega pa so bile videti kaluže črne krvi. Vsako drugo sled pa je bila izplaknila nevihta, ki je o polnoči prihrula z dežjem ter je celó stražni stolp ob trdnjavi obiskala

s strelo. Posadka Mažarov, zbegana radi tega, se tudi ni dosti zmenila za svojega tovariša, ki se je za tri ure dalje mudil v vasi, nego mu je bilo dovoljeno. Bržkone se je bil zakasnil pri mlinarjevi hčerki, ki je bila sedaj že njegova dvanajsta ljubica, odkar je dal jednajsti, sestri krčmarja Jovića slovo pred nekoliko dnevi. Bil je ptič, da malo takih, ta Šandor Gyula!

Straža, obstoječa iz štirih mož, ga je obstopila.

Jeden izmed njih je takoj zdirjal navzdol k pretorju v Splet, ki je bil ondi sodnik. Ostali trije so čuvali mrtveca. Dasiravno ga niso smeli premakniti z mesta, dokler pretor in njegov pisar ne dospeta, vendar niso mogli opustiti, da ga ne bi previdno nekoliko preiskali ter pretipali s svojimi rokami njegovo telo.

Denarnico in uro, prstan s steklenim rubinom na kazalcu in v srebro vdelan zlati denar, kateri je imel obešen na urini verižici, našli so nepoškodovan pri mrtvecu; nekoliko na strani je ležala čaka, z vodo napolnjena; dolga sablja pa mu je tičala med koleni, kakor bi se bil v naglem padcu prevrnil čez njo.

Po morilcu ni bilo nikjer najmanjšega sledu. Nobeno orožje, nobena stopinja se ni videla na mokri cesti; pač pa sta močno narastli potok in mehka tla najavljala silo nevihte. Potok se je tega hladnega pomladnega jutra penil in zaganjal v stebričje rimljanskega mesta spodaj v dolini, kakor bi ga hotel podreti. Kakor besen je hrumel mimo mlina, kjer je mlinar sklepal roke nad močnato glavo, boječ se, da mu ne zdrobi njegovih koles, med tem ko je Jela, njegova hči, stala v sobi pri svojem prižastem pletivu ter se svoji skrivni ljubezni potihoma smijala.

Tesno pri mostu sreča stražnik na svojem urnem begu k pretorju v Spletu nekega moža, nosečega svojo glavo zeló ponosno po koncu; rudeč telovnik pa je imel ogrnjen čez rame. Mažar je za trenotek obstal ter se zamislil. Ali ni mar videl tega moža pred tremi

tedni v krčmi, kjer je spregovoril nekoliko besed s krčmarjem ter potem zapazil, kako je Milici, jednasti ljubici Šandor Gyula obrnil hrbet? Sumljivo še enkrat pogleda za odhajajočim, potem pa zdirja dalje. Kaj ga on briga? Saj ga sedaj nobena ne bo več imela, brhkega Gyula, niti prva, niti dvanajsta!

Včeraj dopoldne je stal Hvarec, čegar ladjica se je zasidrana gugala v Saloniškem zalivu pred vratni samostana frančiškanov na obrežju ter tu povpraševal po redovniku Pavlu. Rekel je vratarju, da mu ima zaupati nekaj zelo važnega. Na to mu je prednik dovolil stopiti k njemu pod cipreso. Resnoben mož, ki je dejal, da je doma pri Sveti Nedelji za goro, je predniku močno ugajal. Brezdvomno je to zopet jedna izmed onih duš, katero so plamteče besede redovnika Pavla pridobile za nebeško kraljestvo. Dobro samo, da on, prednik, takrat ni zamudil poslati prijatelju in škofu prepis poročila o devetdnevnem misijonu v Rim! Prednik je spregovoril s tujcem nekoliko besed, dal mu nekoliko spodbudnih naukov ter mu konečno zaupal, da najde redovnika Pavla v jutro na veliki četrtek zanesljivo pri svojem bratu v Saloni, kjer prenočuje v določeni hiši ob cesti proti Klisi.

Za slovo je prejel Miloš Ublin od prednika še blagoslov ter dospel sedaj točno na določeno mesto.

Gostov še ni bilo prav nobenih v krčmi ob cesti v tej rani uri. Krčmar je še ležal v svojem stanovanju na listju, držeč nabasano puško v roki. Otročja starka je čepela na mrzlem ognjišču in gugala svojega živahno kobacajočega vnuka na svojih slabih kolenih ter brezpomembno žlobodraje popraševala:

„Župnik — častivredni — Don Bazil! Povej mi, s čem naj hranim dušico moje duše, da bo krepka kadar prideš ter jo vzameš s seboj.“ Kedaj prideš ti? Kedaj — kedaj? V šestih letih? v sedmih mescih? v

šestih dneh? v sedmih dneh? Tiho, tiho, tiho, Pavlek, moja dušica! Tiho, tiho, tiho, Don Bazil, moj oče!“

Oh! Že je preteklo nekaj časa, odkar je Don Bazil umolknil v grobu. Samo njegovega naslednika, gospoda Anastazija je videl redovnik Pavel, ko je včeraj v svoji plamteči jezi in ugonobljivi tugi odpotoval v Trogir, iskati si svêta pri svojem starem prijatelju. Zamán! Moral si je svetovati sam!

Miloš Ublin se je ozrl pod pristrešjem z zelenjem, čegar mladike so se pripogibale v vetru, okrog sebe; na to je pokukal skozi špranjo v vratih v gostilno sobo, in ker je bilo povsod popolnoma prazno, jo je krenil okrog plotu na vrt, kjer naleti na veliko brajdo, ki je brez negovanja tu v južnem podnebjju bujno cvetela ter obetala obilni sad. Tam je sedela Milica sključena na široki kameniti ograji okrog vodnjaka, podprta z rokami ob kamenje ter zrla v črno globel nepokritega vodnjaka. Začula je glasne korake prihajajočega, vstala ter vprla vanj svoje otožne oči, ki so razodevale malomarnost do vsega, kar jo je obdajalo.

„Dobro jutro,“ reče on s hladnim glasom, „kje je Pavel tvoj brat?“

„Odšel je — poslednjo noč.“

Na to stisne drgetajoče ustnice krepko skupaj ter srka va-sé skozi zobe sveži zrak; solze ji zaigrajo v očeh ter jamejo padati kakor dež. Skozi nje je zrla plašno kot proganjena divjačina v njegovo kamenito obličje, čegar oster pogled jo je prešinjnal skozi in skozi.

„Hočem poklicati domačina — Stojana — svojega brata,“ zajeclja ter pobesi brado na prsi, „hočem ti iti izpred očíj.“

Sedaj stegne on čez s travo obraščeno stezo, ki ju je ločila, svojo roko proti njej ter jo pridrži.

„Milica, sestra pobratimova — ostani,“ reče ji svečano ter nadaljuje z navadnim glasom: „pridi k meni — pozabljeno je — ter vzemi moj prstan!“

* * *

V večerni temi velikega četrtka je blodil redovnik Pavel v aprilovem dežju in žvižgajočem morniku mimo obzidja Deoklecijanove palače proti zlatim vratom, na čijih obokih in ozaljšanem stebriču so visele deževne kapljice. Oprt ob mokro zidovje, se je plazil polagoma dalje, večkrat se ozirajoč nazaj, če ga mar nihče ne vidi in ne zasleduje. Med tem ko je taval tako v temi naprej, blede lice si z oglavnico zakrivajoč, začuti sedaj pa sedaj na svojem bedru nož, kateri vtaknen v pre-rezo kute, se je večkrat dotikal njegovega golega telesa. Jutri mora odriniti čez Proložko goro h krščanskim turškim podložnikom; kdor pa gre čez goro brez brambe, on je izgubljen.

Jutri! On nima nobenega jutra!

Sedaj obstane pred stanovanjem župnika „pri dobri smrti“.

Tu zagleda na strani pred nizkimi vratmi h klockčevemu grmu privezано mulo, obirajočo zeleno listje; poleg njega je stalo deblo aloe, čegar cvetje je močno duhtelo ter se rahlo gugalo v vetru. Menih si pomakne oglavnico povsem na lice ter se pomakne v najtemnejšo senco, kajti skozi vrata je dospela na prosto vitka moška postava, brisajoča si vroče čelo; tujec je izvlekel čibuk iz žepa ter se popel na sedlo. Kamen in kresivo pa je držal previdno v roki dokler ni odjezdil dovolj daleč od župnišča.

Ko je zginil v temi, stopi menih iz sence, spodtakne se ob vrečo koruze, katero je njegov prednik odložil sredi pota ter zaropota s kladvom po preperelih vratih.

Postarani župnik, umazano in slabo opravljeno, mu sam odpre.

„Pax vobiscum,“ reče osupnen in mrmrajoč nad poznim gostom iz njegove družbe, ki ni mogel biti tat ali obcestni ropar ter mu radi tega tudi ni prinesel zrnja, ali nogavice z denarjem, da bi ž njim podprl svojo prošnjo, da se sme kot živ križ vdeležiti spreveda na veliki petek. Vrhu tega se še volitev spokornika, ki naj nese velik, s peskom napolnem križ, ni izvršila. Na spovedni listini so bili zapisani trije zločinci. Jutri zarano pred velikim opraviлом mora biti ta stvar rešena. Sedaj pa še ta pozni obisk: „Avanti!“

Menih na ta osoren pozdrav ne odgovori ter pusti iti starega župnika v svoje pusto svetišče.

Tu zapre za seboj vrata, zavrti orjaški ključ dvakrat v zapahu, poklekne pred prestrašenega župnika na kolena ter potegne postarano lice z obema rokama k sebi.

Tako, naslonjen z ustnicami na uvenelo uho svojega neradovoljnega poslušalca, izpove se mu šepetaje svojih grehov.

XXIV.

Vse je črno, vse pretresljivo žalostno, kakor je bilo nekdanj, skoraj pred dva tisoč leti, na Golgati, ko je zaklical Izveličar raz križa: „Moj Bog, moj Bog! zakaj si me zapustil?“

Nizko so viseli oblaki in dež se je vlival ž njih na zemljo. Skozi ozke spletske ulice z mahom obraščenimi ostanki poganskega veličja, je pihal cvileč veter. Mokra megla je plesala v vrtincih čez izprijen dvoriščni in ulični tlak ter gugala črne zavese, ki so že visele iz oken, pripravljene za večerni spreved. Dež je lil na oljnate svetilke, na prižasta okrilja prodajalnic,

mimo katerih bi imel iti sprevod. V sijajnem stebričju pred stolno cerkvijo je tekla voda čez ščetinast sfinksov hrbet, čez skupaj sklenjene ženske roke na levjem telesu in čez zagonetno obličje.

Dež se je vlival tudi skozi precejšno razpoklino v strehi zakristije poleg cerkve „pri dobri smrti“, ter na smrdečo po trohlini, črno spokorno obleko, ki je visela uprav pod to razpoko. Bilo je je devet kosov po številu in uprav toliko tudi poprečnic od križev za spokornike. Toponos in bosci cerkovnik se za njo ni zmenil. Njemu je bilo kaj malo mar, ali zločinci mokri, ali suhi nastopijo svojo pot; on sploh ni imel časa za to, kajti oblačilo glavnega razbojnika, ki ima nesti težki križ na svojih ramah, se je pokazalo v jednajsti uri dokaj prekratko. Spokornik prejšnjega leta je bil trščat človek z debelim vratom in krivimi nogami, med tem ko je letošnji — vse jedno: dobro, da se je sploh še našel! Cerkovnik, Stip Noncij, je paral ter šival na vso moč in z naglico ter je dostavil za poldrugi čevelj širok nov okrajec iz črnega sukna. „Evo! zdaj ti bo zadoščevala, moj dragi!“

Na to je napočil večer in nastala tema. Ropotulje so napovedale angelsko pozdravljenje iz stolpov namesto zvonov. Dež je prenehal, toda veter je pihal močnejše ter bil čimdalje mrzleji, kakor bi hotel prodreti čez noč proti severju.

Polagoma je jela vreti množica skupaj. Na oknih so se prikazale tesno druga poleg druge temne postave. Gospe so imela lica pokrita s pajčolani; gospodje so imeli na sebi prazniško obleko. Luči po ulicah so le slabo brlele, radi česar je bila črna oprava videti dvakrat črnejša. Pred hišami patricijev in palač je visel baržun in svila, v ulicah revežev pa odurne cape in cunje.

Tišina je vladala naokrog. Oboroženi mestni stražniki, ki so izgledali kot cestni roparji, opisani v

romanih, so korakali semtertje, kukali za vogle ter ogle-
dovali svoje orožje, če je mar vse v redu.

Konečno začujejo poslušajoči v daljavi pretresujoče
glasove godbe. Ko bi bil redovnik Atanazij prednik
frančiškanskega samostana na obrežju, le slutil, kaj
trombarji in piskači svirajo, v resnici, bil bi sam po-
želel trombe, da bi se mogel udeležiti sprevoda z du-
hovščino. Svirali so velelepi „Dies irae“, njegov pri-
ljubljeni „Requiem“ iz Skarlatinove šole in prav so
imeli, kajti veselih poskočnic si pri spokornem spre-
vodu nihče ni mogel zaželeti.

Pretrsujoči glasovi godbe utihnejo. Sprevod je
zapustil stolno cerkev; dim kadila se je zbiral v oblakih.
Ljudje med stebričjem, ki se imenuje sedaj stolni tlg,
so se tako zbili skupaj, da je bila videti glava pri
glavi. Jeden izmed stražnikov je zapodil s puškinem
kopitom dva kmečka dečka v srajcah in z rudečima
pasoma — uprav takšna, nego je bil nekaj Pavlek —
ki sta bila splezala sfinksu na hrbet; ob enem pa se
je vsula množica, nalik potopu, skozi odprta vrata ter
se razlila čez široke, pohojene stopnjice navzdol.

Bandera, križi, svete podobe, baklje in sveče, vse
ovenčano s pajčolani — bivalci iz ubožnic in hiralnic,
vdove in sirote — vse to je šepetanje in cmereč se
drenjalo naokrog. Med njimi so se kretali mladeniči in
dečki iz škofijske šole. Bilo je tudi nekaj tepcev med
njimi, vsekako pa se ni manjkalo gibčnih postav, ka-
terim so se talarji, kratke srajce, vijoličkaste kape in
naramniki enake barve posebno dobro prillegali. Ljudje
iz predmestij v turških hlačah in v kratkih jopičih čez
škrlataste oprsnike, dolgimi plašči na ramah, z zagore-
limi brkastimi obrazi, so temno in jezno gledali, ker
niso razločevali, kaj je žalost in kaj potrnost. Njihove
gospe so korakale z odmerjenimi koraki ter s pobešenimi
glavami. Takoj za frančiškani iz Pozzobuona, za se-
strami vedne pomoči ter pogrebci je korakalo krdelo

čudovito zalih deklic z ognjenimi očmi in mičnimi potezami na licu: bivalke iz ostrogov Opatije in Sukuraca.

Godba je svirala jeden stih za drugim; še zmirom je vrela množica iz stolne cerkve po stopnjicah navzdol. Konečno so se prikazali „živi križi“.

Krdelo gledalcev je prevzela groza. Zgoraj v odprtih oknih so se gospe umaknile nazaj ter gledale iz gotove oddaljenosti možem in bratom čez rame. Spodaj se je drenjal vsakdo proti zidu in stebriču ter jel moliti žalostni del rožnega venca.

V sopari bakelj so korakali drug za drugim, devet živih križev. Pri ostankih svetega Dojmija: to je bila huda pokora! Mokra obleka iz črne koprivovine se je tesno oprijemala golega telesa in udov zločincev; iskreče oči so jim zrle skozi zareze v oglavnici. Sicer ni bilo uprav ničesar, po čemur bi jih bilo mōči spoznati. Poprečnice, utaknene skozi rokave, so držale roke vodoravno v zraku ter so bile vrhu tega še privezane z motvozi.

Črni dim bakelj jih je obkoljeval v velikih oblakih, katere je podil veter semtertje in noge poslednjega so očitno krvavele. Koničasti tlak je bil za nje preoster. Tu so bili celó spokorniki visokega stanu, ki so delali sedaj za svoje neznatne grehe veliko pokoro!

„Fini ljudje imajo seveda tanko vest! Češčena si Marija, majka! Sveta Marija, prosi za nas!“

„Češčena si, Marija —“

„Glejte, glejte — sedaj — tam —“

„Tukaj je on, najhujši!“

Pred duhovniki in nebom (baldahinom) je korakal spokornik počasi po stopnjicah navzdol pod bremenom svojega težkega križa. Robovi stopnjic so ga rezali v bose podplate. Oh, koliko grehov in muke je že ležalo v dolgih desetletjih na tem oguljenem lesu, ki ga je grešnikova desnica držala z železno močjo na rami. Na obeh straneh nosilca križa so korakali, po trije in trije

skupaj, zanesljivi strežaji. Njihova naloga je bila : paziti, da se križ tlaku ali mlake ne dotakne. Od njihovih poševno držečih sveč je vsaki hip kapljal blagoslavljen vosek in otroci ter stare ženske so ga v gneči lovile z golimi dlanmi. Kaj so se zmenili za opekline in bolečine?

Zbrana množica za trenutek ni dala glasu od sebe. Vsi so pokleknili, kajti Najsvetejše se je bližalo. Kar zašumelo je med množico, ko se je nakrat pripognilo na stotine kolen. Zvončki so glasno žvenkljali. Obkoljen od duhovnikov, je korakal škof pod škrlatastim nebom z zlatimi šapelji ter nosil v obeh rokah monštranco. Kako se je ta lesketala in migotala v svitlobi bakelj! Kaj krepak mož je bil ta spletski škof! toda pogled mu je bil hladnejši in strožji, nego njegovega milega brata po dostojanstvu, Ivana Bosdarija. „Ves svet leži med menoj in vami!“ te besede si mu bral iz očij, ko je delil vernikom blagoslov.

Verniki so molili stotednajsti psalm :

„Blažen mož, ki se Gospoda boji ter ima dopajdenje nad njegovimi zapovedi.

„Srečen je mož, ki skazuje usmiljenje; njegova beseda bo obstala ob času sodbe; da, on ne bo omahoval na veke.

„Grešnik to vidi ter se jezi, škriplje z zobmi in zeva koprnenja; njegovo prizadevanje ostane brezuspešno!

„Amen! — Amen! — Amen!“

Nosilec križa omahne, kakor bi se hotel na vsak način iznebiti svojega bremena; vsekako pa jo tira dalje.

Med gospemi in deklicami se začuje šepet:

„Kako velik človek je! Brat svetega Krištofa! Poglejte samo njegove roke!“

„To je bržkone nasilnik iz hribov; očitno kak hajduk ali kak ropar —“

„Glej, glej, skozi krinko preži on po novi priložnosti za jutri, brž ko bo opravil pokoro. Resnica, Jela, ako ne meri on osem čevljev na dolgost, pa naj sem —“

„O Jagnje božje, ki odjemlješ grehe sveta, usmili se nas!“

„O Jagnje božje, usmili se tudi tega brezbožnika. Dopusti, da se ti približa ter postane čednosten pred teboj; obvaruj ga nagle, nespokorne smrti.“

Neštevilna množica se vsuje dalje skozi stebričje in stranske hodnike naprej proti „zlatim vratom“ proti obzidju Deoklecijanove palače ter dalje mimo cerkve „pri dobri smrti“, potem navzdol k obrežju, pa semtertje po ulicah notranjega mesta in konečno nazaj v stolno cerkev.

Kako mrklo je nebo: Ali je še bila kedaj katera noč temnejša, nego je ta? Nikjer meseca, nikjer zvezd.

Oddelek sprevoda, sredi katerega je omahoval nosilec križa, z nebom in duhovskimi dostojanstveniki, se je pomikal proti cerkvi „pri dobri smrti“. Postaran župnik je stopal z trdimi koraki tesno za velikim grešnikom. Tudi godci so v bližini tega svetišča jeli gosti s presunljivimi glasovi:

Kralj nezmerne visokosti,
Reši svoje brez vrednosti,
Reši v moji me slabosti!

Nosilec križa se skrivi navzlic svoji orjaški postavi. To je bilo lahko mogoče razvideti po gubah njegove spokorne obleke, ko je stopal s širokimi koraki mimo goreče baklje.

„Glej, kumica Manda, on nosi spokorno vrv pod obleko.“

„Oh, moj ljubi Bog! Kaj pa mu visi na vrvi tu na desno? Ali ne vidiš?“

„Ne morem razložiti.“

„Toda jaz! — Rožni venec ima.“

Komaj je to izgovorila, se je zgrudil nezavesten na tla, kri se mu je vlila iz ust in nosa, kajti zavest se mu ni povrnila več; — čez nekaj trenutkov je izdihnil svojo dušo in ni ga bilo več med živimi —.

Dan jokanja bo in straha,
Ko bo grešnik vstal iz praha. —

Glasovi godbe so neskladno zadoneli ter bobni zamolklo zaropotali.

„Kaj počenja? Bog, kaj se mu je zgodilo? Križ je zdrsnil na tla.“

„On se je prijel za prsi. O sveta mati Jezusova! Ne, ne, držite me — jaz ne morem pomagati.“

Trombe in bobni so hrumeče zabučale, ob enem pa se je izvil krik iz dvanajsternih ženskih grl; „Jezus, Marija!“ — „Sveti — usmiljeni!“ — O Bog! O, moj Bog!“

Divje usupljivo vpitje se je razlegalo dalje od tolpe do tolpe; vse se je drenjalo skupaj, porivali so drug drugega, borili se z rokami ter hiteli skupaj z bakljami, da bi videli, kaj se je zgodilo.

Spokornik je ležal na tleh z oglavnico na obrazu. Težak križ je ležal na njem. Spokorna obleka mu je bila razgaljena na prsih in rudeča kri je curkoma tekla izpod križa.

„Proč! Nazaj!“ zakriči stari župnik od cerkve „pri dobri smrti“ s čvrčočim glasom pomikajoči se množici. „Ne kričite! ne povprašujte! Molite dalje — saj ste potrebni molitve!“

Tako je stal poleg njega, ki se je nagloma preselil v večnost ter ga čuval s svojim telesom pred druhaljo, ki je planila nadenj kot četa barbarjev. In druhal je bežala nazaj, kot nekako perišče dond, katere je imel župnik na motvozu.

Dva duhovnika, jeden frančiškan iz Šibenika ter župnik bolnišnice ob pristaji, sta ostala z župnikom

cerkve „pri dobri smrti“ pri mrtvecu, čegar težki križ so stražniki odnesli na stran ter ga naslonili ob podboje nekdanjih „bronastih vrat“. Poleg teh so držale manjša vratca z ozkim hodnikom v zakristijo cerkve „alla buona morte“.

Stari župnik ni imel ključa od vrat pri sebi, toda jeden izmed stražnikov vtakne konec svojega handžara v zarujavelo ključavnico ter jo odpre.

Molčé, spremljani od oboroženih stražnikov, ne-sejo duhovniki mrtvo truplo v zakristijo kjer jo položé na oguljeno mašno obleko, katero so hoteli drugo jutro prodati.

„Treba ga je sleči,“ reče jeden izmed stražnikov med tem ko so duhovniki stali poleg njega ter molili. „Jurij, tovariš, odreži mu s handžarom krinko.“

Sedaj ju porine stari župnik vsakega z jedno roko na stran. Na to vzame njegov molek, poljubi križ na njem ter mu ga ovije okrog oglavnice na mrtvem licu.

„Proč! Nihče se ne sme dotakniti blagoslovljenega traku, nihče!“ reče strogo. „Ta se mi je izpovedal in se pred Bogom pokoril. Njegova skrivnost bodi znana samo meni, njemu in Bogu.“ Na to položi svojo roko na otrplega mrtveca. „Uprav takšen, kakoršen tukaj leži, pride v grob. Dovolj je, da ga Vsemogočni pozna. Pojdita, ter pokličita pretorja. Jaz hočem govoriti ž njim.“

*

*

*

Tri dni pozneje, ko je praznoval krščanski svet vstajenje Kristusovo ter so v večnem mestu, Rimu, z vsemi zvonovi zvonili, je stal pred pravičnim Sodnikom nov priprošnik poleg Pavla spokornika. On, ki je bil po svojem ljubečem srcu nevedoma sokrivec zločinčeve smrti — škof Ivan Bosdari, je o prvi uri na Veliko noč v vili Ruspignolija v Rimu zaspal v Gospodu.

